

KÁLNAY ADÉL ÍRÁSAI

TARTALOM

EGY FÜSTSZAGÚ DÉLUTÁN

KÖVEK IDEJE

KEDVES NAPLÓM!

EGYETLEN HELY A FÖLDÖN

SZÉP IDŐK OTT A VÖLGYBEN

EGY FÜSTSZAGÚ DÉLUTÁN

Arra emlékszel-e, amikor a fürdőbe jártunk, kérdezte Fodor Ella egy füstszagú délutánon. Miről jutott ez most eszedbe, kérdezett vissza, tudta pedig a választ, hisz olyan régóta ismerték már egymás gondolatát. Az őszi szél, a porladó falevelekről, vagy ha kesernyés füstszagot hozott a szél, neki is mindig a fürdő jutott eszébe. Nem tudom, tünődött Ella, talán ezek a rozsdás színek, vagy a füst... mostanában gyakran álmodom is vele, olyan valóságos az álom, eltelik a nap, mire összeszedem magam. Nem mondom, hogy rossz, de mégis van benne valami nyomasztó, mintha attól félnék, hogy újra végig kell csinálni ezt az életet. Pedig a fürdő igazán jó volt, ott tényleg jól éreztük magunkat, igaz, és Ella olyan könnyörgő szemmel nézett rá, hogy a fájdalmas szorítás újra megjelent a gyomra tájékán. Sajnálta Ellát és sajnálta magát is, haragudott a világra, pedig nem a világ tehetett arról, hogy ilyen lett a barátnője, hogy ilyen lettek mind a ketten, hogy itt kell nekik sétálni ebben a rozsdaszínű parkban betegen és árván. Ezt Ella mondta egyébként, s kicsit mókásan hangzott, olyan árva vagyok látod, olyan árva, s tényleg, mintha nem is a betegsége kínozza volna, hanem az egyedüllét. Amikor egymásra találtak jó félszáz évvel ezelőtt, Ella akkor is így szólította meg, mit árválkodszt itt, nincs még barátnőd, s úgy látta szigorúan néz rá nagyon. Csak a fejét ingatta, nem válaszolt, egyik lábáról másikkra állt az iskola udvarán, s meglepődött, hogy ez a lány ilyen pontosan ki tudta mondani, amit ő is érzett. Akkor majd én leszek. Ella vagyok, Fodor Ella és nem szeretem, ha becéznek. Szavaiban, hangsúlyában volt valami keménység, pattogós a hangom, mint apámé, mondta később, és valóban, amikor egy vasárnap Ellát az apja hozta el a teadélutánra, amit mindig másnál rendeztek és nem is volt teadélután, sokkal inkább kakaó- és csoki- és tejszínhabdélután, láthatta, hogy Ella apja katonaruhában feszít, hogy összecsapja a bokáját, előrebiccenti a fejét, így köszön el a lányától. De ott az udvaron mindezt még nem tudhatta, megijesztette ez a szép lány, megijesztette, hogy láthatóan nem tűr ellentmondást, hogy csak úgy eldönt mindent hirtelen, anélkül, hogy a másik akarata érdekelné. Végignézte tetőtől talpig, aztán tekintete a cipője orrán állapodott meg, úgy mondta az első mondatot, ami kínjában az eszébe jutott. Mi nem vagyunk gazdagok, ezt mondta és rögtön el is vörösödött, mert érezte, hogy ez most egy marhaság volt. Marhaság torkolta le azonnal a szép lány és még fintorgott is hozzá egyet, mint aki büdöset érez, aztán elnevette magát, s akkor már muszáj volt neki is nevetni. Végre feloldódott napok óta tartó feszültsége, ami azt a kellemetlen szorító érzést okozta a gyomrában, amitől sem enni, sem aludni nem tudott, amióta ideköltöztek, ebbe a poros kisvárosba. Itt gyakran van büdös, főleg ha a gyár felől fúj a szél, magyarázta Ella a fintorgását, majd elkapta a kezét és húzta az udvar közepe felé. Innen jól lehetett látni az óriási kéményeket, mindenféle színű füstöt ontottak, némelyikből még kis lángok is kicsaptak. Nyaldossák az eget, olyanok nem, kérdezte Ella és ő megdöbbsent attól, hogy már másodszor ugyanazt gondolják ők ketten. Engem Ibinek hívnak, Béres Ibinek, mutatkozott be végre, s kezdte elhinni, hogy tényleg lesz egy jó barátnője. Tízévesek voltak ekkor.

Érdekes, hogy ő nem szokott álmodni sem a fürdővel, sem egyéb régi dologgal, de még gondolkozni sem szokott nagyon azokról az időkről. Ha néha felidéződtek, akkor is hagyta őket visszahullni annak a feneketlen kútnak a mélyére, mely az emlékeit őrizte. Öregségünkre Ella érzékenyebb lett, esendőbb, nézte kedves barátnője cipőjét most is. Alig emelte lábát, szinte csúsztatta csak a bokáig érő avarban, ezért csak néha tűnt elő a cipő orra egyre porosabban. Igen, az idő engem megkeményített, őt viszont lággyá tette, mintha fordított sors jutott volna nekünk, s elszomorodott ettől a felismeréstől. Csakhogy én nem tudom megfogni a kezét, nem tudom magam után rángatni, jóformán még azt sem tudom, hogyan fogok belé

lelket önteni, pedig valami ilyesmiért vagyok most itt, gondolta, aztán gyorsan elhessentette a gondolatot, nehogy barátnője megérezze. Ella, fordult hozzá, talán túl hirtelen, tudod azért mert kissé nehezen vesszük a levegőt hegynek fel, meg mert a fejünk is majdnem fehér, no attól mi még ugyanazok vagyunk, nem? Barátnője megtorpant és úgy nézett rá, olyan megütközéssel, hogy legszívesebben visszaszívta volna szavait. Ezt miért mondtad, vigasztalni akarsz, vagy rémíteni, kérdezte Ella. Szípozott, orrot fújta, nem lehetett tudni, hogy sírdogált, vagy csak a hűvösödő délután ártott meg neki. Lassan vissza kell mennem a városba, döbönt rá, már sötétedik is. Persze, menj csak, biztatta Ella, nekem is be kell menni, ez most egy ilyen helyzet, tárta szét karját, holnap is van nap. Ezer az időnk, dolgunk meg semmi, tette még hozzá, s ennek a mondatnak mindketten megörültek, vagy méginkább annak, hogy ez megint a régi Ella volt, a bohóc, aki dörmögő hangon utánozta kedvenc tanárjukat, hogy dőltek a nevetéstől. Na mi van lányok, így Ella, ezer az idő, dolguk meg semmi, igaz és szinte odanyomta orrát az ember tarkójához, s csak úgy fuldokoltak a nevetéstől, amikor a poént hozzátette, hogy hát látom, amit látok. Ez aztán tényleg fergeteges volt, ugyanis a tanár úr szinte alig látott valamit, vastag szódásüveg szemüvege mögül ártatlanul fürkészte a világot, s még az is lehet, hogy ő maga is viccnek szánta az utóbbi mondatát, mégis nagyon komolyan vették, azért is kellett annyit nevetni rajta.

Hát igen, időnk az tényleg van, pont azért mert nincs dolgunk már itt a földön. Legalábbis én nem nagyon találok. A szállodaszobában állt az ablak előtt, homlokát az üveghez nyomta, s bámult bele a sötétségbe. Ez nem olyan kisváros volt, mint az övék, nem volt benne annyi zaj és füst, több volt benne viszont a fény. Amikor délelőtt a busszal megérkezett, legalább öt kellemes kis teret számolt meg, náluk azonban terek sem voltak, talán mert a város közepén ott terpeszkedett a gyár, körbejárni egy jó órába telt, többször sikerült lemérni, de akkor nem nézelődött senki, csak inalt leszegett fejjel arra vigyázva, hogy a szemébe bele ne hulljanak azok a parányi fémes szilánkok, melyek képesek voltak napokig döfködni a szemet. Egyszer sikerült valakinek zsebkendőhegyre tűzni egy ilyet, s álmélkodva nézték, pont olyan volt, mint egy apró tör, csoda, hogy nem vakított még meg senkit, mondta valamelyikük. Ám aki kísértésbe esett, s megállt nézni, hogyan öntik ki a hatalmas tartályokból az izzó salakot, vagy aki följebb, a hídról rácsodálkozott az itt-ott folyton füstölgő meddőhányók mesebeli csúcsaira, később pedig megállt beszélgetni a fürdőből, vagy a könyvtárból jövő ismerősével, nos annak két órájába biztos belekerült, mire visszaért oda, ahonnan elindult. S akkor még olyan rendkívüli akadályokkal, mint a hosszú ideig lezárt sorompók nem is számoltak, ilyenből pedig három is volt, olykor akár félóráig is el lehetett gyönyörködni, ahogy ide-oda tologatták a vörös vagonokat, meg lehetett számolni a végtelennek tűnő tartálykocsikat, lehetett életet kockáztatva átbújni a sorompó alatt, ha éppen a moziról késett volna le az ember, s lehetett lassítani, sőt megállni, hogy a sorompót leengedjék, mert ezt az indokot érdekes módon mindig gyanakvás nélkül fogadták el az iskolában. Persze ő sosem tett ilyet, ilyesmire csak a fiúk mertek vetemedni, s talán még Ella tette volna meg olykor a kaland kedvéért, ám ő nem akárhol lakott, hanem fönt az úri villákban. A helybeliek Nagyamerikának hívták ezt a villasort, amelynek hatalmas és titokzatos házaihoz pont száz lépcső vezetett fel, s Ella az egész gyárat megkapta egyszerre panorámának, meg a környező összes hegyet. Valahányszor az ablakból, vagy a kerti fák valamelyikéről a várost nézték, olyan volt, mintha nemcsak a gyár lenne alattuk, hanem mindenek fölé emelkedtek volna, a hegyek, a gomolygó füstök, meg az erdők fölé. Legalább szárnyunk lenne, sóvárogunk, mert tényleg úgy érezték, ezt már mással nem lehetne felülmúlni, minthogy egy könnyű mozdulattal felemelkednek, ráfeküsznek a szelíden áramló levegőre, s ellebegnek város és gyár, erdő és hegy fölött ismeretlen tájakra.

Igen, ez a város határozottan kellemesebb, mint az övék, de egy kicsit steril, talán ez a jó szó, itt úgy rendben van minden, látszik, hogy az emberek is érzik ezt, bizonyára meg lehetne szokni, ehhez azonban már ő túl öreg, nem találná a helyét. Gyerekkoruk korommal és vasporral beszórt városa azt a különös hangulatot árasztotta, amelyet egy rezervátumban érezhet az ember. A gyárhoz tapasztott házak együtt mozdultak a hatalmas füstölő, zúgó óriással, akár egy tűzhányó szoknyáján éltek volna az emberek, szemrehányás nélkül nyelték szennyét, s úgy alkalmazkodtak ritmusához, mintha teljesen tőle függött volna az életük. Apró ablakaikban nevelgették virágaikat, észre sem vették, hogy ujjnyi vastag por telepszik rájuk, kitergették ruháikat, talán arra számítva, hogy a lengedező szél lesöpri majd róluk a piszkot. Indián telep, volt egy ilyen, pont az ércömörítő óriáskémény alatt, lakott ott egy osztálytársuk, s ők ártatlanul csodálkoztak, jé, így is lehet lakni. A szoba-konyhás lakásban bent a bútorokon is vastagon ült a vörös por, Erzszi apja egy rozzant dikón feküdt, s miközben ők az asztalnál kakaót ittak, szemük sarkából láthatták, hogy időnként felkönyököl, s egy fehér zománcos borbélytálba ugyanolyan vöröset köp hangtalanul, mint amelyet a bútorokon látni. Szerinted miért nem hagyják ezt a koszos helyet a fenébe, kérdezte Ella, s nem tudták rá a választ. Aztán Ella apját vallatták, de ő sem mondott erről túl sokat, összehúzta a szemét, elnézett valahová messzire, olyan volt, mintha egészen Erzsiéig látna, aztán hosszas csend után csak annyit szólt, az ember sok mindent kibír. Ne nagyon járjatok arra, tette még hozzá, aztán láthatóan elfeledte az egészet. Azért ők csak jártak, arra is, meg mindenfelé, valamiért mindent látni kellett, s bár ő félős volt, Ella mindig lelket öntött belé. Így jutottak el a meddőhányók aljába is, a cigánytelepre, ültek az összedrótzott szánkóféleségeken, s izgatottan várták, mikor következnének ők, hogy lecsúszzanak az ijesztően meredek salakon. Aztán, amikor felborultak és Ellának az egyik drót felhasította a combját, sápadtak ültek az egyik lakásban, s Ella belékapaszkodott, amíg az egyik nagybajuszú cigányember a borotválkozáshoz használt timsóval alaposan be nem dörzsölte az ujjnyira szétnyílt sebet. Alaposan kell ezt kisasszonykám, ne féljen, tudja hány ilyen sebet láttam én már. Ella szeméből ömlött a könny, de egy hangot ki nem ejtett volna a száján. Na, mondta aztán az ember, ezzel most már nem kell többet törődni, ez most már teljesen rendben van, s elégedetten nézte művét, majd egy lavórban lemosta a timsót és visszatette a helyére. Egyenek egy kis kenyeret, kínálták őket és ők megbűvölve nézték a tűzhely mellett a rozsdás fazekat, amibe földet raktak még az ősszel, s mostanra az elduggatott hagymáknak friss zöld száraik lettek, ezekből lehetett törni a nagy karéj paprikás zsíros kenyérhez. Ella megeskette, hogy még csak véletlenül sem szólja el magát, de legközelebb már nem szánkóztak a meddőhányón, sőt tavasszal az óriási barlangokba sem bújtak bele, melyeket a cigánygyerekekkel ásattak a felnőttek vas után kutatva. Ez már nagyon veszélyes, vélte Ella, bármikor beszakadhat egy ilyen. Hát kalandos életük volt, az biztos, mert kalandot csináltak mindenképp, néha pusztán azzal, hogy eltitkolták. Ilyen kaland volt a fürdő is, legalábbis Ellának, akinek semmi szüksége nem lett volna arra, hogy egyszer is elmenjen. Otthon hatalmas fürdőszobájuk volt, szív alakú káddal, ablaka a hatalmas fenyőfákra nézett, amelyek a kert végében álltak, s a zöld a fürdőszobába is bekúszott, olyan volt, mint egy trópusi üvegház, a párálló növényektől, s a melegtől kicsit nehezen lehetett venni a levegőt. Anya naponta kétszer-háromszor is fürdik, mesélte Ella, amikor először körbevezette a lakásban. Apa azt mondja, valahányszor hazajön és megcsókolja anyát, de jó illatod van és ez anyának nagyon jól esik, szegény ügyis olyan kedvetlen állandóan. Ez megint egy talány volt, vajon mitől lehet kedvetlen valaki, aki nemcsak szép, hanem gazdag, s ilyen családjá van, de hát erre sem lehetett csak úgy rájönni, mint a szegény Erzsiék dolgára. Ella édesanyja mindig selyempongyolában hevert a díványon, s a körmét lakkozta, vagy épp már aprókat fújva rá, szárította. Kérdezgette őket mindenféléről, de a válasz szemmel láthatóan már nem érdekelt. Kis idő múlva aztán szólt a cselédnek, adjon már Marcsa ezeknek a pillangóknak pár falat uzsonnát, s intett, hogy részéről a beszélgetés be van fejezve. Ha nem

szerette volna annyira Ellát, biztos irigyelte volna mindazért, ami körülvette, így csak áhítattal nézte, s nem mindig értette barátnőjét. Így volt ez akkor is, amikor azért kellett kerekre nyitnia a szemét, mert Ella kijelentette, hogy elmegy vele a fürdőbe. És nemcsak oda, tette hozzá felvillanyozva, hanem az uszodába is járni fogunk, persze erről anyának nem kell tudni, ismered milyen finnyás. Ez elég teher volt, mert nem érezte sosem jól magát, ha hazudni kellett, Ella azonban elemében volt ilyenkor, miért, nem csinálunk semmi rosszat, nyugtatgatta, amikor egy ködös novemberi délután bemerészkedtek a fürdőbe. Te különben is szoktál ide járni, én meg arról nem tehetek, hogy anya ügyet csinálna belőle. Hát valóban, ő rendszeresen járt a fürdőbe édesanyjával. Nem fürdőszobás lakásban laktak, s nagy élmény volt, amikor úgy kéthetente a sok lavórban mosakodás után igazi kádban fürdöttek meg. Szóval szeretett oda járni, ám mégis volt benne valami furcsa viszolygás is, amit nem tudott néven nevezni, s azon a ködös délutánon, miközben szinte láthatatlanul nyomultak előre a nagy tejfehér semmiben ez a viszolygás szorította össze a gyomrát. Ella meg mintha egy elvárásolt kastély felé közeledne, izgatottan szorongatta a kezét, s talán neki volt igaza. Elvárásolt helynek nézett ki a fürdő az biztos, különösen abban a homályban, ha nem ismeri az utat, bizony visszairamodik. A fürdő ugyanis a gyár területén volt, először be kellett menni az egyik gyárkapun, ahol rendszerint örködött egy portás. Neki bementa mindenki hová megy és az vagy intett, hogy mehetnek, vagy további kérdéseket tett fel, esetleg igazolványt kért. Morgós hangú, ijesztő ember volt, mindig furcsa erjedt, fanyar szag áradt belőle, szilvápálka, mondta egyszer Ella, ismerem ezt a szagot, ha apa elvisz a vadászatokra, ott lehet ilyet érezni. Az is megtörtént nem egyszer, hogy a portás valahol máshol volt, ilyenkor várni kellett, mert ha elindultak biztos azonnal előkerült és visszaparancsolt mindenkit. Dehogy várunk, rángatta Ella, ki tudja hol csámborog, különben is alig látni ebben a ködben, s megint neki lett igaza. Egy keskeny vasporos út vezetett a fürdőig, jobbra-balra vasidomok, rozsdás sínek, felborult, vagy feldöntött kocsik, autógumik, kerekek feltornyozva. Fantasztikus, mondogatta Ella, ez egyszerűen fantasztikus és ő helyeselt, pedig inkább félelmetesnek látta. Aztán sánpár jött keresztbe, sokszor itt is hosszú percekkel kellett várni a tolatás miatt. Jó volt, ha az ember vigyázott a bőrére, mert itt aztán rajta kívül ezt senki nem tette. Néha ugyan meglengették a lámpát, vagy felhangzott egy elnyújtott vigyázz, de ez egyrészt teljesen esetleges volt, amire nem lehet számítani, másrészt elnyomta az állandó sivítás, meg a folytonos döngés, amitől enyhén rezgett a talaj a lábuk alatt, szóval alaposan körül kellett nézni, mielőtt a sínekre lépett valaki. Ezen túl már csak pár lépés volt a fürdő, ami ugyanolyan koszos és lepusztult volt, mint minden a gyárban. Ahogy a töredezett üvegű lengőajtón beléptek rögtön megcsapta őket egy különös szag, a gőznek s még valaminek az elegye, amit még Ella sem tudott, hogy micsoda. Egyszerre szúrós és édeskés, nem érezték különösebben büdösnek, de kellemesnek sem, fürdő-, vagy uszodaszagnak nevezték, s amikor évekkal később rájött, hogy amit éreztek az a vizeletnek és a fertőtlenítőnek a keveréke, akkor sem érzett undort, valahogy ezzel volt teljes az egész. Ez a szag lengte be az uszodát, az öltözőket, az emeleti kádfürdőt, rátelepedett a hajukra, ruhájukra, belebújt az orrukba, hazafelé mindig sokat kellett sétálniuk, mire kiszellőztették. Szagold meg a hajam, olyan még, lendítette Ella az orra alá vastag copfját és ő ha már nagyon fázott azt mondta, már nem, de barátnője néha utána szagolt és összeszidta. Mi lesz ha anya megérzi, nézett rá szemrehányóan és tovább sétáltak a hidegben. De ez már akkor volt, amikor úszni tanultak, a kádfürdő nem hagyott rajtuk ilyen nyomot, mert Ella mindig vitt magával azokból a finom, illatos olajokból, amelyeket otthon használtak. A kádfürdőbe egy lekopott, recsegő falépcsőn lehetett felmenni, de előbb jegyet kellett váltani. Rögtön az ajtótól balra volt egy üveges fülke, abban egy hihetetlenül kövér nő ült, lehet hogy onnan már ki sem tud jönni, súgta Ella, behízta magát a fülkébe, s úgy adják neki be az ételt. Valahányszor jegyet kértek, csak erre tudtak már gondolni, ezért mindig pukkadztak a visszafojtott nevetéstől. De jókedvük van a kisasszonyoknak, örült velük ártatlanul a

kövér nő, s ettől meg zavarba jöttek, szégyellték egy kicsit magukat, de nem tudtak ellene tenni. Félórásat, vagy egyórásat, kérdezte még és már tépte is le a jegyet. Lehetett szappant és törülközőt is bérelni, de ők azt sosem akartak, mindig órás jegyet kértek, aztán felmentek a lépcsőn, leültek a fehér padok valamelyikére és türelmesen várták, hogy megürüljön egy szoba. Itt az emeleten is volt egy asszony, akit kádasnak szólítottak az emberek, kádas, kiabáltak olykor valamelyik szobából, mert kiderült, hogy mégis kell törülköző, vagy nem nyílik a csap. Ez az asszony is kövér volt, de nem annyira, fehér köpenyéről mindig hiányzott legalább három gomb, szétaposott papucsban szaladgált le-fel a lépcsőkön, megszállottan takarította a folyosót, ha éppen a szobákban nem volt dolga. Fogatlan szájában állandóan egy szipka fityegett, de sosem látták, hogy dohányzott volna. Lehet, hogy tüdőbajos, súgta Ella, csak hogy fokozza a borzongást, mert az asszony időnként a felmosófára dőlve köhögött, ilyenkor úgy tűnt abba sem tudja hagyni. A folyosó végén egy hatalmas falióra volt, aminek a mutatója hangos kattanással váltott percet, ezt nézte folyton az asszony és könyörtelenül rázörgetett arra vendégre, akinek letelt az ideje. Idő, uram, idő, harsogta, s addig nem ment tovább, amíg bentől ki nem szóltak. Egyszer-egyszer, ha egy pár bérelt fürdőszobát, megállt hallgatózni a nagy fehér ajtó előtt, jókat nevetett magában, s elégedetten bólogatott. Biztos nem hall semmit, vélte Ella, csak úgy tesz, s valóban, egyszer kipróbálták ők is a hallgatózást és semmit nem hallottak. Amint nyílt valamelyik ajtó, már nyomult is befelé a felmosóvödörrel, súrolószerrel, volt abban valami szenvedélyesség, ahogy rávetette magát a szobára. Ajtót, ablakot kitárt, súrolta a kádat, törölte a tükröt, mosta a követ, közben vagy énekelt, vagy magában beszélt, s pár perc múlva már intett is a következő vendégnek. Izzadt arcát használt törülközőkbe törölte és időt egyeztetett, jegyeket tépett. Ellát teljesen lenyűgözte ez az asszony. Min gondolkozol, kérdezte egyszer tőle, amikor különösen sokáig nézték elmerülten a felmosófa sebes rohanását a folyosón. Azon, hogy mi lenne, hogy mi lett volna, felelt nagyon lassan, akadozva Ella, ha ez a nő az anyám, ha... szóval milyen lehet oda születni, intett az asszony felé úgy, mintha az valahol, egy másik oldalon lenne, és ő teljesen megdöbbsent, nem szokott ilyesmiről gondolkodni, örült, hogy olyan édesanyja van, amilyen. Az az érdekes, folytatta Ella, hogy most úgy érzem, az se lenne szörnyű, illetve, hogy akkor nem érezném annak. Sokáig hallgattak akkor, de egy más alkalommal Ella megkérdezte az asszonyt van-e gyereke. Néni, szólította meg úgy, ahogy egyenrangút szólít meg az ember, magának van gyereke? Az asszony elképedt, de aztán szaporán bólogatott, van hát, mondta, persze hogy van, éppen olyan magaforma korú és ettől kezdve másként foglalkozott velük, figyelmesen, s Ella is teljesen elégedett lett, van hát valaki, aki úgy él, ahogy ő élne, ha... Ettől kezdve biztosak lehettek benne, hogy ha éppen szabad a két kádas szoba, ők kapják meg. Az több szempontból is jobb volt, egyrészt a kényelem miatt, másrészt mert az ablaka teljességgel a gyárra nyílt, szinte karnyújtásnyira volt tőlük egy óriási mozgódaru, meg egy hatalmas mágnes, amely rengeteg vasat bírt felemelni, kicsivel odébb meg iszonyú erővel valami kalapácsféle zúzta, préselte össze a vasat kis csomagokká. Az ereje akkora volt, hogy a kádban enyhén hullámozott a víz tőle és rezgett a tükör a falon. Fantasztikus, ismételte folyton Ella, s a fürdősi idő nagy részét az ablakban nézelődve töltötték. Mi volt ebben az egészben a jó, vallatta őket Ella anyja, mert persze csak kiderült minden, az igaz, hogy nagyon sokára, mikor már úszni is megtanultak a csaknem fekete vizű uszodában. Ezt te nem érted anya, kesergett Ella, olyan más, olyan, olyan, mintha kirándulnál, tudod, és reménykedve nézett rá, hátha így megérti. De nem értette, elhúzta szép száját, majd lebiggyesztette. Hát hóbortos vagy az biztos, nem az én fajtám, csóválta a fejét, aztán uzsonnát rendelt nekik, mint mindig, ha már meg akart szabadulni tőlük. Ezt megúsztuk, mondta Ella sóhajtva, aztán kifutottak a kertbe, mert már tavasz volt, lehemperedek a fűbe és alig bírták abbahagyni a nevetést. Mert nagyon kellett nevetni azon, hogy megúsztuk, hogy ez milyen jó szó pont ide és pont most. De jó lenne, ábrándozott Ella, ha anyát rá lehetne beszélni, hogy jöjjön el az uszodába, és nézze meg,

hogyan úszom. Ez aztán nagy képtelenség volt, de azért eljátszottak a gondolattal. Látták, amint hófehér bundájában átlépeget a síneken, vagy kesztyűs kezével betolja a lengő ajtót, vagy a korlátra könyökölve a sötét víz fölé hajlik és lányát biztatja. Mindez elképzelhetetlen volt, legalább annyira, mint hogy jó pár évvel később ott üljenek az üres házban, az egyik sarokban óriási halom ruhával, amit csak az imént szórtak ki a szállítómunkások a gyönyörű diófaszekrényekből, s Ella anyja ott álljon az ablaknál leskelődve, szétesett hajjal, mezítláb, s így nézzen utána sokáig jólétük utolsó morzsáinak. Valahogy majdcsak lesz, vigasztalta Ella az anyját, s megint neki lett igaza, hisz mindig lett valahogy, eleinte nehezen, később már nem is annyira, nem kellett például a fürdőben takarítani, Ella anyját mégis rettenetesen megviselte a dolog. A rémület megbénította, mindent Ella csinált, hisz akkorra már nagylányok voltak, ő hajtott fel mindenféle munkát, vevőket keresett az ékszerekre, a ruhákra, ő kutatózott az apja után, s igazán úgy tűnt, mint aki élvezi, hogy most már nemcsak kirándul arra a bizonyos másik oldalra, hanem már ott is lakik. A fürdőbe azonban nem mentek soha többé.

A szobában már egészen sötét volt és hideg. Az ágy kemény, a takaró meg nehéz, morogta, a fene vigye el, de sok bajom van, bosszankodott magán, míg végre elaludt. Másnap esett az eső, csupa sár lett, mire a kórházhoz ért. A társalgóból báméskodtak ki a kertbe, Ella később odahúzott egy széket, mert gyengének érezte magát. Tudod Ibi, tegnap ahogy emlegettük a fürdőt, hát annyi minden az eszembe jutott utána, a sok kalandunk, a gyár, meg szegény anyja is, mondta Ella és megint szipogott. Az, hogy olyan sokáig vártuk haza apát, s anyja már a várakozásba belerokkant. Ha én nem tartok ki, hát nem is tudom... De úgy voltam ezzel, hogy apáért mindent, hogy ő lássa milyen lánya van, hogy nem hiába nevelte úgy, meg ilyenek jártak a fejemben. Még kedvemet is leltem abban, amit csináltam. A nagy életharcban, ahogy magamban neveztem. De apa nem jött és az erőm kezdett elfogyni. Az, hogy semmit nem lehetett róla megtudni iszonyú volt. Az meg méginkább, hogy mások, bizonyos helyeken mintha mindent tudtak volna. Legalábbis úgy néztek rám, ha kérni mentem. Erre föl nem kértem többet. Összeszorított szájjal akartam kibírni, közben anyában tartani a lelket. És akkor egyszer jött a levél, hogy mehetünk a személyes holmikért, meg hogy el akarjuk-e vinni a holttestet. Anyám meg csak üvöltött, ezt még megbánják, s az öklét rázta, de tévedett, nem bánták meg. Én meg azt gondoltam, ha meg is bánják, akkor mi van, s akkor sem éreztem elégtételt, amikor a másik levél jött, hogy rehabilitálták apát. Anya már azt se tudta mit tart a kezében, én meg nem tudtam mit kezdeni vele. Én addigra már csak úgy voltam, meghaltam és éltem tovább. Tudod, apám temetésén nemcsak az ő testét engedték le a fagyos földbe, hanem odakerült mellé örömöm, bátorságom, erőm, mindaz, aki voltam egykor. Tudom, válaszolta vissza és ő is odahúzott egy széket az ablakhoz. Így várták, hogy elálljon az eső, türelmesen, hisz még előttük volt az egész délután.

KÖVEK IDEJE

A háztetők fényesek voltak a esőtől, csak fel kellett ülnöm az ágyban már láthattam is őket. Fényes kis csúszdák, ameddig ellátott a szem, rengeteg kéménnyel. Olyan szépnek találtam, mindig arra vágytam, hogy nagyokat lépve nekiinduljak, végigsétáljak rajtuk. Többek között ezért is szerettem ezt a várost, a tetőiért. Nem lehetett itt találni egyetlen lapos házat sem, a tetőkön külön élet folyt, tanulás helyett, vagy ha beteg voltam ezt az életet figyeltem. Kéményseprők járkáltak a kéményeket övező keskeny vasjárdákon, kiabáltak, kurjongattak egymásnak, itt-ott házmester merészkedett a tetőre, hogy kicseréljen egy cserepet, vagy visszacsalogassa valamelyik öreg hölgy macskáját, vagy madarát. Néha gyerekek is megjelentek ugyanilyen céllal, de ők már a becsületes megtalálónak ilyenkor kijáró kalácsért, forró csokoládéért kockáztatták épségüket.

Aztán járkáltak ott a villanszerelők, a bádogosok, ácsok és ki mindenki még, hisz javítanivaló folyton akadt, s én csak azon csodálkoztam, hogy honnan tudják mindig, hol, milyen hiba van. Úgy képzeltem, kell lenni valahol egy embernek, aki ilyesmikkel foglalkozik, hogy járkál az utcákon, s néz fölfelé, vagy valamelyik ablakból szemmel tartja a tetőket, éppúgy, mint én is olykor, csak neki van egy kukkerje, s így meglát minden apró hibát. Kukkert én is szerettem volna, ott lógott apám szobájában az ajtó mögött, de nem vehettem le sosem. Nem illik, mondta szigorúan apám, ilyen helyen nem illik, amit a szemmeddel látsz az rendben, de kukkerozni az már leskelődés. Így aztán a kukkert csak akkor foghattam a kezembe, ha olykor kimentünk a zöldbe, anyám nevezte mindig így a kirándulásokat, amiket a közeli hegyekbe tettünk, vagy ha elkísértem apámat a vadászatokra. Végül is igazat adtam apámnak, ott volt az a rengeteg padlásszoba is a tetőkön, télen bepárásodtak vagy kivirágoztak a jégtől, de jó időben még éjszakánként is kitárt ablakok mögött éltek ott az emberek, mert kellett a fény és a levegő. Kicsit irigyeltem ezeket az embereket, minden olyan más volt körülöttük, másféle életet éltek, mint mi, mi akik rendes nagy lakásban laktunk, amennyire meg tudtam figyelni, mások voltak a szokásaik, a ruháik, s más szagok tódultak ki az ő ablakaikon. Szegények, mondta anyám sommásan, s én először úgy értettem, hogy sajnálja őket, aztán jöttem rá, hogy tényként mondja. Akkoriban még nem nagyon tudtam, mi az, hogy szegény, mert leginkább akkor használtam ezt a szót, ha valakit szenvedni láttam, ha a húgom elesett, vagy anyámnak fájta a feje. Azt hittem hát, hogy a szegény azt jelenti, hogy van valami baja, s nem pont azt, hogy nincs semmije. Nem jártam még iskolába, egy házitanító tanított minket írni, meg olvasni, a húgomat, engem, s még néhány velünk egykorú gyereket. A nappaliban minden délután összegyűltünk, körbeültük a nagy asztalt és vártuk a tanítót. Mindig pontosan érkezett, sápadt arcán verejtékcseppek csillogtak, s folyton biztatnom kellett magamban, na, töröld már le, mondtam el párszor, mire végül a zsebkendőjéért nyúlt. Egyébként nagyon kedves volt és türelmes, s én nem tudtam, hogy ez nem is lehetett volna másként, ezért kapta a fizetését, hogy pont ilyen legyen, s azt sem tudtam, hogy anyám nemcsak azért jelenik meg időnként az ajtóban, hogy bemosolyogjon, hanem azért is, hogy ellenőrizze a tanítónk munkáját. Mi időnként egymás lábát rugdostuk az asztal alatt, néha valaki direkt leejtette a ceruzáját, s akkor volt miért az asztal alá bújni, de általában jól viselkedtünk. Nem is tehattünk mást, apám komolyan elbeszélgetett velünk, még az elején, elmondta, mit vár el tőlünk, hogy a tanító a tudást képviseli, s a tudást pedig tisztelni kell, így annak hordozóját is, mindez nagyon szigorúan hangozott, mindnyájan ismertük már apám haragját, így eszünkbe sem jutott kihívni magunk ellen.

Azért ahogy az idő haladt, egyre többet füleltünk a konyha felé, csörrennek-e már a csészék, csapódik-e a sütő ajtaja, elégedetten szippantottunk bele a levegőbe, a sütemény illata lassan, láthatatlan kígyózással kúszott az asztal fölé, hogy azután szépen szétterüljön, s ott maradjon egészen addig, amíg a tanítónk nem mondja ki, na, mára talán elég lesz. Ekkor, mintha csak hallgatózott volna, megjelent anyám, s hozta a tálcán az uzsonnát, s Etelke megterítette az asztalt, csak úgy surrogott keze alatt a terítő, ahogy elsimította. Ha valaki megkérdezné, mi az amit legszívesebben megőriztem ebből a korból, hát ezek a délutánok lennének, a finom illatokkal, a vidám nevetgélésekkel, jó ízekkel a számban, Etelkével, aki a bátyám tejtestvére volt, aztán az anyja ránk hagyta örökül, ott élt velünk, szerettük nagyon, s Etelkének azért hívtuk, mert a húgom így szólította Etelka helyett. Etelke jó volt, olyan egyszerűen és tisztán jó, amilyen talán csak a mesében lehet. Én nem tudom, honnan kapta ezt a jóságot, apja kegyetlenül durva ember volt, anyját ő kergette a sírba, testvérei mind szétszéledtek a világban, s még az volt az igazán jó, ha semmi hír nem jött felőlük, addig lehetett bízni abban, hogy éppen rendesen viselkednek. Mindezt persze csak később tudtam meg, anyámék nagyon ügyeltek arra, nehogy beavassanak olyan dologba, ami nem ránk tartozik, s minden olyat nem ránk tartozónak vélték, ami árthatott lelkünk fejlődésének. Megpróbáltak minél tovább megóvni a világtól, így csupa jószándékból képesek voltak még olykor hazudni is. Ahogy nőttünk, rájöttünk arra, hogy ők megpróbálnak közénk és a valóság közé állni, s belementünk a furcsa játékba. Amíg csak tehettük, úgy csináltunk, mintha elhinnénk, hogy az élet csupa széplelkű emberből, kirándulásokból, uzsonnákból áll, közben a magunk módján ismerkedtünk azzal a másik világgal, ami szüleink mögött oly ijesztően és izgalmasan titokzatos volt, hogy borzongtunk belé. A jóságos Etelke egyébként szerelmes volt a tanítóba, a húgom vette észre, egyetlen lány a társaságban, figyeled, most is elpirult, súgta felém, valahányszor Etelke és a tanító összenéztek, s én mindig lepisszegtem, pedig neki volt igaza, mégsem szerettem volna, ha ez a dolog így lenne. A szerelemben valamiféle veszélyt szimatoltam, úgy gondoltam gyengévé, sebezhetővé teszi az embert, s nem akartam Etelkét gyengének látni. A tanítónk is szegény, mondtam egyszer reggelinél, nem sokkal azután, hogy megismerkedtem ezzel a szóval. Mindenki döbbenet nézett rám, s anyám azt lehelte, ezt honnan veszed, s kicsit elsápadt ijedtében. Látom az arcán, vontam meg a vállam, s nem néztem fel többet, nem értettem miért dermedt meg mindenki, mintha legalább egy káromló szót mondtam volna jó hangosan. A tanító valóban szegény volt, de az arcán nem ezt láttam. Sokkal félelmetesebb, s végzetesebb jel, a korai halál jele mutatkozott meg nekem, anélkül, hogy tudtam volna, mi az, amit látok. Ezután már nemcsak Etelke pirulását figyeltük, hanem a tanító szegénységét is. Lassan kinyílt a szemünk a másságra, a kopott kabátujjra, a foltozott nadrágra, az össze-vissza repedezett cipőre, s furcsa módon nem sajnáltuk, mert igazából fogalmunk sem volt arról, mennyivel rosszabb állapot ez annál, mint hogy fényes lakkcipő szorítja a lábunk, szépen kikeményített nyakravalónk van, amire annyira kell vigyázni, nehogy rácsöppenjen az étel. Inkább mintha megéreztek volna, hogy rejlik benne egyfajta szabadság, amivel mi gyerekek tudnánk igazán mit kezdeni, de soha nem lehet részünk benne. Ilyenfomán még leginkább az irigységre hasonlított az az érzés, amit a szegénység felénk mutatott oldala kiváltott belőlünk. Felénk mutatott oldala, mondom, mert egyelőre ennyit láttunk belőle, nem többet, a tanító a semmiből érkezett hozzánk minden nap, s a semmibe távozott az uzsonna után, s még csak azt sem tudtuk, hogy gyakran ez volt egyetlen étkezése, s hogy ezért ő sokkal türelmetlenebbül fülelt a konyha irányába, mint mi, s még talán Etelke is azért tetszett neki annyira, mert az ő keze osztotta szét mindig a porciókat. Én aztán azt képzeltem, hogy a tanító is egy apró padlásszobában lakik, valahol a város másik végén, apró kályhában tüzel, s kéményéből különféle színű füst száll, attól függően, éppen mit tudott a tűzre rakni. Egyszer álmodtam is vele, álmomban végigmásztam a fényes tetőkön, puhán és biztonsággal, mint egy macska, s beugrottam a tanító nyitott ablakán. A kályhánál gubbasztott, s amint meglátott, kétségbeesetten

nézett rám. Tudtam, hogy azt szeretné mondani, fázik és nincs tüzelője, segítek rajta, de nem tehettem semmit, hát csak ingattam a fejem és szégyent éreztem, majd hátrálva kimásztam ismét a tetőkre. Ez a szégyenérzet aztán ébredéskor is megmaradt, s azontúl is sokáig. Nem is nagyon mertem egy ideig a tanítóra nézni, úgy éreztem, mintha meglestem volna egy titkát, s arra gondoltam, talán neheztel érte. Különös, milyen mély nyomot hagyott bennem ez az álom, talán mert oly valóságos volt, s mert először éreztem meg általa a tehetetlenség fájdalmas érzését olyan korán és váratlanul, hogy képtelen voltam feldolgozni. Igazából senkinek nem beszélhettem róla, mert azt éreztem, hogy senki nem gondolkozza erről pont úgy, ahogy én, s ez zavart volna. Titok maradt hát, s valahányszor ünnepek táján anyám egy nagyobb csomagot adott az előszobában búcsúzásakor a tanítónak bátyám ruháival, vagy ünnepi kóstolóval, mindig félrekaptam a fejem, ne lássák, hogy látom, és szétáradt bennem egy jóleső melegség, amit anyám mozdulata gyújtott, s nagyon tudtam szeretni érte.

Aztán a tanító hirtelen eltűnt az életünkből, jött helyette egy apró szemüveges kisasszony, hófehér hegyes fogai voltak, s valahányszor gondolkozott, vagy várta, hogy megoldjunk valamit alsó ajkát harapdálta és előre-hátra ringatózott. Nem mondhatom, hogy nem szerettük, inkább, hogy nem volt érdekes, a tanítónk után különösen nem, elhárította az uzsonnákat, csupán néha kért egy pohár vizet. Kis kortyokban beosztva itta, s ilyenkor mindig lehunyta a szemét. Egyszer-egyszer a húgomnak kedve támadt utánozni, kitűnően tudta, hatalmasakat nevtünk, de végül meguntuk, nem lett fontos ember az életünkben. Én szerettem volna megtudni, hová lett a tanító, de nem mertem senkitől megkérdezni. Végül Etelkéhez fordultam, együtt cipeltük le a kocsihoz az elemózsiás kosarat, apámat készítettük az őszi vadászatra és Etelke nagyokat nevetett rajtam, hogy bohóckodom végig az utat, mókásnak tartotta a fintoraimat, s csúfolta az új frizurámat. Na, már nem lehetne téged lánynak nézni, hiába erőlködnél, a kisasszony meg sem ismer majd, próbált bosszantani, mert tudta, mennyire nehezen szántam rá magam, hogy megszabadítsanak hosszú fürtjeimtől. Te talán tudod mi lett a tanítónkkal, néztem Etelkére, s ijedten láttam, hogy azonnal elfutja a szemét a könny. Nem gondoltam, hogy valamilyen sebet szakítok fel ezzel, apró tüskének szántam pont akkor a kérdést válaszul az ő cukkolására. Már talán nem is él, mondta és nem nézett rám, azért is kellett tőlünk elmennie, beteg volt nagyon. Anyáék tudták, kérdeztem de nem is vártam választ, valami keserű íz terjedt szét a számban, még nem ismertem ezt, később, amikor már gyakran éreztem, jöttem rá, hogy ez a félelem íze, fémes és keserű, szinte elszibbadt tőle a nyelvem. Ettől kezdve ellenségesen néztem a kisasszonyra, mintha ő lett volna az oka, hogy a tanítónak el kellett mennie, Etelkére pedig mély együttérzéssel, s úgy általában innentől lett szemem a nem igazán látható dolgok látására. Lassan elszakadtam a többiektől, anélkül, hogy észrevették volna, s én sem igen tudtam valójában mi is történik velem. Hisz én szerettem volna pont olyan lenni, mint mindenki körülöttem, úgy gondolkozni, érezni, s azt is nagyon jól tudtam, hogy anyámék is ezt szeretnék, s nekik aztán végképp nem akartam szomorúságot okozni. Így kezdődött el titkos életem, anyámék a valóságot titkolták előlem, én pedig magamat voltam kénytelen. Biztos vagyok benne, hogy ezzel a változással függött össze, hogy egyszerre beteges lettem, én, aki azt sem tudtam, mi a megfázás, állandóan valami kellemetlen nyavalyában szenvedtem. Túl hirtelen nőtt meg ez a gyerek, nyugtatgatta az orvos anyámékat, fürdőkúrát, meg hegyi levegőt javasolt. Egyre gyakrabban kényszerültem ágyba, s ez méginkább elszigetelt a világtól, s egyáltalán nem volt ellenemre. Anyámat sajnáltam csupán, egyre növekvő aggodalmát, amin nem tudtam segíteni, hiába nézett olyan mélyen a szemembe, onnan nem olvasható ki semmi biztatót.

Sok furcsa szokásom alakult ki hamarosan, amit szintén titkolnom kellett, ha nem akartam még szomorúbbnak látni anyámat, s a titkok csak tovább betegítettek, nem volt ugyanis onnantól egy nyugodt percem, néha még aludni sem tudtam, mert arra gondoltam, ha valaki

olyankor bejön a szobába megláthatja rajtam, hogy más vagyok, hisz alvás közben nem lehet hazudni. Ebbe, meg a sok, mindenfelé kalandozó gondolatokba szépen bele is betegedtem, ami megintcsak inkább örömömre volt, hisz a betegség sok minden alól fölmentett, ami alól egyébként ki nem bújhattam volna. Az ugyan kissé zavart, ha részvétellel, sajnálattal néztek rám, hogy hátam mögött elhalkuló hangon állapotomról érdeklődtek, de úgy gondoltam, ezt kárpótolja az a nyugodt érzés, hogy jelen lehetek a világban anélkül, hogy részt kéne vennem a dolgaiban. Azt mondta az orvos, mondta egy nap bizalmasan Etelke és úgy nézett a szemembe, mintha azon keresztül beláthatna valahová, ahol az igazság lakik, hogy te talán nem akarsz élni, ez lehet a baj. Nem válaszoltam semmit, noha láttam, hogy Etelke mosolygós arcát is befelhőzöm most már ezzel a hallgatással, de igazán, nem kegyetlenségből, hanem valami tőlem idegen, eddig ismeretlen konokságból nem tudtam szólni.

Nem tudtam eldönteni, vajon az orvosnak igaza van-e, s ez megijesztett. Mert az életet, vagy inkább az egész élő világot valami csodálatosnak találtam, s nemcsak az élő, hanem az élettelen, az anyagokat, a formákat, a színeket, mindent, az embert is, mint látványt. Jó volt nézni a mozgást és a mozdulatlanságot is. Ugyanakkor maga az élet, mint tevékenység megijesztett, ebben már nem akartam valóban, hisz nem mertem részt venni. Igaz lenne hát, hogy nem akarok élni? Ezt nem tudtam értelmezni, mert valahányszor végiggondoltam, mindig mást jelentett, így kénytelen voltam hangosan kimondani, hátha úgy elnyeri pontos értelmét, de nem jártam sikerrel. Azzal zártam le végül ezt a kérdést, hogy bizonyára akarok, mert még élek, és másfelé fordítottam figyelmemet. Azt hittem van valaki nálad, mondta anyám egy reggel csendesén, beszédet hallottam az este, s úgy igazgatta párnámat, ahogy tudta, hogy szeretem, magas legyen, mintha ülnék, hogy láthassam a tetőket és olvasni is tudjak. Nem várt feleletet, mind a ketten tudtuk, hogy ez egy fölösleges mondat volt leginkább csak azért hangzott el, hogy azt lehessen hinni, normális mederben folynak még a dolgok, íme ilyen és bármi hasonlót meg lehet kérdezni tőlem. Ám én erre sem tudtam válaszolni. Anyánk sír, árulta el Etelke, sírni szokott, ha innen kijön. Nem tudnál kicsit, kicsit más lenni, s nézett rám megint azzal a kutató tekintettel, ami előtt teljesen védtelen voltam. Etelke volt az egyetlen, aki ki tudja miért nem sajnált, nem aggódott, egyszerűen csak figyelt. Úgy figyelt, teljesen ártatlanul, mint aki semmit nem gondol arról, ami velem történik, se jót, se rosszat. Talán meg is bántódhattam volna ettől a figyelemtől, ami leginkább a természettudós figyelmére hasonlított, aki ott ül az őserdőben, vagy a sivatagban, szemben a kiválasztott lényvel, de nem bántódtam meg pont azért, mert Etelke jó volt és ezt is csak így tudta csinálni: türelmes, nyugodt figyelemmel. Ő lett az egyetlen ember, aki összekapcsolt a valósággal anélkül, hogy megijesztett volna.

Lassan a titkaimat sem szégyelltem előtte, ő láthatta köveimet, és hallhatta azt is, amikor beszélek velük, pakolászott, rendet rakott a szobában, aztán leült pihenni az ágyam szélére. Fáradtnak látszott, amilyennek még sosem, átfutott rajtam egy rossz érzés megint, egy pillanatig tartott csupán, de este azt írtam a naplómbe, Etelke ma úgy ült le, ahogy a szegények szoktak, ha elfáradnak., s rövid kihagyás után még odaírtam, vajon hol láthatott ilyen?! s az eszembe sem jutott hogy és én vajon hol láthattam, hogyan ülnek a szegények, nyilván mert képzeletemben így roskadt magába munka után minden szegény asszony, így ülni anyámat sosem láttam, sem senkit a mi társaságunkból.

Etelke így ült hát az ágy szélén és nézte, ahogy előszedem a köveimet, végigsimogatom őket, fülükbe súgok és fülemhez téve hallgatózom aztán befelé, s halkán dúdolgatom, amit hallok. Még betegeskedésem elején szoktam rá a kögyűjtésre, amikor szüleim megfogadva az orvosi tanácsot egyik kúráról a másikra hordtak, déli tengertől az északiig, aztán fel a hegyekbe, majd inkább erdei levegőre. Csodálatos helyek voltak ezek, végtelenül élveztem minden percét az ilyen kúrának, még ha volt is némi lelki furdalásom, hogy talán nem érdemlem meg,

hisz én tudtam, hogy nem vagyok beteg, hogy nem úgy vagyok beteg, bár, hogy hogyan valójában azt mégsem tudtam. Végül elaltattam a lelkiismeretemet, gyűjtöttem a köveimet, beszédtem temérdek gyógyszert, napfürdőztem, vízben áztam, óriás fenyők alatt feküdtem, meg éles levegőjű barlangokban, és vártam a többiekkel együtt, mikor gyógyulok már meg végre. A köveket mindig hazacipeltem, társaimmá váltak, kapcsolatunk lett, én tényleg hallottam őket akkor, hátukat bársonyosnak éreztem és az illatuk a tengeré volt, vagy az erdőé, ahonnan éppen származtak, s csak igen nehezen álltam meg, hogy ne aludjam velük, mint húgom a babájával. Anyámék természetesen tudtak a kövekről, csak azt nem tudták, milyen kapcsolatba kerültem velük. Ezt egyedül, mondom Etelke láthatta, aki olyan volt egy kicsit, mint a köveim, sugárzott belőle valami, aminek nem tudtam a nevét, azt gondolom most még leginkább erőnek nevezhetném, kifogyhatatlan, mindenfelé áradó erőnek, amelyet azonban csak éreztem, mintha Etelke, miként a kövek nem ismerné mi rejtezik benne.

Legjobban azt szerettem, ha kezemben tartva átmelegítettem őket, majd figyeltem melyik meddig tartja a meleget. Igazán különös tapasztalatokat szereztem, a legtovább a tökéletesre csiszolódott tengerparti kövek bírták, azt képzeltem azért, mert őket évszázadokon keresztül érte a nap, s megtanulták elfogadni a meleget. Mikor ezt végiggondoltam mindig megborongtam attól, ami megjelent előttem, hogy évszázadok, évezredek múltak el, mire ilyené lettek, s féltem egy kicsit. Etelke, tudod-e felfogni, kérdeztem egyszer, amikor már végre újból beszélgetni volt kedvem, hogy ez a kő, meg mindegyik a kezdetektől létező, s nagyot nyeltem rögtön, annyira izgatottá tett annak a hirtelen felfedezése, hogy a kezdetektől létezik, valami, s ez a valami ott van a kezemben, átveszi testem melegét, s még iszonyúbb volt a másik gondolat, hogy a köveim ott lesznek a világ végezeténél, egészen az utolsó pillanatig. Felfogom, bólintott Etelke egyszerűen, és ez így van rendjén. Nézttem rá, még kissé ijedt voltam az előbbi felfedezéstől, igazából nem is tudtam, mi ijesztett meg jobban, köveim időtlensége, vagy az, hogy én így gondolkozom, hogy mik jutnak eszembe!, miközben Etelke tudja, jól vannak a dolgok. Te nem tudsz semmit a kőről, az meg nem tud rólad, tette még hozzá, s láttam, nem akar erről többet beszélni.

Az nem baj, ha ebben a korban mindenfélét gyűjt a gyerek, nyugtatgatta anyámékat az orvos, aki egyébként a család jóbarátja volt. Amióta az eszemet tudom mindig ott ült szombat esténként a szalonban, alacsony, rövidbajszú emberke, szemüvegét folyton a nyakában lógatta, gyorsan beszélt, általában gyorsan csinált mindent. Ha megérkezett, egy időre hirtelen minden felpörgött, még a levegőt is érezhetően megmozgatta, aztán amikor már ült, kávé után, képes volt órákig meg sem mozdulni. Megfigyeltem, mindig ugyanazt csinálja, mintha folyton először lenne nálunk, tekintete hosszasan elidőz minden egyes képen a falon, de talán még a tapéta mintáit is alaposan megnézi, ugyanúgy, mint a vitrinben a metszett, karcsú nyakú színes üvegeket, apám gyűjteményét. Aztán rátér a könyvesszekrényre, ilyenkor mindig összeszűkíti szemét, félrehajtja a fejét, s így próbálja elolvasni a könyvek gerincén lévő írást, végül kiúszik tekintete az ablakon túli világra, s itt megállapodik. Így hallgatja a zenét, vagy a többiek társalgását. Alapjában véve kedves embernek tartottam, bár volt néhány olyan szokása, ami nagyon zavart, úgy éreztem néha túlzottan bizalmas, aztán meg szürcsölve itta a kávé, cuppánós kézcsókokat adott a hölgyeknek, s voltak olyan szavai, melyeket nem szerettem hallani. Na, hogy van a kisember, mondta, vagy mi a helyzet úgy általában és konkrétan, s megpaskolta teljes tenyérrel az arcomat. Kezének mindig volt valamilyen illata, mindig másféle, nem mondom, hogy rossz illatok voltak, mégis mindig felkeverték a gyomromat. Látszott rajta, élvezetet talál abban, hogy engem gyógyíthat, tanácsokat adhat, kúrákat rendelhet. Néha úgy gondoltam, nincs is más betege, csak én. A köveket anyám mondta el neki, s azt is, hogy beszéljek hozzájuk, s itt lehalkította a hangját, de nem annyira, hogy ne hallhattam volna meg a nyitott ajtón át. Füleltem mit mond az orvos, de ő csak krárogott, mint mindig, ha tanácstalan

volt és azt mondta, hogy az biztos, teljesen más vagyok, mint a többiek, de végül is még bármi lehet. Anyámat egyáltalán nem nyugtatta meg ez a vélemény, hiszen pont ettől félt. Eddig ezt még magam előtt is titkoltam, mondta el-elakadva, de csak tudnia kell, volt a mi családban egy eset, a dédapámnak valamelyik testvére, ő úgy mondták tébolydában halt meg, hát elgondolni sem merem... sokáig hallgattak, s a legmegdöbbentőbb a számomra az volt, hogy az orvos sem mondott semmit, nem vigasztalta anyámat, egy árva szó erről többet nem hangzott el, mikor újra beszélni kezdtek már valami jótékonyági estről, vagy miről volt szó. Én pedig csak néztem a köveimet, s figyeltem, hogyan terjed szét bennem a félelem, félelem a jövőtől, ami esetleg rám vár.

Amikor Etelke rámtalált, úgy hiszem a kétségbeesés már minden erőmet felemészítette. Szememből céltalanul folyt a könny, magam sem tudtam mitől és hogyan fog elállni. Etelke nézett egy darabig, aztán kiment, visszajött, hozott egy kosarat, leguggolt, lassan, nyugodtan szedegette köveimet és olyan óvatosan rakta be a kosárba őket, mintha eltörhetnének. Közben folyton engem nézett, s ráérős mozdulataiban ott volt, hogy bármikor visszapakol, ha egyet is szólok, én azonban nem tudtam egyet sem szólani, s a kövek szépen mind belekerültek a kosárba. Etelke felállt, ezeket most elvisszük, mondta és odanyújtotta nekem a kezét. Azt hiszem vannak az életben ritka pillanatok, amikor az ember, anélkül, hogy gondolkodna rajta, egyszerűen tudja, mi fog történni, ki áll az ajtó előtt, vagy mi van a levélben, amit épp felbontani készül. Így tudtam én akkor, hová megyünk. Az óvárosi temető, melyet a szegények temetőjének hívtak, egy kis dombon feküdt, s inkább olyan volt, mint egy erdő, ugyanis elterjedt, hogy nem sírköveket, meg fejfákat tettek a sírokra, hanem egy-egy fát ültettek a temetéskor. Aztán pár év múlva, amikor a fa törzse már elbírta, rávésték az elhalt nevét, sok helyen csupán a kezdőbetűjét. Voltak fák, melyek négy-öt monogramot is hordoztak egymás fölött, anélkül, hogy bárki tudta volna kiket jelölnek a betűk. Nagyon szép helye volt ez a városnak, ahogy a dombot körbejárta az ember, mintha a város fordult volna egyet körülötte. Nekünk ugyan tiltott hely volt ez a domb, talán a temető miatt, nem tudom, mi mégis gyakran erre jártunk, bújócskázunk, vagy csak úgy semmiért másztunk fel rá. A temetőnek egy öre volt, pirosarcú, piros orrú, kerekkepű ember, aki mindig magában beszélt, és sehol máshol nem lehetett találkozni vele, csak itt, a dombon. Ő kaszálta le időnként a fűvet, s egy cseppet sem bánta, ha észrevette a leskelődő gyerekeket, inkább kicsit még megemelte a hangját, s úgy folytatta monológjait, vagy párbeszédeit, mint a jó színész, aki észreveszi, hogy a hátsó sorokban is ülnek. Etelkének hangosan köszönt, ahogy gyakori látogatónak illik, s én akkor már azt is tudtam kihez szokott járni, hogy vasárnaponként miért van kisírva a szeme, ha a sétából hazajön.

A tanító sírján még épphogy sarjadt a fű, s a két nyírfácska is, mintha csak most tanulná az álldogálást, de egy odagurított fatörzsre már le lehetett ülni. Szótlanul raktuk ki a köveket, ahogy adták magukat a kezünk alá. Én csak figyeltem, hogyan épül belőlük valami síremlék-féle, s igyekeztem nem gondolni üres szobámra. Bízam Etelkében, tudtam, hogy úgy vannak jól a dolgok, ahogy ő látja őket, tudtam, hogy segíteni akar, s elhittem, hogy ez kell a gyógyulásomhoz, bár azt nem tudtam miért, miért éppen a köveimet kell feláldozni. Mert valódi áldozat volt ez, ezt éreztem, visszaadtam köveimet az időnek, ahonnan kiszakítottam őket. Nagyon nehéz lett minden hirtelen, sírtam volna, ha maradtak volna még könnyeim, így csak bámultam magam elé, amíg el nem homályosult a kép, a kis füves dombocska hullámozni nem kezdett köveimmel együtt, s talán el is úsztak volna messze, az időn túlra, ha nem rántom vissza őket a szemrebbenésemmel. Etelkére néztem, ő sem sírt, inkább valami elégedettséget láttam rajta. Ide jobban illenek, intett a kövek felé, s én tudtam, hogy most nagyon közel vagyunk egymáshoz, s hálás voltam érte. Ha visszamegyünk, eszünk valami finomat, mondta Etelke és kézen fogott. Mit ennél, faggatott, miközben egyre gyorsuló lábbal mentünk lefelé, s

én egyszerre éreztem, hogy tényleg, valamit ennék, talán diósat, vagy csokisat inkább, s nagyon jó volt ezen gondolkozni. Este, sötét szobámból néztem kedves háztetőimet, lassan eleredt az eső, éppen csak szitált, a tetők fényesedni kezdtek. Elképzeltem, hogy köveim is így fényesednek most, s úgy gondoltam, ez jólesik nekik, mert ismerős és ismerős lesz majd a szél is, meg a napsütés. Esőillat jött be a szobámba, az esőáztatta por szaga, s apró párák száll-dostak a cserepekről. Jó nagyokat lélegeztem, s anyámékra gondoltam, hogy majd mennyire megörülnek, ha látnak holnap és soha nem fogják megtudni, hogy ma Etelkével megváltoz-tattuk a jövőmet. Néztem a felfelé szálldosó párát, láttam, ahogy találkozik az alacsonyabban úszó felhőpamacsokkal, s mintha a félelem is így szakadozott volna lelkemről, s indult volna egyre messzebb, amíg végleg el nem tűnik majd a szemem elől.

KEDVES NAPLÓM!

1966.

Szeptember 1. Kedves Naplóm! Most, amikor először írok Neked, több okból is nagy nap van. Nemrég jöttem meg az évnnyitóóról, végre gimnazista lettem! Mennyire más volt minden, mint tavaly ilyenkor! Semmi dobpergés, semmi pajtások. Az sem baj, hogy most megint mi vagyunk a legkisebbek, mert itt egészen másként kezelnek minket. A férfi tanárok például magáznak! Ez nagyon különös érzés, igazi nőnek képzelem magát ettől az ember. Én legalábbis. A tanáraitam még nem láttam, egyedül az osztályfőnököt, aki nő, és egészen fiatal. Még nem tudom, mit gondoljak róla. Azt mondta, lányok, szeretném, ha barátok lennénk, de egyáltalán nem látszott rajta, hogy tényleg szeretné. Az osztálytársaim közül csak három lányt ismerek. Ketten a szomszéd osztályba jártak a Gyáriban, és mert állandó volt a harc a két osztály között, egyáltalán nem voltunk jóban. A harmadik lány, Nóra, az osztálytársam volt. Nem is Nórának hívják, hanem Eleonórának, de így használja, Nóra. Ő egy nagyon különös lány. Amikor elhatároztam, hogy naplót fogok írni, azt is eldöntöttem, hogy mindent, még a legtitkosabb gondolatomat is leírom. Így hát, kedves Naplóm, most be kell hogy valljam, én ezt a Nórát nagyon irigylem. De ezt nem tudhatja meg senki. Jól tudom én, hogy az irigység örögi tulajdonság, szégyellem is érte magam, dehát mit tegyek, ha mégis ezt érzem? Ő minden, ami én nem. Szép és okos, gazdag és minden. Amikor először megláttam, még nagyon kicsik voltunk. Nagyanyó mutatta meg, de én pont egy pillanattal előbb már felfigyeltem rá. A templomban voltunk, hideg volt nagyon, már fáztam, pedig még el sem kezdődött az istentisztelet. Nem illik forogni, intett mindig Nagyanyó, de én csak forogtam állandóan, kíváncsi voltam, kik vannak még a templomban, kik olyan bátrak. Apa ugyanis azt mondta, nagy merészség manapság templomba járni, de Anyuka csak menjen, magáról úgysem hiszik el, hogy istentagadó lett csak azért, mert itthon marad. Nagyanyó meg kihúzta magát, felvetette a fejét, és csak mondta félhangosan a magáét. Haragudott Apára, amióta csak ismerte, s nem értette Anyát, hogy tudott hozzámenni. Naná, hogy elmegyek a templomba, próbáljon csak bárki megakadályozni, mondta, és úgy nézett Apára, mintha el akarná törölni a föld színéről, ezért aztán Apa nem is merte megtiltani, hogy engem magával vigyen. Ez az eset még régen volt, lehettem vagy hat éves, akkor még nagyon nagy baj lehetett abból, ha valaki nem úgy viselkedik, ahogy kell. Meg volt szabva, hogy kinek mit lehet. Apának például nem lehetett templomba menni, még akkor sem, amikor egy unokatestvérem férjhez ment. Hiába sírta ki Anya mind a két szemét, egyedül állt ott, és én hiába integettem neki szép rózsaszín koszorúslány ruhámban, nem tudtam megvigasztalni. Szóval, Nórát úgy láttam meg a templomban, ahogy egy filmet néz az ember, el se hittem, hogy valódi. Nézd csak, suttozta Nagyanyó, nézd csak, milyen büszke kislány, van is mire, úri családból való. Emlékszem, alighogy hazaértünk, odaálltam a tükör elé, s azt néztem, miért nem vagyok én olyan, mint az a kislány a templomban. Hiszen hát mi is úri család voltunk valamennyire. Arra is emlékszem, végül nem is szerettem őt látni, mert zavart, hogy annyira másilyen. Aztán egyszercsak egy osztályba kerültünk. Ő eredetileg Pesten tanult, de valami miatt vissza kellett jönniük Pestről. Te szereted a verseket, azt kérdezte egyszer tőlem, és amikor azt mondtam, igen, csak bólintott, de attól kezdve másként nézett rám, mint a többiekre, és én akkor nagyon hálás voltam a Jóistennek, hogy olyannak teremtett, aki szereti a verseket. Hát ennyire csodálom én Nórát. Különböben sokat mesélek még róla, azt hiszem, de most elmondom még a másik nagy örömet. Vettünk egy televíziót! El sem akartam hinni, Anya nyilván meglepetésnek szánta, mondhatom sikerült! A neve Kékes, és nagyon szép! Mindenki körülünnepelte, csak Nagy-

anyó morgott. A mozi azért egészen más, meg a színház! Ezt morogta. Senki nem törődött vele, ő mindig a régi világot siratja. Majd megbékél, mondta Anya, a szomszéd pedig megpróbált azonnal képet varázsolni a készülékből. Hát ilyen volt ez a mai nap, kedves Naplóm, fárasztó, de tele kellemes dologgal. Bárcsak sok ilyen napom lenne!

Szeptember 20. Kedves Naplóm! Hiába fogadtam meg, hogy minden nap írok, hiába! Annyira sok a dolgom, néha meg annyira rossz a kedvem, hogy tollat sem bírok fogni. Ma is csak arra gondoltam, minek is kellett megszületnem! Tudom, nem szabad ilyet gondolni sem, mégis. Meg fogod látni kedves Naplóm, hogy én mennyire nem vagyok jó, pedig úgy szeretnék. Jónak látszom, de én tudom, hogy nem vagyok az. A mindenféle gondolataim miatt. Olyanokat gondolok, amiket nem lenne szabad, de mire rájövök, addigra már késő, hisz már kigondoltam. Ma sokat sírtam. Hogy is mondjam el? Van egy tanárunk, a magyart tanítja, pont azt! Nem mondom, hogy szép férfi, de olyan okos! Én az első nap óta mindig hozzászólok, és csupa jót mondok, tényleg! Ma elgondolkoztam valamin, csak azt látom, ott áll előttem, és azt mondja: kedves hogyishívják, maga miért bámul olyan bután? Majd meghaltam szégyenemben. Még ott elsírtam magam, de gyorsan visszatartottam, mert mindenki nézett. Itthon aztán abba sem tudtam hagyni. Hisz még a nevemet se tudta! Nórának meg már az első héten így szólt: kedves Eleonóra, mondja, mikor rendel az édesapja? És Nóra élvezte, látszott rajta, naná, hisz én is élveztem volna, s akkor azt gondoltam, amit ma is, hogy miért kellett nekem megszületni, s hogy az én családom miért nem olyan család, akit fontosnak tartanak? Más is történt, egy csepp jó, bejöttek a negyedikesek egy tanárral, később derült ki, hogy nem is tanár volt, szóval bejöttek és azt mondták, hogy aki irodalmi színpados akar lenni, az jelentkezzen. Én akartam, jelentkeztem is, s még két lány. Jövő héten menni kell próbára, már meg is kaptuk a verseket. Aztán még az van, hogy én lettem a kultúros a KISZ-ben, örültem is, meg nem is. Nem nagyon szeretek nyüzsögni, állandóan gyűlésekre járni, viszont ha ez is olyan lesz, mint a rajgyűlések, akkor jó lesz, ott a bepisülésig röhögünk mindig. Na, kicsit jobb kedvem lett, jó éjt Naplóm!

Október 10. Végre Hozzád jutottam megint! Nem felejtettelek el, gondolatban beszéltem is Hozzád, de nem volt sem időm, sem erőm mostanában. Gyakran vagyok szomorú. Minden ok nélkül is, egyszerre rossz lesz minden, s úgy, de úgy fáj valami. Annyira magányos vagyok! Aztán meg nagyon sokat kéne tanulni, s nem igazán megy. A magyaron kívül nem érdekel más, hiába is erőltetném. Na jó, még a történelem, az is főleg azért, mert egy nagyon érdekes ember tanítja. Olyan fejedelmi tartása van, és hatalmas tudása. Sajnos nagyon hangulatember, van úgy, hogy dül, fül, tombol, mintha valamiben bántottuk volna, máskor meg kenyérre lehet kenni. A múltkor elmondta a Tiborc panaszát, olyan ételével, hogy könny szökött a szemembe. De mindenki más is meg volt hatva, egész nap róla beszélgettünk, aztán a negyedikesektől megtudtuk, hogy színész akart lenni, de 56-ban csinált valamit, úgyhogy börtönben is ült. Én nagyon megsajnáltam, de Kovács Erzszi, akinek munkásór az apja, azt mondta, hogy biztos ölt is, különben nem csukták volna börtönbe, s erre egy csomóan rögtön félni kezdtek tőle. Én elképedtem, milyen buták tudnak lenni, de nem mondtam semmit, mert amit mondhattam volna az meg van nekem tiltva. Mert van nekünk egy rokonunk, akit akkor felakasztottak az utcán csak azért, mert ahogy ott ácsorgott, valaki a kezébe nyomott egy puskát, valaki, akit sosem látott, s azt kiáltotta, nesze testvér, és ő csak nézte a puskát, nézte, aztán amikor megint fölnézett, már akasztották is. Szerencsére megint mások levágták, és mindez néhány perc leforgása alatt történt. Ez a rokonunk azóta fullad, nem hord nyakkendőt, s járás közben állandóan ökölbe szorítja a kezét, aztán kinyitja az ujjait, és éjszakánként furcsa hangokat hall. Ezzel az Erzsivel jó lesz vigyázni, nagyon buzgó, és ráadásul rosszindulatú.

Engem szeret, és a bizalmába akar fogadni, de igen rosszul fogott hozzá. Nórát kezdte szapulni, hogy milyen beképzelt, azt mondta, hogy mindenre lebiggyeszi az ajkát, s csak magával törődik. Rosszul ismered, mondtam neki, de ő összeszűkítette a szemét, és sokat sejtetően azt válaszolta, hogy nagyon is jól ismeri, és ez úgy hangzott, mint egy fenyegetés. Meg kellett volna védenem, de valahogy elszorult a torkom, ahogy Erzsi szemébe néztem. Kisstílű komisszár, mondta ki rá az ítéletet Nóra, amikor elmeséltem neki, tehet egy szíveséget, mondta még, s engem meglepett, hogy ilyen közönséges is tud lenni. Mi volt még? Ja, a színpad! Már két próba is volt, tetszett is, meg nem is. Aki csinálja, mint mondtam nem tanár, hanem népművelő, a fél csoport szerelmes belé, ha nem az egész, és ezt eléggé kihasználja. Főleg a negyedikes lányok ugrálnak körülötte, néha már undorító módon. Én végül a kórusban vagyok, mi leszünk a tömeg a Téli Palota ostrománál, meg ilyesmi. Fogunk érte kapni vagy egy ötöst, vagy egy dicséretet. Itthon annyi volt, hogy nagyon szerettem volna egy türkiz pulóvert, kardigánnal, de Anya nem tudja megvenni. Megint sokat sír mostanában, Nagyanyóval hiába vigasztaljuk. Sose fogja kiheverni, hogy Apa elhagyta. Most pedig, hogy meghallotta, hogy megnősült és Pestre költöznek, újból felszakadtak a régi sebek. Én nem tudom, mit mondjak, az biztos, hogy rossz így, de annál sokkal jobb, mint amikor éjjel nappal veszekedtek. Hátha talál Anya is valakit magának, hiszen olyan szép és jó. Befejezem, mert még tanulnom kell, holnap biztos felelek, pá!

Október 28. Itt ülök az ablak előtt, s odakint zuhog az eső. Annyira szomorú az idő, amennyire én az vagyok. Meg tudnék halni ebben a pillanatban. Pedig a mai nap jól is indult. Magyar órán végre megdicsért a tanár úr, és láttam rajta, hogy másként is néz rám, mint eddig, olyan elismerően, bár ebben is érződött valami bántó, mert látszik rajta, hogy egyáltalán nem nézett ki belőlem semmit, s most nem győz csodálkozni a tévedésén. Egy időmértékes verset írtam, na nemcsak én, még Klári is, de látszott, hogy az enyém tetszett neki jobban, még fel is olvasta, és mindenkinek tetszett, tényleg olyan jól olvasta fel, még nekem is sokkal jobban tetszett, mint amikor írtam. Klári is odajött utána és gratulált. Ő szörnyen okos lány, csak olyan különös gondolkodása van, nehezen követhető, mintha legalább tíz évvel idősebb lenne. Nórával utána sokáig beszélgettünk a sarkon. Mostanában egyre többet beszélgetünk. Azt hiszem ő is szívesen van velem, pedig nekik egészen más társaságuk van, de ha a társaságbeli barátnői odajönnek, akkor sem ráz le, nem mutatja, hogy terhére lennék. Más kérdés, hogy én igen kínosan érzem ilyenkor magam, s el is kell jönnöm, mert amiről és ahogy ők beszélgetnek, ahhoz már semmi közöm. Ez történt ma is, és annyira rossz érzés volt. Hamar ott hagytam őket, s mentem lefelé keresztanyuhoz, az eső is eleredt, s akkor hirtelen olyan elhagyatottnak és szerencsétlennak éreztem magam, hogy ki sem tudom mondani. Bementem a kiscukiba, vettem két krémet, de nem ízlett, aztán keresztanyuéknál jól kibőgtem magam, ő meg szegény kérdezgette, mi a bajom, de nem tudtam megmondani.

Képzeld, van egy negyedikes fiú, olyan szép szeme van, kicsit mindig sápadt az arca, annyira más, mint a többi. Mikor megtudtam, hogy ő tulajdonképpen lengyel, nem is csodálkoztam. Hát ilyenek a lengyelek, igazi nemesi tartás, nemesi arc. Éppen most fejeztem be a Kislovagot, nem különös? Már éppen el akartam mesélni Nórának, mennyire szépnek látom ezt a fiút, mikor elkezdte, hogy vasárnap megismert valakit, aki hatással volt rá. Rögtön tudtam, hogy róla beszél, s azt is tudtam, hogy már soha nem fogom elmondani, mit érzek ez iránt a fiú iránt, és még csak nem is gondolok rá. Megint összedőlt egy tornyom, mielőtt felépítettem volna, de jobb is így, ha szerelmes vagyok az úgymint mindig olyan szörnyű, se éjjelem, se nappalom, nem tudok enni, de még gondolkozni sem. Ennyit mára, kedves Naplóm!

November 8. No, tegnap megvolt a nagy bemutatkozás az irodalmi színpaddal. Elég időtlenre sikeredett szerintem, bár vastapsot kaptunk. Valami fő főelvtársak is ott ültek, és orosz katonák, gondolom jó sokat érthettek belőle. A kórus egyszer egy icipicit elcsúszott, de hál istennek nem miattam, az egyik jelenetben meg, amikor a palotát ostromolták, az egyik fiú akkorát esett, hogy végigcsúszott a színpadon, de nem lett semmi baj, mert Laci a nagy csatazajban rákiáltott, maradj fekvé, s ezért úgy nézett ki, mintha elesett volna a csatában. Mi Jutkával nem mertünk egymásra még gondolni se, mert ránk jött volna a röhögés. Utána koszorúzás volt, ahol csak csúszkáltunk a sárban, és én alaposan megfáztam, utáltam az egészet. Csak az volt a jó benne, hogy láthattam Jaskát, akire persze nem szabad gondolnom sem, de azért jó volt látni, olyan szép! Szervusz drága Naplóm, azt hiszem lázas vagyok, megpróbálok aludni.

November 25. Majdnem három hetet hiányoztam a suliból, tüdőgyulladásom volt. Nagyon beteg voltam, hidd el kedves Naplóm, s én annyira utálok beteg lenni, olyankor folyton a halál jár az eszemben, hogy milyen lesz az, s úgy érzem itt van nagyon közel. Nóra egyszer eljött meglátogatni, de csak tíz percig volt, apukája ugyanis a kocsiban várta. Nem engedtek busszal, mondta fintorogva, úgy féltene, hogy csuda. Én végig ideges voltam, mert szégyelltem előtte szegényes lakásunkat, s azt még jobban szégyelltem, hogy ezt érzem. Szép helyen laktok, mondta Nóra, úgy éreztem teljesen őszintén, s ebben igaza is volt, nagyon szép ez a völgy, bár távol van mindentől. Nóra fesztelen volt és vidám, gyorsan elhadarta mi van a suliban, aztán ideadta a meghívót, amelyben a születésnapjára hív. Remélem meggyógyulsz addigra, mondta, jó lenne, ha el tudnál jönni. Nem leszünk sokan, tette még hozzá, mintha megérezte volna, hogy mire gondolok. Ahogy elment, ott maradt utána egy finom illat, amit nem tudtam azonosítani, biztos valamilyen parfüm. Nagyanyó azt mondta, örülök, hogy barátoktök, s én is örültem, csak rögtön arra gondoltam, mit fogok én felvenni a születésnapra, hisz nincs is más ruhám, mint egy széles bordás világoskék kötött ruha, amit egyáltalán nem szeretek, mert lehetetlenül nézek ki benne. Holnap lesz a nagy nap, majd elmesélem kedves Naplóm!

November 27. Hát hol is kezdjem? Életem legrosszabb napja volt! Nyilván senki sem értene meg, de Neked meg kell értened, mert Te olyan vagy, mintha én lennék! Délután négy órára kellett menni, és én addigra már teljesen kimerültem. Akárhogy néztem magam a tükörben, sehogyan nem tetszettem. Anya becsavarta a hajam, de nagyon időtlen lett, Nagyanyó is azt mondta, olyan koravén vagy így kislányom. Na újból megmostam a hajam, megszáritottam, de sehogysem állt. Aztán a ruha, amit két éve kaptam egy ismerőstől, valami külföldi csomagból, s aminek annak idején úgy örültem! Akkor persze még nem volt jó rám, alig vártam, mikor nővök bele, s tessék, most nem tetszik. Úgy érzem, én másmilyen szeretnék lenni, hogy más is vagyok, mint ahogy kinézek, és érzem, hogy tehetnék is valamit azért, hogy olyan legyek, amilyennek gondolom magam, csak nem tudom, mit kéne tenni. Na, végül elmentem, vittem a bonbont, meg a virágot, és útközben azon gondolkodtam, hogy kik lesznek ott. Nagyjából sejtettem, előkelő családok gyerekei, szép és okos lányok, fiúk, s majd csupa olyanról beszélgetnek, amihez én hozzá sem tudok szólni. Mire odaértem, már végképp elment a kedvem az egésztől, s amikor becsengettem, legszívesebben elfutottam volna. Nóra nyitott ajtót, ez megnyugtatót kissé, mert olyan volt, mint máskor, milyen érdekes, hogy vele kapcsolatban sosem érzem, milyen messze vagyunk egymástól, hiába látom a különbséget, van valami titokzatos szál, ami összeköt minket. Levetkőztem, odaadtam az ajándékom, aztán bementünk a szobába. Szép nagy lakásuk van Nóráéknak, még sosem láttam belülről, csak egyszer az ajtóból láttam be, amikor éppen takarított a bejárónő. Láttam a hatalmas foteleket, a gyönyörű vitrines szekrényt, a rengeteg kristállyal, teljesen elképedtem ilyen gazdagság láttán. Régi

családi fényképeken láttam ilyesmit, amikor még a mi családunk is megengedhette magának a bejárónőt, Nagyanyó mesélgetett erről sokat, de mindig sírás lett a vége, elsírta magát az emlékein. Nóránál a nagy asztal tele volt finomsággal, mintha egy nagy lakodalom kellős közepére csöppentem volna. Mindenki össze-vissza beszélt, nevetett, Nóra odavitt bemutatni, akihez kellett, tortát tett a tányéromra, szörpöt hozott, igazán mindent megtett, hogy ne legyek zavarban. Leültem az egyik székre, és eszegettem a tortát. Rettenetesen finom volt, gesztenye torta, Nóra nagymamája sütötte, akiről tudom, hogy egy angyal, meg is egyeztünk egyszer Nórával, hogy a nagyanyáink hasonlítanak a legjobban egymáshoz, bár az enyém gömbölyű, az övé meg, mint egy madárka, mégis egyforma kedvesség és nyugalom árad belőlük. Hát ahogy ott eszem a tortát egyszer csak a szomszéd szobában megszólal a zongora olyan gyönyörűen és fájdalmasan, hogy az egész testemen végigfutott valami különös érzés. Azt hittem először, Nóra anyukája zongorázik, de éppen átvonult a szobán egy süteményestálcával. A zene annyira szép volt, csodálkoztam, miért nem figyel oda mindenki, miért nem hallgatnak el azonnal áhítattal. Csak néztem befelé a szobába, ahol mintha gyertyák lobogtak volna, mert teljes félhomály volt, a falon pedig fel-fellobbanó fények futkároztak, még enni is elfelejtettem. Aztán egyszer csak csend lett és az ajtóban megjelent az a szép lengyel fiú, és hidd el kedves Naplóm, én már előre tudtam, hogy ő fog megjelenni, ki tudja miért, abban a zene utáni csendben egyszerűen megéreztem, hogy ki játszott a zongorán, s legszívesebben elfutottam volna, mert azonnal éreztem, hogy hiába minden fogadalmam, én ebbe a fiúba menthetetlenül és reménytelenül beleszerettem, s hogy ezt akárhogy titkolom mindenki látni fogja és én ebbe belepusztulok. Azt is rögtön tudtam, hogy lesz majd tánc is nemsokára, és Jaska Nórával fog táncolni, s nekem ezt ki kell bírni. Miközben ezt végiggondoltam, hirtelen megláttam magam egy gyönyörű tükörben, ami a fél falat beborította, olyan hatalmas volt, s így jól láthattam, hogy szánalmasan és szerencsétlenül álldogálok a vastag kötött ruhában, arcom hófehér és a kétségbeeséstől még vékonyabb, mint egyébként, tartásom esetlen, a szememben riadalom. Arra gondoltam akkor, engem soha nem fog szeretni senki, mert egy ilyen lányt nem is lehet, s hogy akármilyennek látom én magam belülről, az hiábavaló, mert senki más nem látja, s nem is fogja soha. Akkor már nem sok hiányzott ahhoz, hogy elsírjam magam, kiszaladtam hát a vécére, utána pedig a konyhába Nóra nagymamájához. Ott végre megnyugodtam, tettem, vettem, néztem, hogyan csinálja azt a finom pástétót, amivel Nóra egyszer már megkínált, s válaszoltam neki, ha kérdezett. Meglepett, hogy milyen sok mindent tud rólunk, főleg a dédszüleimről, akik még a Felvidéken éltek, még azt is tudta, hogy szolgabíró volt az ükapám valahol Léva környékén. Bent közben valóban táncolni kezdtek, s én nagyon örültem, hogy senkinek sem jutok eszébe, még Nóra nagyanyjának sem, nem mondja, hogy mit beszélgetek én itt, miért nem megyek táncolni. Amikor a táncnak vége lett, segítettem bevinni a szendvicses tálakat, épphogy lopva mertem odanézni, ahol Nóra állt, de azért láttam, hogy milyen szép, még szebb, mint máskor, s azt is láttam, hogy a táncból és az örömtől kipirult az arca, s akkor megint elszégyelltem magam, hogy miért sóvárgok én is valami ilyen élet után, miért nem tudok örülni vele együtt. Uzsonna után elsőnek jöttem el, messze lakunk, mondtam, és anyukám nagyon szigorú, hazudtam, megparancsolta, hogy hétre legyek otthon, pedig ez végképp nem volt igaz, úgy volt megbeszélve, hogy keresztanyuéknál alszom, akik néhány utcával laknak csak arrébb. Nóra tartott volna vissza, de én már alig vártam, hogy eltűnjek a szeme elől, hát hazudtam tovább, hogy rosszul érzem magam, persze ez nem is volt hazugság, mert tényleg egyre rosszabbul voltam. Az öklömet a számba kellett tömni, nehogy ordítsak az utcán. Csak bögtém bele a hideg, ködös világba, aztán amikor abbahagytam még sokáig sétáltam csak úgy, gondolatok nélkül. Nem akartam, hogy keresztanyuék meglássák a kibőgött szememet. Hát ez történt kedves Naplóm, s bizony még ma sem vagyok jobban. Mi lesz így velem?

December 31. Hűtlen voltam Hozzád, de nem volt miről írni, illetve csak egyfolytában ugyanarról írhattam volna, azzal meg minek untassalak. Az idő pedig egyre rohan. Úgy eltelt a Karácsony is, mintha nem is lett volna, pedig az egyetlen ünnep, amit imádok pici gyerekkorom óta. Persze akkoriban még szebb volt, mindennek megvolt a rendje, s azt mindig ugyanúgy csináltuk, ettől lett igazán jó, hogy semmi sincs másként, s még a természet is igyekezett ehhez igazodni, megérkezett a hó is, amikorra kellett, s Apa el is húzott minden alkalommal szánkón keresztanyuékhoz, ott már állt a fa, meg lehetett csodálni, de az ajándékot csak másnap kaphattam meg, amikor újból eljöttünk Anyával együtt. Aztán Apa hazahúzott, addigra már sötétedett és be lehetett látni a szobákba, láttam hol áll már a karácsonyfa, volt, ahol már megvolt a gyertyagyújtás is. Otthon levetkőztünk, szép ruhát vettünk, és asztalhoz ültünk. A vacsora mindig ugyanaz volt, savanyú káposztaleves kolbásszal és szárított gombával, meg mákos guba. Vacsora után szólt a csengő és bemehettem a szobába, ahol sejtelmesen állt a plafonig érő fenyő, tele szebbnél szebb díszekkel, s nekem a lélegzetem is elállt a gyönyörűségtől. Csak azért meséltem el ezt Neked, mert most Karácsonykor úgy elfogott a vágy a régi ünnepek iránt, persze hiába. Már semmi nem lehet úgy, mint volt egyszer, pedig mindent igyekeztünk úgy csinálni. A szünetben jobbra unatkoztam, már amikor nem olvastam, mert egyik barátnőm sem ért rá. Nórának ilyenkor mindig elutaznak, s csak az új évben jönnek haza. Idén Lengyelországba mentek, na mit gondolsz, miért?! Vagy négy család kerekedett fel, hogy a lengyel Tátrában síeljenek, s egyúttal meglátogassák Jaska nagyanyját. Nóra azt mondta, hoz nekem valamit, s azt is, hogy biztos fog történni valami köztük, mert úgy érzi, s majd mindent el is mesél nekem. Persze, meséld csak, biztattam, s arra gondoltam, hogy nem ég le a bőr tüstént a képemről. Már mindjárt éjfél, a tévénk is elromlott, Anyának a rádiót hallgatják, én pedig Hozzád menekültem. Boldog Újévet kedves Naplóm, vajon milyen lesz?

1967.

Január 10. Na, itt az új év, s úgy látszik semmiben sem különbözik a tavalyitól. Mindig csak várok, várok, aztán semmi. Úgy van ez, mint mikor először voltam Csehszlovákiában, és alig vártam, mikor érünk át a határon. Úgy képzeltem, valamiről látni fogom, hogy ott már egy másik ország van, de csalódtam. A határon túl ugyanazok a mezők folytatódtak és ugyanazok a hegyek. Az évek is így mennek, észrevétlenül, ugyanúgy. Én sem tudtam megváltozni, hiába fogadkoztam annyira szilveszterkor. Tanulni ugyanúgy nincs kedvem, és a rossz tulajdonságaim se változtak. Megkezdődött a sulis és a színpad is, már március 21-re, meg április 4-re készülünk, ebben is csalódtam, ezek szerint nem is fogunk semmi komolyat tanulni, mert mindig valami ünnepre próbálunk? Azt hiszem megvárom az év végét, aztán ott is hagyom a fenébe. Nekem ez így unalmas. Tegnap voltak toborozni nálunk, hogy menjünk el ifjú gárdistának. Kovács Erzsi is nagyon agitált mellette, merthogy az a szervezet a munkásörökség utánpótlása lenne. Hát legyen, biggyesztette le a száját Nóra, úgyhogy őt meg sem merte Erzsi kérdezni. Én mondtam, hogy ezt Anyával meg kell beszélnem, de persze úgysem mennék semmiképp. A végére hagyom, amit Nóra mesélt. Végül is nem történt semmi különös. Egyszer sokáig fogták egymás kezét, de aztán Jaska anyja odanézett, s erre ő azonnal elrántotta, s ezen Nóra nagyon megbántódott. Mindjárt érettségizik, s így szégyelli magát az anyja előtt, háborgott Nóra, már ki is ábrándultam belőle. Irigyeltem, milyen jó, hogy ez ilyen könnyen megy neki, én bezzeg már mióta próbálok kikeveredni ebből az érzésből, és nem sikerül. Nórának persze könnyebb, ő megszokta, hogy válogathat a fiúkban, hogy ő dönti el ki kell neki. Mindig azon gondolkodom, vajon mindent elmond-e nekem, vagy úgy tesz, mintha

teljesen bizalmasa lennék, de a legtitkosabb dolgokat megtartja ő is a Naplójának. Tudod, annyira szégyellem magam, de örülök, hogy nem volt semmi köztük. Jó éjt!

Január 22. Annyira magányos vagyok, kedves Naplóm! Ma csupa rossz dolog történt. Először is, meghalt a kutyánk. Óreg volt már, tizenöt éves, pont annyi, mint én. Nagypámtól kaptuk, amikor én születtem. Nem is tudom, mit mondjak. Annyira szerettem! Persze, van akinek ez nevetséges, a suliban se értették, mi a bajom, talán csak Nóra, az ő szemén láttam, hogy együtt érez velem. Miért ilyen érzéketlenek az emberek, miért?! Vagy én miért vagyok ilyen érzékeny? Túlérzékeny vagy, szokta mondani Nagyanyó, nem lesz ennek jó vége, a mai világban keménynek kell lenni, ezt hajtogatja, pedig érti is ő a mai világot. Szóval úgy történt, hogy tegnap este bejött Bobi, és mindenki elé leült egy kicsit, pedig nem szokott bejönni a házba. Úgy nézett, olyan szomorúan, mintha mondani akarna valamit, és akart is, nyilván elbúcsúzott tőlünk, vagy megnézett utoljára, mintha magával akarná vinni az arcunk emlékét, hiába egy állat, ő is érző lény, ez biztos. Ma reggel meg arra ébredtem, hogy Anya azt mondja, nagy hó eshetett az éjjel, mert nem tudom kinyitni az ajtót. Felpattantam, mert már nagyon vártam a havat, olyankor végre eltűnik ez az egyhangú szürkeség, és kinéztem az ablakon, amelyből éppen az ajtóra látni. Hát nem hó esett, hanem Bobi feküdt szorosán az ajtónál. Az volt a legszörnyűbb, hogy láttam, amikor Anya mit sem sejtve nagyot lök az ajtón, s Bobi élettelenül legurul a lépcsőn. Édes Naplóm, hogy fogok így elaludni? Ha behunyom a szemem, csak ez a kép jön elő. De még más is volt, elhagytam a bérletem, elhagytam a kesztyűm, németből pedig kaptam egy egyest, és még a tanárnővel is összeveszttem. Azt mondta, semmi nem lesz belőled, semmi, s úgy mért végig, ahogy a becstelen embereket szokták. Nóra hiába mondja, hogy ne törődjek vele, ő ötös mindenből, őt még soha nem mérték így végig, s nem is fogják. Mi az, hogy ne törődjek? Azt mondják az embernek, hogy nem lesz belőle semmi, ezt hagyjam szót nélkül? Hiszen pont ettől félek a legjobban, hogy így is lehet, hogy tényleg semmi nem lesz belőlem, mikor én titokban híres ember szeretnék lenni. Hát most ezt is megtudtad, kedves Naplóm, ne neved ki ezért, én nem tudom, honnan van bennem ez a kívánság, igazán nem tudom. Elmesélem, hogy amikor megkaptam életem első könyvét, amire az volt írva, A rút kiskacsa, s amikor már vagy tizedszer olvastam a szegény hattyú történetét, arra gondoltam, hogy hátha én is olyan vagyok, mint az a kis állat, senki se tudja rólam, ki vagyok, sőt én sem tudom, de egyszer majd kiderül, s akkor majd mindenki nagyon fog csodálkozni és kérdegeti magától, hogy nem láttam én ezt! És valahányszor olyan nehéznek érzek mindent, akkor ez jut az eszembe, s valamennyire megvigasztal.

Február 4. A születésnapom! Kívánj nekem minden jót kedves Naplóm, mert rám fér. Olyan szörnyű, szürke idő van. Legalább szép fehér hó lenne, az felvidítana. De nem, minden szürke és komor. Napok óta ilyen, s megfigyeltem, hogy én mennyire nem bírom az ilyen időt elviselni. Már megint a halálra gondolok, s megborzongok attól a gondolattól, hogy egyszer majd nekem is meg kell halni. Hogy ott fekszem majd egy ágyon, és végig kell csinálnom. Gyakran van ilyen gondolatom, de nem beszélhetek erről senkinek. Anya kétségbeesne, Nagyanyó azt mondaná, butaság, foglalkozzak mással, erről még Nóra is másként gondolkozik, mint én. Ő azt mondja, hogy a halál nincs, és ezt olyan komolyan állítja, hogy nem merek vele vitatkozni. Azt mondja, nem fél a haláltól, csak a szenvedéstől, s hogy nem is akar egy percig sem szenvedni. Tegnap egyébként jobb napom volt, egész délután a könyvtárban ültünk, s olyan könyvek után kutattunk, amelyek nem evilági dolgokkal foglalkoznak. Elég keveset találtunk, dehát vaktában nem lehet keresni. Mindenesetre kivettük Karinthytól a Kötéltáncot és a Mennyei riportot. A Kötéltáncot alig tudtam letenni, olyan különös hatással volt rám. A másik könyv Nóránál van, remélem hamar ideadja. Olyan jó, hogy őt is az érdekli, ami engem, különben még magányosabb lennék.

Február 21. Képzeld, ma szakadt a hó! Pedig a múlt héten már tiszta tavasz volt. Megint a könyvtárban voltunk és már sötét volt, amikor kijöttünk. Még várnom kellett a buszra, ezért fölkísértem Nórát majdnem a házukig. Ott megálltunk és felnéztünk, bele a hóesésbe. Annyira csodálatos volt, a hópelyhek óriásiak voltak, s behullottak a szemünkbe, szánkba, annyira kellett nevetni, aztán egy idő után teljesen olyan érzésünk lett, mintha mi emelkednénk felfelé, egyre feljebb és feljebb. Nóra megvallotta, hogy mennyire szeretne repülni, és én is elmondtam, hányszor álmodom azt, hogy repülök, s hogy valahányszor felmegyek nálunk a hegyre, mindig ugyanazt érzem, hogy ki kéne tární a két karom, könnyedén elrugaszkodni és elsuhanni a táj felett. Aztán elbúcsúztunk, nekem már kezdett fájni a lábam, s mikor kiderült, hogy valamiért kimarad a busz, sírni tudtam volna, mert addigra már fájtak az ujjaim a hidegtől. Aztán gyalog indultam haza, jó félóra az út, alaposan átfagytam, de azért élveztem is, mert olyan sűrűn esett a hó, hogy semmit nem lehetett látni, s pont az volt, mint amit folyton érzek, hogy egyesegyedül vagyok ezen a világon, de most mégsem szenvedtem ettől, mintha a hó biztonságot adott volna. Mire hazaértem, Anya már nagyon ideges volt, nem szereti, ha sötétben mászkálok. Most itt ülök, jó forró mézes teát iszom, és kint még mindig szakad a hó. Az imént írtam egy verset, holnap megmutatom Nórának.

A hóesést néztem én, óriás pelyhek hulltak körém, oly soká, hogy a vén fák ágai már a földig értek, s egyszerre engem valami felemelt, s vitt, vitt, fel az égnek. Egyedül szálltam, mint álmaimban, a pelyhekből szárnyam lett, s rettentő erő volt szárnyaimban, csak repültem, s már azt sem bántam, hogy végképp egyedül lettem a világban.

Mit szólsz hozzá, kedves Naplóm?

Április 6. Elhanyagoltalak, tudom, nincs is mentségem. Ezért maradjunk abban, hogy akkor jelentkezem, amikor csak Hozzád fordulhatok, ugye megérted? Egyébként időm se volt, állandóan próbáltunk a színpaddal, brrr! Most új Isten szól hozzátok emberek! Eljött a vörös Isten! Ezt ordítoztuk egész márciusban. Közben megérkezett a szép tavasz. Olyan jó szaga van a földnek! Képzeld, az történt, hogy Jaskáék hirtelen elköltöztek. Lassan múlik belőlem is az a rettenetes érzés. Nóráék mennek Pestre a szünetben, színházba, meg az Operába fognak járni. De jó nekik! Én itthon ülök majd ebben a szomorú lakásban egyedül. Úgy értem barátok nélkül. Mert az igaz, hogy én vagyok mindenki lelki szemetese, de mintha csak erre használnának, meg hogy felvidítsam őket. Mert valóban annyit tudok röhögni, persze, csak, ha másokkal vagyok. Magamat már nem tudom szórakoztatni. Tegnap egyébként láttam egy fiút, aki olyan nagyon megnézett engem, s ez tűnt fel igazán, hogy mit néz ez rajtam? Nem volt rám különösebb hatással, mégis sokat gondolkoztam róla.

Május 13. No, kedves Naplóm, úgy néz ki, hogy szerelmes vagyok, mit szólsz? Igen, az a fiú, akiről a múltkor beszéltem. Már rengeteg dolgot tudok róla. Az úgy volt, hogy volt egy ötórás tea a régi Kaszinóban, s ugyan nem akartam elmenni, de Jutka elcsalt. Nóra nem jár ilyen helyekre, s én is biztos voltam benne, hogy nem érzem majd jól magam, de azért elmentem, mert Jutkának elég fontos volt, hogy menjen vele valaki. Régóta fel akart szedni egy kollégista fiút. Úgy is volt, ahogy gondoltam, az ilyen bulikban mindig van számomra valami lehangoló, ráadásul mindig kívülről látom magam, tánc közben is, már ha egyáltalán felkér valaki táncolni. Na és ha felkér, általában olyan, akit a hátam közepére sem kívánok, és akkor hányingert tudnék kapni, ahogy hozzám nyomja magát. Ahogy ott üldögélünk Jutkával, egyszer csak feltűnik a fiúja, s nem egyedül, s én rögtön megismertem, ki az aki vele van. Az volt a jó, hogy szinte azonnal olyan természetességgel kezdtünk beszélgetni, mintha ezer éve

ismernénk egymást. Azt mondta, hogy őt Chenek hívják, Che Guevara után, merthogy nagy tisztelője, sőt példaképe. S ahogy elnéztem, tényleg nagyon forradalmian nézett ki. Nem szóltam erre különben egy szót sem, nem mondtam el, mi erről, mármint a forradalmárról a véleményem. Irtózom minden erőszaktól és a forradalom is az, hiába igazságos. Nincs igazságos és igazságtalan ölés, szerintem. Na, mindezt nem mondtam el, inkább őt hallgattam, milyen lelkesen beszél bármiről, zenéről, politikáról, könyvekről. Hozzám képest igen érettnak tűnt, pedig csak három évvel idősebb nálam. Hiába, én még egyáltalán nem gondolkodom semmiről szabadon. Ha ezt hallom annak hiszek, ha azt hallom annak. Egyetlen irányítóm van, az érzéseim, hogy valami jó, vagy rossz, azt megérezem, de igazán megfogalmazni nem tudom. Ez a fiú pedig olyan okosnak látszik. Tudod, még sosem láttam okos embert közelről. Arra gondoltam akkor este, hogy ugyan egyáltalán nem az esetem, mégis jó vele lenni, éppen az okossága miatt. Képzeld verseket is ír, s szereti József Attilát, kell ennél több? Azóta már sok mindent megtudtam róla, nagyon nehéz sorsa volt, talán ez is oka, hogy beleszerettem. Az apját az ötvenes évek elején börtönbe zárták, majd kivégezték. Az anyja is sokáig volt börtönben, mire kiszabadult, hófehér volt a haja, állítólag egy éjszaka alatt őszült meg, amikor a kivégzésére várt. Őt állami gondozásba adták, s noha 56 után kérte őt az anyja, nem kapta vissza. Számptalan baleset történt már vele, három évvel ezelőtt egy kémiai kísérletnél megvakult az egyik szemére, ez volt a legsúlyosabb, de azt mondja, ő érzi, hogy valami veszély van körülötte állandóan, s hogy ettől nem fél, inkább jóleső izgalommal tölti el. Azt is mondta már, hogy amint lehet, elmegy Dél-Amerikába, mert harcolni akar. Nóra mondta is, hogy nem kellett volna nekem beleszeretni. Látom Nórán egyébként, hogy nem igazán szimpatikus neki, de nem mondja, igazán rendes tőle. Tudom, hogy nem féltékeny, nincs is miért, olyan jól úgysem fogom senkivel megérteni magam, mint vele. Jó éjt, kedves Naplóm!

Június 20. Vége lett az első évnek, következik egy hosszú, unalmas nyár. Nóráék egész nyárra el szoktak utazni, Che is hazamegy az anyjához, mi pedig sehová nem megyünk, bár lehet, hogy egy hétre mégis elmegyünk valamelyik fürdőhelyre. A bizonyítványom épphogy négyes, egyedül magyarból, meg töriből van ötösöm, szép mondhatom. Anya nagyon szomorú volt, azt mondta, szeptembertől nagyon kell tanulnom, s én meg is ígértem. Remélem a nyáron meg fogok majd változni, szeretnék már felnőttebb lenni. Kiléptem a színpadból, mondtak is mindenfélét rám, de nem érdekel. Verseket akarok írni, s kész! Ez van, kedves Naplóm!

December 10. Megismersz még édes Naplóm? Nehogy azt hidd, hogy valamiből is kimaradtál. Minden ugyanúgy van. Ma különösen rossz napom volt, Istenem, már hányszor! Nóráról kellene példát vennem. Éljd az életet, azt mondja, élvezd, ami történik, a jót is meg a rosszat is! Persze, könnyű neki, vele igazán rossz még nem is történt. Rendben van minden vele és körülötte. Én meg, ha jó valami, titkon azon emészttem magam, hogy mindjárt vége. Amikor pedig rossz, eszembe sem jut, hogy vége lehet. Lehet, hogy számomra nincs megoldás? Azt hittem Che megoldás, de nem. Őt csak saját maga érdekli, meg az eszméi, amik az én elképzeléseimtől nagyon messze állnak. Az is kiderült, hogy nem ugyanazt a József Attilát szeretjük, s egyáltalán. Azért csak járunk együtt, gondolom ő is úgy van vele, még mindig jobb, mint egyedül. Közben én megint szerelmes lettem, de ezt aztán tényleg senkinek nem mondhatom el. És Te sem. Tudod, új magyar tanárt kaptunk, hát őbelé! Van vagy negyvenöt éves, már őszül a haja, nagyon átható pillantása van. Ahogy magyaráz! És amilyen kellemes a hangja! Nagyon jó a humora, néha gunyoros, de jól áll neki. És ő aztán tényleg nagyon okos, elhiheted. Azt hiszem felfigyelt rám, s ő is szeret engem, na persze nem úgy! Szakkört is tart, naná, hogy ott a helyem. Most egy pályamunkát kell írnom, a felesleges emberről, mint típusról, Goncsarov Oblomovja alapján. Ennek kapcsán kiderítettem, hogy lehet, én is egy felesle-

ges ember vagyok. Ha felesleges volnál, nem lennél, mondta erre Nóra, aztán a kezembe nyomott egy könyvet, amit Pestről hozott valamelyik öreg rokonától. Nem is tudja, hogy elhoztam, mondta izgatottan, valahogy majd vissza kell csempésznem, olvasd el, mit szólsz hozzá. Hát kedves Naplóm, nem tudtam letenni. Az eleje és a vége is hiányzik, úgyhogy fogalmam sincs, ki írhatta, de nem is lényeges. Hanem, amiről ír! Arról, hogy minden ember feladattal születik erre a földre, s ha nem végzi el a feladatát, újból vissza kell jönnie, amit rosszul csinált, azt mind ki kell javítania. Na és, hogy nincsenek véletlenek, meg ilyesmi! Nekem az volt a megdöbbenő, hogy még sosem olvastam ilyesmiről, nem is hallottam, mégis, mintha mindig is így tudtam volna. Ez nagyon meg is ijesztett. Nórával napokig ezekről a dolgokról beszélgettünk, most már végképp elkülönültünk mindenkitől. Azt nem tudom, Nóra megpróbált-e valaki mással is beszélgetni ilyesmiről, de én akinél csak próbálkoztam, elutasítást kaptam. Anya szokás szerint megijedt, s úgy fürkészte az arcomat napokig, hogy rossz volt nézni. Nagymama azt mondta, ez ördögi dolog, ilyesmi az eszembe se jusson. Honnan veszed ezeket, nézett gyanakodva, én meg gyorsan mondtam, hogy semmi, semmi, csak hallottam valahol. Che pedig harsányan nevetett, primitív hülyeség, mondta. Te mit gondolsz kedves Naplóm? Én mindenesetre azóta azon gondolkozom, vajon mi a feladatom, s nagyon nyomaszt, hogy nem tudok rájönni.

1968.

Február 7. Látod, már egy újabb év van, s én elmúltam tizenhat éves. Persze, beteg vagyok most is, mert mindig kell, hogy valami rossz történjen a születnapomon. Iszonyúan fáj a torkom, a szívem majd kiugrik a helyéről. Szegény Anya el is vitt orvoshoz, annyira ideges, hogy mi lehet velem. Én még azt is elképzelem, hogy direkt megbetegedtem, merthogy ma volt Nóra fegyelmi tárgyalása. Kovács Erzsébet találta ki, hogy valamit tenni kéne, mert Nóra nem jár a gyűlésekre, ha meg olykor ott van, állandó fegyelmezetlenségével kelti a feszültséget. Na hiszen! Most ezért kizárják a KISZ-ből, s a legrosszabb, hogy emiatt nem lehet ötös a magatartása. Kit érdekel, vonta meg a vállát Nóra, azért a négyes mégis érdekelte. Az apja bejött, nagyon sokáig volt bent az igazgatónál, de nem tudjuk, miről beszélgettek, Nóra sem mondta el, még nekem sem. Biztos megússza azért, hiszen szín ötös tanuló. Tegnap itt volt Che, egész délután, csak beszélt, beszélt. Fantasztikus tervei vannak, leginkább az, hogy ahogy leérettségizik, megy Bolíviába, vagy bárhová arrafelé. Mint a spanyolországi önkéntesek, érted, magyarázta, és teljesen lázba jött ettől. Nem mondtam semmit, csak bólogattam, a lelkem mélyén pedig nagyon sajnáltam, arra gondoltam, hogy meg fog halni fiatalon, aztán meg szégyelltem magam ezért a gondolatért.

Május 2. Nem írtam, nem írtam mióta, jajj! Pedig volt pár dolog, mondhatom! Először is, hogy Che disszidált. Nekem volt egy nagyon rossz érzésem a tavaszi szünet előtt, mert amikor elbúcsúzott, sokáig kérdezgette, hogy gondolok-e majd rá, s hogy nem felejttem-e el. De aztán megnyugodtam, mert azt is mondta, hogy az érettségire majd segítek neki készülni, s hogy inkább nálunk tanul, mint a koleszban. Ahogy kezdődött a sulis, rögtön híre ment, hogy Che nem jött vissza, s noha én azt gondoltam, hogy beteg, nem voltam nyugodt. Egy nap hivatnak az igazgatóiba, még hozzá óráról. El nem tudtam képzelni mi történt, hát látok ott két férfit, nagyon komolyan állnak, s az igazgató úr is csak néz engem nagy szigorúan. Az egyik férfi az orrom alá dugja hirtelen Che fényképét, hogy ismerem-e. Ismerem, mondom, jó barátom. Erre ők csóválják a fejüket, nézem az igazgató urat, ő is csóválja a fejét, mintha bűn lenne ismerni őt, gondolom magamban. Akkor aztán be kellett menni a másik szobába, a nyomozók leültek

velem szemben, s elkezdtek, hogy ők mindent tudnak, de tőlem is akarják hallani. Én meg csak bámultam rájuk, és semmit nem tudtam. Akkor az egyik elővett egy füzetet, s felolvasott egy beszélgetést, először azt sem tudtam, mi az, aztán kezdtem rájönni, hogy hiszen ezek mi vagyunk, mi beszélgettünk így egyszer a Csendesben egy társaságban. Teljesen érdektelen beszélgetés volt, Che filozofálgatott a végén, hogy a náciizmus, meg a sztálinizmus mennyire közös. Teljesen meglepődtem, ezek szerint valaki figyelt minket, örület. Amikor később Nórának elmeséltem, teljesen kiakadt, aztán elmondta, hogy az ő apját is figyelik, ezt biztosan tudják, s hogy az anyja szülei az ötvenes évek elején ki voltak telepítve, aztán 56-ban elmentek, ezért még a telefonukat is le szokták hallgatni. Na visszatérve a nyomozókhoz, végül szerintem láthatták rajtam, hogy semmit nem tudok, ezért csak annyit mondtak, hogy Che disszidált, s hogy ha jelentkezne, nekem azt kötelességem jelenteni, s egyébként pedig erről az egészről nem beszélhetek senkinek. Azóta nagyon sokat gondolok rá, szegény, vajon hol hányódik, merre keresi a veszélyt a világban. Nórával egyre többet vagyunk együtt, állandó olvasója a verseimnek, s mindenféle dolgokról beszélgetünk. Már egyáltalán nem érzem azt a furcsa zavart, ha látom a barátnőit, tudom, hogy Nóra velük nem tud olyan dolgokról beszélgetni, mint velem, s én is így vagyok a többi barátnőmmel. Nagyon érdekes egyébként, hogy pedig mennyire más ő, mint én. Nemcsak külsőre, nemcsak a körülményei miatt, hanem ahogy megéli az életet. Büszke, határozott, (a többiek szerint beképzelt, fölényes), nem ismer kudarcot. Győztes akar lenni mindig, persze, s én továbbra is csak csodálni tudom. Szóval mindenben más, mégis, a szellemi dolgokban teljesen megértjük egymást. Én nagyon megszerettem, rettenetesen fontos nekem, mert ő ad erőt, amikor elgyengülök, márpedig az igen gyakran van. Biztos csodálatos élete lesz, s szorongva gondolok arra az időre, amikor leérettségizünk, s elválunk egymástól. Beféjezem, mert még tanulnom kell, vacakul állok már megint!

Augusztus 23. Hogy én milyen szerencsétlen vagyok! És milyen undorító a világ! Már jól kibőgtem magam, s csak azért hagytam abba, mert már elfogyott a könnyem, de a lelkem mélyén tovább sírok, kedves Naplóm! Az történt, hogy Szoboszlón nyaraltunk, s egész nyáron erre a két hétre vártam. Ahogy ideértünk, valamiért éreztem, hogy ez más lesz, mint a többi nyaralás, és igazam is lett, mert a harmadik napon megismerkedtem egy nagyon helyes fiúval. Felkért táncolni a Béke szállóban, ami egy nagyon elegáns hely. Anyával üldögéltünk ott. Kiderült, hogy agrármérnökre jár, de Szlovákiában, s most nyári gyakorlaton vannak itt egy páran. Jannak hívták és alig tudott magyarul. Én ahogy a szemébe néztem, azonnal szerelmes lettem belé, mert nálam a szem számít a legjobban, hogy mi sugárzik belőle. Két napig utána nem találkoztunk, de aztán minden napot együtt töltöttünk. Fogtuk egymás kezét, s állandóan csak egymást néztük. 19-én estére volt megbeszélve, hogy találkozunk, s elmegyünk együtt táncolni, csak ketten. Annyira vártam ezt a pillanatot, hogy sem aludni, sem enni nem tudtam. Még a nyár elején kaptam egy szép vörösbrokát ruhát, fekete bársonyszalaggal, azt vettem föl, s éreztem, hogy most nagyon jól nézek ki. Este hétre volt megbeszélve, de én már hattól görcsölő gyomorral vártam. Hiába! Nem jött el! Azt hittem belehalok. Anya hiába vigasztalt. A másnap is iszonyúan telt. Még előbb megbeszéltük, hogy megyünk Debrecenbe a virágkarneválra, még abban reménykedtem, hogy reggel jön értünk, de nem. Este lett, Anya kint ült az udvaron a házinénivel, amikor jött valaki és mondja, hogy az oroszok, meg mi magyarok is megtámadták Szlovákiát. Így mondta, megtámadták, s Anyáék rögtön elkezdtek félni, hogy akkor háború lesz, vagy mi. Szörnyű volt, másnap haza is utaztunk, de előtte Anya megtudta, hol laknak Janék és odatelefonáltunk. Akkor mondták, hogy az összes fiút felszállították még 19-én Pestre. Ezt a szót is olyan rossz volt hallani, felszállították, mintha bizony tárgyak lennének. Hát ez történt kedves Naplóm, a szívem, lelkem összetörve, tényleg!

November 15. Már megint ronda, lucskos ősz van. Az imént találtalak meg kedves Naplóm, s végig is olvastalak. Mennyiszer fordultam Hozzád, mostanra meg mintha elfeledtelek volna! Pedig hidd el, nem így van. Olyan furcsa két évvel ezelőtti magamat olvasni. Azért sokat változtam ám, pedig olykor úgy érzem, semmit. Drága Naplóm, mondtam már, hogy milyen szegények vagyunk? Persze nem azt mondom, hogy nincs mit enni, de Anya folyton kölcsönkér, s tudom, hogy szeretne nekem néhány jó cuccot venni, de ez már nem megy. Vagy ha kérek valamire, hányszor mondja azt, hogy nincs! Ezért aztán már nem is kérek. Az a köpeny is, amit hordok, olyan idétlen. Nórának vannak nagyon ravasz köpenyei, ugyanis ujjatlanok, kivágottak és rövidek, így aztán, mintha nem is lennének, látszanak a szebbnél szebb ruhái. A múltkor volt is egy afférja emiatt, dehát végül nem tudnak belékötni, hisz olyan jól tanul. Ez az én fegyverem, szokta mondani, de persze nemcsak ez, hanem az egész tartása, viselkedése. Már most tekintélyt parancsol, még a felnőttektől is. Egyébként minden egyhangú. Unalmas a sulis, sőt én szenvedek. Ha az a két ember nem lenne, tudod, a magyar és a török tancsi, hát nagyon utálnám. Ha azt vesszük, amire számítottam, mikor idejöttem, hát mondhatom nagyot csalódtam. Vagy mégis bennem van a hiba?

1969.

Február 6. Na elmúltam tizenhét éves, mit szólsz? Mindjárt teljesen felnőtt leszek, bár nem érzek semmit. Mostanában megint rossz kedvem van, főleg a nagy semmi miatt. Mert én folyton azt szeretném, ha történe valami. Vettünk Nórával hangversenybérletet, meg néha elmegyünk moziba, ennyi. Ő persze havonta jár fel Pestre, olykor még gyakrabban, teljesen fel van töltődve ilyenkor, látom rajta, mégis azt mondja legyintve, nem nagy ügy, minden hely egyforma, tele unalmas emberrel. Aminek örülök, hogy kaptunk egy feladatot, illetve félig én találtam ki, a tanár úr meg lelkesen tovább gondolta. Szóval, hogy az idén rendhagyó költészet napi megemlékezést csinálunk. Elmegyünk magnóval a környező falvakba, s falusi emberektől kérdezzük meg, mit jelent számukra a költészet. Hárman fogjuk csinálni, Jutka, Klári, meg én. Ha kicsit jobb idő lesz el is kezdjük, mert sok anyagot akarunk gyűjteni.

Április 18. Hát kedves Naplóm, akár hiszed, akár nem, majdnem kirúgtak az iskolából! Nem is tudom, hol kezdjem. Talán ott, hogy a műsorunk szuperül sikerült. Rengeteg anyagunk lett, megható kis öregek énekelnek Petőfi verseket, meg beszélnek Aranyról, Adyról. Megírtuk hozzá az összekötőszöveget, aztán leadtuk a sulirádióban. Igazgatói dicséretet kaptunk érte, a tanárok gratuláltak, szóval el voltunk olvadva. Aztán pár nap múlva hivatnak az irodába, hajszállra azon a napon, mint tavaly Che miatt. Mondtam is a lányoknak, na, ott állnak majd a nyomozók! Hát majdnem igazam lett! Ott állt vésztjósón a diri, meg az egyik kémia tanár, ő adta kölcsön a magnót a riporthoz. Na lányok, így a diri, mit tudnak felhozni mentségükre. Csak meredtünk rá, abszolút semmi nem rémlett, aztán átfutott az agyamon, hogy esetleg megláttak minket cigizni, de ez nem stimmelt, mert Klári nem cigizik soha. Aztán megláttam az asztalon a magnót, de még mindig nem tudtam, mi a gond. A diri pedig már mondta is, hogy mi államellenes módon viselkedtünk, magának pedig ez már nem is az első esete, fordult felém, s hogy köszönjük meg, hogy egyelőre csak így magunk között, mert fordulhatott volna rögtön a rendőrséghez, köszönjük az osztályfőnökünknek, stb. Akkor bejött az ofő, s egyáltalán nem úgy nézett ránk, mint aki éppen csak az imént mentett meg bennünket. A lényeg, amit csak igen nehezen tudtunk meg, vagyis, hogy miből lett a baj, az, hogy mi szórakozásból az egyik szalagra kitaláltunk egy népszínművet. Roppant jól szórakoztunk ezzel egyébként,

hisz egyikünknek sem volt még magnója. Volt abban minden, még káromkodás is, bőfőgés, ilyenek, de volt neki igazi története is. Aztán Klárinak kellett volna letörölnie, de elfelejtette, úgy adta vissza. A kedves kémia tanár úr pedig megtalálta, s elborzadva adta tovább a dirinek. Le sem tudom írni, mi volt végül. Hogy mi a kapitalizmust dicsértük, s szidtuk a szocializmust, hogy mióta gondolkodunk így, na és a szüleink, ők vajon hogy vannak ezzel? Undorító volt az egész, Jutka meg én már javában bőgtünk, de Klári csak szorította száját. Pedig maguk okos lányok, mondta a diri, aztán megint sokáig hallgattak. Végül az lett, hogy igazgatói intót kaptunk, az iskola tulajdonában lévő taneszköz felelőtlen használatáért, s ez hármas magatartással jár. Ahogy kitámolyogtunk a szobából az ofő utánunk szól, hogy várjunk. Ott állt velünk szemben az üres folyosón, s azt mondta, pedig senki nem kényszerítette, hogy lányok, nagyot csalódtam bennetek, s igyekezett igen szomorúan nézni. Hát ez történt, s nehogy azt hidd, hogy könnyen teszem túl rajta magam, pedig Nóra azt mondta, nevetni kellene az egészen. Anya azt mondta, lehet, hogy ezzel egy életre elvágtam magam, hát még csak ez hiányzott.

Szeptember 24. Na, itt az utolsó év, kedves Naplóm, negyedikes lettem, hurrá! Egyébként minden ugyanolyan. Hát nem történik már énvelem semmi? Ja, írtam egy novellát egy pályázatra, aztán harmadik lettem. Csupa vietnámi előtt kellett felolvasni, nagyon izgultam, de végül minden rendben volt. Vagy egy hétig fel is voltam dobva tőle, de aztán újra elkedvetlenedtem. Csalódott voltam, hogy csak ennyit érzek, pedig mióta álmodoztam valamilyen sikerről. Annyira szomorú gondolataim vannak, na és az álmaim, azok még rémesebbek. Más. Képzeld, Nóra nyáron az Anna bálon bálkirálynő lett, s azt mondja, egy olyan gyönyörű fiúval táncolt, hogy elképzelni sem tudom. Nekem meg ott volt megint az az unalmas, magányos nyár. Elolvastam vagy száz könyvet, talán ennyi haszna volt. Mi lesz velem?

1970.

Február 10. Nagykorúvá váltam, kedves Naplóm, felnőtt nő lettem, kár, hogy ez nem látható. El kellett döntenem, hová menjek tovább. Végül a könyvtár-népművelő szakot választottam. Nóra egyetemre jelentkezett, angol-németre, na hát őt biztos felveszik. Magamban már egyáltalán nem vagyok biztos. Bár most tanulok, tanulok, feszt. Van, mit behozni. Pá!

Június 20. Gratulálhatsz, édes Naplóm, leérettségiztem, nem is rosszul! Anya szerint, jobb is lehetett volna, na persze, de ez a „jó”, nekem pont jó, és kész! Nóra kitűnő lett, ez várható volt. Aztán megvolt a bankett is, na ott felfordult a gyomrom rendesen. Titkos, éteri szerelmem úgy berúgott, mint a szamár, nagyon, nagyon kiábrándító volt, úgyhogy ahogy hazaértem, rögtön elégettem a fényképét. Most a felvételre készülök nagy izgalommal, úgy félek, hogy csuda.

Július 15. Hát nem vettek fel, kedves Naplóm, nem bizony! Úgy érzem most magam, olyan iszonyúan, mint akit kismiztek. Itt maradok egyedül, mindenki, akivel jóban voltam elmegy valahová, leginkább Nórát sajnálom, nem tudom, hogy is lesz nélküle. Persze, levelezni fogunk, dehát ez már sosem lesz ugyanaz. Amikor búcsúzkodtunk, láttam, hogy ő nem is szomorú igazán, hogy már gondolatban ott is van valahol másutt, ahová én még gondolni sem tudok. Aztán meg őt egy fiú is várja, akit még tavaly az Anna bálon ismert meg, azóta leveleztek, s nem hallottam egyebet Nórától, csak hogy milyen okos, milyen művelt,

milyen szép, s ez nagy szó, mert Nóra még sosem mondott ilyet senkire. Egy író fia, az anyja pedig minisztériumban dolgozik. Valami fejes, mesélte Nóra, gyönyörű villában laknak a Rózsadombon. Nagyon szerelmes ám belém, dicsekedett, s én is, úgy érzem. Láthatod már ebből kedves Naplóm, hogy Nórára többé nem számíthatok, nem tehet ő erről, elszakít egymástól minket az élet. Egyébként Anya szerzett nekem állást, nem is akármilyet, tanítani fogok egy apró faluban. Ez lesz hát az életem, legalább is így kezdődik.

Szeptember 13. Iszonyú dolog történt kedves Naplóm! Egyszerűen alig tudom leírni. Nóra meghalt! Ugye nem tudod elhinni? A legborzasztóbb, hogy nem tudok sírni, érted, nem tudok! Nóra persze nem egyszerűen meghalt, hanem megölte magát! Tegnapelőtt volt a temetés, s én nem lehettem ott, mert amióta elkezdtem tanítani reggeltől estig tanítok, mert helyettesítenem kell a délutános tanítónőt, aki az igazgató felesége különben és mindenki tudja, hogy almát szedni van valahol Szabolcsban. Szóval nem voltam ott a temetésen, de nem is baj. Ma délután kimentem a temetőbe, sokáig kóvályogtam ott, mert Nóra sírjánál ott ült a nagymamája, nem mertem odamenni, mert fogalmam sincs, mit lehet ilyenkor mondani. Felmentem nagypapám sírjához, leültem és onnan figyeltem, mikor megy el a nagymama. Olyan őszi illat volt már a levegőben, pedig még csak szeptember eleje van, a végén meg is borzongtam ott az árnyékban. Végül Mamika felállt és elbicegett, akkor én is felálltam, s lementem Nórához. A virágok teljesen beborították a sírt, a fejfa mellé egy szép fiatal fenyőt ültettek. Csak álltam ott, és semmi nem jutott az eszembe. A fejfán egy idézet volt, ezt olvastam el ezerszer. Ilyen volt boldogságom, rebbenésnyi jelenés, szemvillanásnyi álom, csillog, ragyog, enyész. Ismertem ezt az idézetet, Nóra füzetében olvastam, kíváncsi voltam, ki választotta éppen ezt, talán ő maga? Mert mindenféle változat van arra, miért lett öngyilkos, s hogyan. A leghihetőbb, amit az egyik barátnője mesélt, aki még találkozott vele a halála napján. Neki mesélte Nóra, hogy Zsoltot a szülei hirtelen átírták egy külföldi egyetemre, talán Angliába. Nem akarnak engem, előlem menekítik, megmondták, mondta állítólag Nóra, s éppen Zsolthoz ment, hogy ezt megbeszéljék. Legalább mondja meg, ha a saját döntése, talán megérteném. Hogy mi történt még ezután, már senki nem tudja. Nóra egy idős rokonuknál lakott, azt hiszem éppen annál, akitől azt a misztikus könyvet elhozta. Este bezárkózott a szobájába, felvette azt a ruhát, amiben az Anna bálon volt, bevett 60 db Seduxent és lefeküdt aludni. Búcsúlevelet nem írt. Amikor hazajöttem a temetőből, elolvastam újra utolsó levelét, amit éppen a halála napján kaptam meg, s akkor úgy olvastam, kicsit megint irigykedve, hogy nem tudtam, s nem is éreztem, ő már nem él. Azt írja a levélben, hogy nagyon boldog, s biztos benne, hogy megtalálta az egyetlen férfit, akit neki rendelt az ég. Mit mondhatnék még kedves Naplóm? Hogy én mennyire szégyellem magam az állandó sóvárgásért, amit Nóra életére gondolva éreztem, azt te tudod a legjobban. Azon is gondolkodom, hogy mennyire ismertem én őt, ha azt, hogy mire képes, nem tudtam róla, s egyáltalán, ő vajon ismerte-e magát, vajon tudta-e, hogy a legelső kudarcra, ami éri, képes lesz az egész szép életét eldobni magától? És min múlik, mitől függ, hogy az ember az életet választja, vagy a halált? Ilyenek járnak a fejemben, s nem tudom a választ. Tudod, még el is mosolyodtam, mert hirtelen arra gondoltam, na majd Nórával ezt megbeszélésem. Hát igen. Úgy már senki nem láthat, ahogy Nóra látott engem. Nem tudok most többet írni kedves Naplóm, készülnöm kell holnapra, aztán még az esti busszal vissza kell utaznom abba a kis faluba, ahol van egy apró, sötét szobám, tele régi bútorral, horgolt terítővel. Már most minden olyan komor és elhagyatott, mi lesz még télen.

EGYETLEN HELY A FÖLDÖN

Egy ideje olyan történetek jutnak eszembe, amikre már alig emlékeztem, s annyira elevenen látom mindet, mintha csak az imént történtek volna. A történetek az álmaimban is folytatódnak, néha nem is tudom, mikor vagyok ébren. Mindenképpen furcsa dolgok történnek velem. Van úgy, hogy tisztán hallok mindenféle hangokat, leginkább kedves mama hangját. Olyasmiket mondanak, amit már mondtak egyszer régen vagy még régebben. Sokszor teljesen jelentéktelen mondatok ezek az időjárásról meg a ház körüli munkákról. A minap is kint kapirgáltam a kertben, mert mást már nem igazán tudok, mint kapirgálni, és kristálytiszán hallottam ezt a mondatot, eredjen már, hozzon ezeknek a kövér kukacoknak valami vödörfélét. Felkaptam a fejem, tisztára, mintha Erzszi szólt volna a hátam mögött. És más mondatok is vannak! Olyanok, amiket régi emberek mondtak nekem vagy másnak vagy éppen maguknak, és én megdöbbenek, hogy ezek az emberek már régen nincsenek, mondataik pedig egyszer csak ott jönnek velem az utcán vagy lebegnek az ágyam fölött. De más is van. Szagokat érzek, régi, elfeledett szagokat, frissen sült kenyér vagy éppen egy egész kert illatát. Legutóbb pedig tisztán láttam kedves mama finom kezét, amint lenyomja a kilincset. Így vagyok. Régen nagyon megijedtem volna, ha ilyesmi történik velem, mára úgy gondolom, nincs más, minthogy egyre áttetszőbb lesz az a függöny, ami mögé hamarosan én is kerülök. Hanem az emlékek, azok rettenetesen tudnak fájni. Csak nézem őket, mint a moziban, és azon töprengök, vajon mire volt jó ez az egész élet. Már ahogy megszülettem! Úgy nőttem fel, gyökerek nélkül. Azt soha nem tudtam meg, ki volt az apám, anyám. Nyolc esztendőig koromig árvaházban éltem, sok keserű emlékem van róla. Szinte állandóan beteg voltam, lázas, lidércnyomásos éjszakák jönnek elő, s az az érzés, hogy bármelyik pillanatban meghalhatok. Valamiért rettenetesen félttem a haláltól. Úgy képzeltem, hogy az árvaháznál is szörnyűbb, sötétebb, hidegebb. Rossz volt élni, de még annál is rosszabb lehet nem élni, ezt gondoltam magamban. A halottaktól is iszonyúan félttem. Egyszer a betegszobában a mellettem lévő ágyon meghalt egy lány. Együtt feküdtünk már napok óta, tüdőgyulladásunk volt, nehezen szedtük a levegőt, gyógyszert nem adtak, csak naponta kétszer hidegvizes lepedőbe csavartak, és nem kaptunk szinte semmit, csak kamillateát. Azt hiszem, nem is szóltunk egymáshoz, csak néha összenéztek. Könyörgő, barna szeme volt, és hihetetlenül fehér arca. Amikor lepedőbe csavartak, én mindig jajgattam, olyan iszonyatosan hideg volt, de ő soha egy hangot nem adott. Az egyik éjjel aztán mégis hallottam a hangját. Nevetett, sírt, sikongatott, aztán megint nevetett, s beszélt olyan gyorsan és kapkodva, mint aki fél, hogy nem lesz ideje mindent elmondani, amit csak akar. Beszéde elmosódott volt, néha értettem csak egy-két szót belőle, szerettem volna, ha abbahagyja, mert hangja furcsa visszhangot vert lázas fejemben. Olykor egy ideig elhallgatott, zihálva szedte a levegőt, majd újrakezdte. Hajnal lett, mire végleg elcsendesült. A csendre riadtam föl zavaros álmomból, s azonnal átnéztem a másik ágyra. A lány hanyatt feküdt, mintha csak a plafont nézné nagy, csodálkozó szemmel, szája picit nyitva volt, egyik keze pedig ökölbe szorítva lógott le az ágyról. Először nem gondoltam, semmit, felnéztem én is a plafonra, kerestem, mi lett rajta olyan érdekes tegnap óta, de a hajnali derengésben szinte semmi nem látszott. Amikor megint visszanéztem, akkor hasított belém, hogy meghalt. Nagyon megijedtem, azt hittem, én is mindjárt meghalok. Hogy ennek most már így kell lenni. A halálról úgy gondolkoztam, mint valami személyről, akinek iszonyú hatalma van, s bármikor elvihet, amikor csak akar. Azt hittem, még mindig ott ólálkodik a szobában, valamelyik sötét sarokban, s ha egyetlen moccanok, előugrik és rám veti magát. Még hosszú órák teltek el, mire ránk nyitottak. Na, egy túlélte, egy pedig meghalt, mondták, aztán kivitték a lányt, kitérték az ablakot, rám hajítottak egy súlyos pokrócot, s így kellett kuporognom

vacogva, míg a szoba minden zugába el nem jutott a csípős hideg. Nagyon jól emlékszem, hogy akkor éreztem először, mennyire egyedül vagyok ezen a világon. Az árvaházról sok emlékem van, egyik fájdalmasabb, mint a másik, amire pedig nem emlékszem, az is mind itt gomolyog a fejemben, mint alaktalan, sötét felhő, dohos penészszagot áraszt, hogy megbor-zongok bele. Bizonyára voltak olyan árvaházak is, ahol nap sütött be a szobákba, és kará-csonykor az angyalok minden gyereknek hoztak ajándékot, az én árvaházam nem ilyen volt. Rosszkezdű, durva arcú asszonyok vigyáztak ránk, a legkisebb vétségért elzárással vagy ételmegvonással büntettek, a konyhából mindig bűdös káposztaszag áradt, ez összekeveredett a mosókonyha lúgos gőzével, mindennek rossz szaga volt, az ágynak, a ruhának, még a falak-nak is. Úgy éltünk ott, mint a vadak, még enni se tudtunk rendesen, mohón faltuk az ételt, s folyton azt néztük, mit lehetne lopni. Azt hiszem, rossz gyerek voltam, mert rengetegszer megverték, de hogy miket csináltam, arra nem emlékszem. Volt egy szó, aminek az értelmére csak jóval később jöttem rá, sokáig csak azt éreztem, hogy valami rosszat jelent. Hetente egyszer jártunk le fürödni a fürdőbe, ami igazi fürdő volt. Más emberek is jártak oda, persze nem akkor, amikor mi, árvaháziak. Egy nagyon kövér, félszemű asszony engedett be minket. Na, megjöttek a kis fattyúk, mondta mindig, és fogatlan szájával mintha fel akart volna falni minket, úgy tátogott. Hatalmas mellei kidagadtak a köpenyből, állandóan pálinkaszaga volt, és ha nem szedtük elég gyorsan a lábunkat, vizes törülközővel nagyokat vágott a hátunkra. Egész fürdés alatt szapult bennünket, utálkozva nézte vézna testünket, és mi féltünk tőle rettene-tesen. Pedig a fürdőbe szerettünk menni. Szinte az egyetlen esemény volt az életünkben, alig jöttünk ki, már azt számoltuk, mikor megyünk megint. A fürdőben minden nedves volt és meleg. A gőztől nem láttuk néha egymást sem, s olyankor visongani is lehetett, mert nem derült ki, melyikünk az. A nagy kövályukba állandóan ömlött a falból a víz, és valamire el is folyhatott, mert mindig csak térdig ért. Egy ilyen vályúba hatan is belefértünk. Kézről kézre járt a szappan, ha elejtettük egyszerre buktunk le megkeresni, s képesek voltunk összevere-kegni csakhogy megkaparintsuk. Egyébként is szinte mindenén összeverekedtünk. A fürdőben kincseket lehetett találni, elhagyott apróságokat, amiket az előző vendégek szórtak el. A szabály az volt, hogy amit találunk azt azonnal oda kell adni a félszeműnek, de ezt senki nem tartotta be. Hajcsatokat találtunk legtöbbször, s aki megszerezte úgy őrizte, mint a templom-ban az ereklyét, még megmutatni is fizetségért mutatta. Én egyszer egy gyöngyszemet talál-tam, s attól kezdve nem volt se éjjelem, se nappalom. Folyton attól rettegetem, hogy ellopják tőlem, pedig nagyon drágán szereztem, véresre karmolták a kezem, s csomóban tépték ki a hajam, mire végképp az enyém lett. Gyűrűből vagy fülbevalóból eshetett ki, apró, fényes sze-mecske volt, éppen a lábam előtt csillogott egy repedésben. Arról a gyöngyszemről rengeteget gondolkoztam. Egy egész történetet találtam ki, amin aztán állandóan javítottam. Még álmodtam is vele, mígnem egy reggel arra ébredtem, hogy eltűnt. Soha nem került elő, a szívem majd beleszakadt a bánatba. Senkire sem tudtam úgy ránézni, hogy ne jutott volna eszembe, talán ő vette el a kincsemet. Hát ilyenek történtek velem. Egyik rossz a másik után. A konyhán volt egy asszony, olyan csúnya, a hideg is kilelt tőle, ha megláttuk. Háta púpos volt, az arca vörös, az orra, mint a karvalyé. Annyira előttem van a képe, mintha az imént ment volna át a szobán. Erről az asszonyról elterjedt, hogy boszorka, és az ördöggel cimborál. Volt úgy, hogy el-eltűnt egy gyerek, senki se tudta hová, az egyik nap még ott volt, másnapra még a nyomát is eltüntették. Rettegtünk, ha a konyhára osztottak be minket, mert azt beszéltek, ez az asszony tünteti el a gyerekeket, hogyne féltünk volna. Az egyik nap én kerültem sorra. Behúzott nyakkal pucoltam a zöldséget, fél szemmel pedig az asszonyt figyeltem. Senki más nem volt rajtunk kívül a konyhán, hozzám egy szót nem szólt, magában viszont állandóan motyogott valamit érthetetlenül. Leginkább varázslószövegnek gondoltam, s valahányszor a hátam mögé került, elfogott a remegés a rémülettől. Csúnya téli idő volt, s akkora köd az utcán, hogy ha kinyitották az ajtót, betódult a konyhába és összekeveredett a

fazekakból felszálló gőzzel. Az asszony ki-be járt az ajtón, hol vizet loccsintott az udvarra, hol a szemetet hajította a ház mögé. Egyszer már olyan soká elmaradt, hogy nem tudtam mire vélni, odalopakodtam az ablakhoz és kilestem, hátha meglátom, de csak a gomolygó ködöt láttam. A következő pillanatban kicsapódott az ajtó, és egy fekete ruhás férfi állt a küszöbön. Mozdulni sem tudtam, teljesen biztos voltam benne, hogy az ördögöt látom, aki értem jött, mert az asszony eladott neki. A férfinak borostás arca volt és sötét tekintete, nem szólt csak tátozott és a kezével hadonászott, a torkából meg olyan hangok jöttek ki, mintha öklendezne. Nem tudom meddig álltam kővé dermedve, egyszerre csak azt éreztem, hogy valami meleg folyik végig a lábamon, hiába akarom visszatartani. Végül előkerült az asszony, láthatóan örült az embernek, ugyanúgy tátozott és mutogatott neki, majd előhozott egy tálat a kamrából, amiben nyers hús vöröslött. Ahogy bepakolta a zsákba, végigcsöpögött a vér a padlón. Az ember a hátára vetette a zsákot és elment, én pedig el sem akartam hinni, hogy megmenekültem. Az esti sorakozónál hiányzott egy lány. A mellettünk lévő szobában lakott, de csak pár hete érkezett, nem tudtunk róla semmit. Senki sem tudta, mikor mehetett el, nyilván elvitte valaki, de én aznap este vérfagyasztó történetet meséltem a sötétben. Elmondtam, hogy láttam magát az ördögöt, láttam hogyan adja oda neki az asszony annak a lánynak a szívét egy szatyorban, aztán hogyan tűnt el kénköves büzt hagyva maga után. Megver érte az isten, szidott másnap az egyik gondozónk, megver az ilyen beszédért, fenyegetett, de én nem hallgattam rá, már magam is elhittem, amit meséltem, és attól kezdve azért imádkoztam, nehogy én legyek a következő áldozat. Gyakran képzelődtem, hogy látom újból azt a fekete ruhás embert, egyszer még a fürdőben is, mintha nyúlt volna felém az egyik saroknál, aztán eltűnt a gőzben. Álmodtam is vele, egy hosszú úton mentem és a fekete ruhás mindig pár lépéssel előttem járt, az egyik kezével integetett, biztatott, hogy menjek utána. A legszörnyűbb az volt, hogy nem akartam, mégis mentem, mintha kötélen húzott volna maga után. Valahányszor megbetegedtem, márpedig ez gyakran előfordult, biztos voltam benne, hogy meghalok, és akkor a fekete ruhás fog elvinni. Így éltem. Amikor nyolc esztendő lettem, nagy fordulat történt az életemben, az egyetlen jó, ami megesezt velem. A házba egy nő érkezett, rögtön látszott, hogy úriasszony, mert úgy vonult végig az ebédlőn, mint egy hercegnő, a gondozók meg majd földig hajoltak, azt se tudták hogy kedveskedjenek neki. A hölgy ajándékokat hozott, a szegény kis árváknak, mondta, és megparancsolta, hogy az egyik kosarat azonnal osszák szét közöttünk. Finomabbnál finomabb sütemények voltak a kosárban, soha még hasonlót sem ettünk. Miközben faltuk a cukros, habos csodákat, a hölgy fel-le járkált köztünk, néha elővette zsebkendőjét és felitatta kigördülő könnycseppjeit. Némelyikünkénél megállt, és olyan sokáig nézett az arcunkba, hogy elszégyelltük magunkat. Amikor elment, különös, édeskés illatot hagyott maga után. Este arról ábrándoztunk, milyen lehet szép, gazdag úrinőnek lenni, hintón járni, selyemágyban aludni. Hát másnap ebéd után összeszedették velem a holmimat, és azt mondták, menjek le a konyhába, ott várjak. Na, gondoltam, végem van, most meglesz az, amitől annyira félek. A konyhában nem volt senki. Lekuporodtam egy székre, és remegve néztem az udvari ajtót, mikor lép be rajta az ördög. Aztán bejött az egyik gondozó és intett, hogy menjek vele. A hátsó udvaron át jutottunk ki az utcára, ott átadott egy ismeretlen lánynak, és egy szó nélkül visszasielt a házba. A lány egy kendőt terített a vállamra, és feltett az ott várakozó hintóba, majd ő is utánam mászott. Hajts, kiáltott ki a kocsisnak, és eligazgatta vállamon a nagykendőt. Mindjárt ott leszünk, mondta még, és én dermedten vártam, mi történik velem. Az árvaház pedig örökre eltűnt, a fürdővel, a félszemű asszonnyal, meg a konyhai boszorkával együtt, s már csak álmaimban futottam ész nélkül a fekete ruhás ember elől, és reggel ha felébredtem, nem kellett rettegnem, mi vár rám aznap. Mostanában gyakran gondolkodom arról, vajon ki vagy mi alakította a sorsomat ilyen kegyetlenül? Mintha még a jó is csak azért történt volna meg velem, hogy utána még jobban fájjon a lelkem.

Az árvaházból egy gazdag kúriába kerültem. Az a hölgy vett magához, aki az ajándékokat hozta. Egy szállodában várt rám, és amikor meglátott, elsírta magát. Vigye Erzsi ezt a kis árvát, és fürdesse meg, mondta a lánynak, aki hozott, a ruhák ott vannak a díványon. Soha addig még engem senki meg nem fürdetett. Illatos vízben merültem el, aztán puha, meleg ruhát kaptam. Kér uzsonnát, kérdezte Erzsi, én meg nem tudtam, mi az. A hölgy később maga mellé ültetett és megfogta a kezem. Holnap elutazunk, mondta, a hegyek közé viszlek, ott fogunk élni, jó lesz? Nézttem rá ámulva, és semmit nem értettem, csak annyit, hogy nem kell visszamennem az árvaházba. Nagy jót tett magával a nagysága, magyarázta Erzsi, kivette arról a szörnyű helyről és gyerekének fogadja. Majd hívnia is úgy kell, hogy mama, sírta el magát ő is, de nem mondta el, miért sír mindenki, ha rám néz. Később tudtam meg, mi történt. Hogy meghalt a hölgy gyereke és a férje is egy balesetben. Ha nem hinném azt, hogy az öngyilkosság bűn, mesélte egyszer, amikor már nagyobb lány voltam, megöltem volna magam. Így azonban tovább kellett élni, dehát hogy élhettem volna tovább a gyermekem nélkül? Majd belebolondultam a bánatba. Aztán valaki azt mondta, vegyek egy gyereket. Emlékeztettél a kislányomra, nézett tünődve, de nem azért választottalak téged. Volt valami a szemedben, ami megrendített. Úgy éreztem, ha nem hozlak el, elpusztulsz hamar. Így lett nekem kedves mamám egy gazdag, szomorú hölgy, akit Editnek hívtak, és soha nem láttam mosolyogni. Szinte mindent neki köszönhetek. Amikor magához vett, olyan voltam, mint egy kis állat. Még tükörbe is nála néztem először, addig csak az ablaküvegben nézegettem magam. Tanító járt hozzám, meg egy francia kisasszony, aki megmutatta, hogyan kell mozogni, viselkedni. Utaztunk is sokat, de egyedül egy lépést se tehettem. Rab voltam itt is, mint az árvaházban, de nem zavart, nem tudtam, hogy másként is lehetne. A haláltól továbbra is félttem, s ez a félelem megnyomorította az egész életemet. Hogy van az, hogy nem éreztem meg, milyen soká fogok élni, amikor pedig annyi mindent megéreztem? A mamával igen nagy csendben éltünk. Vendégeket nem fogadott, s az utazások alatt sem ismerkedtünk senkivel. Nekem sokat magyarázott, mesélt a lányáról, ha hasonlítottam rá valamiben azért, ha nem, azért emlegette. Ida nem szerette a főzelékeket, Ida még nyáron is fázott, Idának kényes volt a bőre, ezt Ida is nagyon kedvelte, ilyeneket mondott, és én lassan megismertem Idát, mintha a testvérem lett volna. Utazás közben bejártuk azokat a helyeket, ahol együtt voltak. Gyönyörű helyeken jártunk, sosem hittem volna, hogy léteznek ilyen vidékek. És mindenütt gazdag szállodákban laktunk, különleges ételeket ettünk. Bejártuk egész Olaszországot. Az én Idám nagyon szeretett itt, magyarázta, minél délebbre mentünk, annál jobban tetszett neki. Istenem, sóhajtozott máskor, soha nem hittem, hogy minket valami baj érhet. Úgy éltünk, mint a legboldogabb emberek a földön. Ida jó volt és ártatlan. Miért születik meg vajon az, aki olyan hamar elmegy, mint ő, töprengett hangosan, de én nem tudtam neki választ adni. Arra is rájöttem, nem kíváncsi a válaszomra, úgy beszél előttem, mintha csak magában lenne. Sok furcsaság volt a kapcsolatunkban. Például soha meg nem érintett. Tudtam, hogy mindig a lányára gondol, mégis úgy éreztem, a szeretete nekem is szól. Megkaptam Ida ruháit, úgy kellett viselnem a hajam, mint Ida viselte, s mindez természetesnek tűnt, nem volt benne semmi ijesztő. Mindenhez hozzányúlhattam, csak a zongorához nem. Azt mondta, az Ida ujjainak a nyomát őrzi. Időnként felnyitotta, és a billentyűk fölé tette a kezét, mint mikor tűz fölé tartjuk melegedni. De meg sosem érintette, csak állt ott, és csendben sírdogált. Én ilyenkor úgy néztem félre, mintha valami illetlen dolgot látnék. Erzsivel más volt. Ő gyakran megölelt, úgy szorított magához, hogy levegőt is alig kaptam. Jöjjön csak, kis árvám, mondogatta, és folyton etetni akart. Nekem meg olyan csöpp gyomrom volt, nehezen szoktam hozzá a nagyobb adagokhoz, de mohó voltam, így gyakran kaptam gyomorrontást. Egyébként is sokat betegeskedtem, olyankor Erzsi ápolt egészen sajátos módon. Amit az orvos felírt, mindig kihajította, aztán elővette a füveit, és megitatott a teáival, borogatást tett a homlokomra, melleimre, ha köhögtem, fagyott disznósírral vastagon bekent vászonnal tekert körbe, hasfájásnál fedőt

melegített a hasamra, s mindemellé még varázslásokat is csinált. Csak azt teszem, amit nagyanyámtól tanultam, magyarázta, ő füvesasszony volt, sokakat meggyógyított a faluban. A nagyságának erről nem szólunk, figyelmeztetett, még azt mondaná azzal az okos, tanult fejével, hogy butaság. Erzsi nagyon szerette az asszonyát és féltette is, de az érzékenysége miatt mindig csóválta a fejét. Olyan élhetetlen szegény, sajnálkozott, hiába van meg mindene, ha élhetetlen. Hiába, nem parasztnak született, tette hozzá, mintha bizony ez igen súlyos fogyatékos volt. Egyszer elvitt magával a falujába, akkor megértettem, miről beszél. Ruhákat, meg vásznakot vittünk, amiket a kedves mama már kidobásra ítélt. Éppen aratás volt, az egész családja kint dolgozott a földeken. Égetett a nap rettenetesen, mindenki szótlanul dolgozott. Erzsi rögtön beállt közéjük, csak a cipőjét húzta le, zsebkendőjét a fejére kötötte, aztán meglocsolta vízzel. Engem is beállított markot szedni, de hamar elfáradtam, akkor beültetett az árnyékba a kisgyerekek közé. Úrilány lett magából, mondta, bárki is volt az anyja, a nagysága átformálta már. A fára embermagasságban valami kendőfélét kötöttek, abban aludt egy csöppség, a fa alatt, derékig érő gödörben játszott egy másik. Ők a legkisebb testvéreim, intett felénk Erzsi, ringassa el, ha felébredne. Később odajött az anyja, és megszoptatta a gyerekeket, először a picit, aztán a másikat. Észrevette, hogy nézem, akkor rám nevetett. Étkesek nagyon, mondta, és sietett vissza a dolgára. No én akkor, életemben először elgondolkoztam azon, ki is lehetett az én anyám, de nem tudtam kitalálni, mert állandóan csak olyan anyát láttam magam előtt, mint Erzsi anyja, arról meg el nem lehetett képzelni, hogy magára hagyja egy gyermeket. Már alkonyodott, mire Erzsi elém állt, hogy induljunk vissza az állomásra. A rövidebb úton mentünk, át a temetőn. Én nem is vettem észre először, hogy temetőben járunk. Tédig ért a selymes fű, olyan volt, mintha elvadult kertben járnánk. A sírok is benőve fűvel. Ez a szegények temetője, mondta Erzsi, szép füves, csak most nagyra megnőtt. Ha vége az aratásnak majd szépen lekaszálják. Itt fekszenek sorban a testvéreim, mutatott rá hat kis füves halomra, egymás mellett. Dajkáltam mindet, sírta el magát, most meg itt vannak, itt várják a feltámadást. Megtörölte az orrát és húzott magával, le ne késsük a vonatot. Egyszer egy szikra felgyújtotta az egész temetőt, mesélte, amikor kijöttünk, mindennütt szállongott a fekete pernye, de fekete volt itt minden, akár a pokolban jártunk volna. Azóta nő itt olyan szépen a fű. Később nagyon sokat gondoltam erre a temetőre, egy kicsit úgy, mint más az otthonára, annyira megtetszett nekem. A kripta, ahol a kedves mama halottjai nyugodtak, iszonyú hely volt, sötét és hűvös. Mindig az volt az érzésem, hogy egyszer majd nem tudunk kimenni, s ott maradunk örökre a vaksötétben, ha tövig égtek a gyertyák. És a ház is, hasonlatos volt a kriptához, örökké lefüggönyözött ablakaival, csendes szobáival. Csak a szobámat szerettem igazán, a konyhát, meg a kertet. A kerttel mostanában is álmodom sokat, hogy járok benne, vagy éppen ott ébredek. Egyszer, nem olyan régen, azt álmodtam, hogy valami zezugos sötét folyosóban menekülök, mintha mindez a föld alatt lett volna. Nagyon félek, ki szeretnék már jutni, de valahányszor a kijárat felé mennék, egy hang visszaparancsol a szűk folyosóba. Végül hosszú idő után úgy érzem, megérkeztem, s valóban, senki nem tart vissza, boldogan megyek fölfelé, s egyszerre csak a régi kertben találom magam. Kimondhatatlan örömet éreztem, még azután is, amikor fölébredtem, egész nap bennem volt, csak arra tudtam gondolni. Pedig hol van az már, de hol? Csupa olyan dologról gondolkozom folyton, ami már nincs. Fiatalon meg állandóan arról ábrándoztam, ami lesz vagy amit szeretnék, ha lenne. Aztán sosem úgy lett, ahogy vágytam. Kedves mama egy napon meghalt, s olyan hirtelen, ahogy nyáron beborul az ég, rám zúdult egyszerre az élet minden visszatartott rémsége. Mire felocsúdtam, eltűnt mindenki a közelemből, akitől valami meleget kaphattam volna. Kiderült hamar, hogy nekem kedves mamához semmi törvényadta jogom nincs, hogy nem lett az törvényesítve, hogy én az ő fogadott gyermeke vagyok. Azt mondták, engem csak úgy kiloptak az árvaházból, s hogy ezért még valaki nagyon megfizet. Tizenkét esztendő voltam, amikor visszakerültem az árvaházba, persze nem ugyanabba,

hanem egy másikba. Elvettek tőlem mindent, ami kedves mamától való volt. Rossz volt nagyon. Főleg, hogy már megszoktam egy szebb életet, most abból is semmi lett. Pár hónapig sínylődtem ott, mígnem kiadtak házhoz, de oda már nem gyerekek, hanem cselédnek kellettem. Annyit dolgoztattak, majd beleszakadtam. Ha nem bírtam, sírtam, meg Erzsire gondoltam, hogy ő bezzeg bírná. Egyik háztól a másikhoz kerültem, voltam vagy öt helyen öt év alatt, jó emlékem sehonnan nincs, és olyan se, ami meglepne, s nem hagyna nyugodni. Utoljára egy kórházhoz vettek ki, nekem kellett feltakarítani a legszennesebb műtét után, aztán gyűjthettem össze a mosnivalót, és vihettem a mosodába. Tizenhét éves voltam akkor, nem láttam egyebet magam körül, csak nyomorúságot, s ez aztán végig megmaradt. Ott ért a háború, ez annyiban kedvezett nekem, hogy ki kellett tanulnom mindazt, amit egy ápolónak tudni kell. Meg abban is kedvezett, hogy így ismertem meg az uramat, de az is csak annyi volt. Egyik évben megismertem, másik évben feleségül vett, a harmadik évben meg elesett valahol a Don kanyarnál. Még abban az évben halott gyereket szültem. Kértem, ne mondják meg, mi lett, nem akartam tudni. Sosem gondolkoztam róla, ha mégis rám jött valami nyugtalanság, akkor azokra a kis füves halmokra gondoltam, Erzsiek temetőjében. Akkor azt mondtam magamnak, annyi a nyomorúság, miért lenne pont nekem több jogom a jóhoz, mint másnak? Arra sosem gondoltam, hogy történhetett volna másként is az életem. A háború után is a kórháznál maradtam. Hasznomat látták, értettem én mindenhez. Legszívesebben azonban a haldoklóknál ültem, fogtam a kezüket, törölgettem a homlokukat. Szerettem nézni, amikor elmennek. Minél többet néztem, annál kevésbé félttem a haláltól. Csak az érdekelt, miért pont akkor lehel az utolsót az ember, miért nem egy perccel előbb vagy később? Soha nem jöttem rá, de lassan megbarátkoztam a halállal. Akkor már csak azokat az embereket sajnáltam, akik nem akartak elmenni. Olyan szörnyű volt a tusájuk, s olyan értelmetlen. Hallgattam, mit mondanak még utoljára, kit szólítanak, hová mennének. Aki szólt, az mind valaki hozzátartozóját hívta, s menni is leginkább haza akart, és akkor mindig arra gondoltam, én vajon kit szólóngatok majd, hiszen énnekem soha nem volt igazán senkim, s nem is vágyom sehová. Most már tudom, hogy nem volt igazam. Minden ember életében volt egyetlen olyan hely, s egyetlen olyan pillanat, amelybe visszavágyik. Nekem biztos Erzsiek rétje lesz az, nem is tudom miért. Ma éjjel, félig ébren, félig álomban megéreztem a friss búza illatát, és nemcsak az illatát, de az ízét is, édeskés, tejes ízét a számban, pedig milyen régen történt, hogy így vertük el éhünket. Erre is Erzsi tanított. Virágot szedtünk a vetés szélén, búzavirágot, konkolyt, zsályát, s mit még, barangoltunk egyik dombtetőről a másikra, úgy hullámozgott az ott, mint a tengeri hullámok. Ilyennek gondolom a tengeri hullámokat, mondta Erzsi, én pedig csak helyeselni tudtam, hisz nemrég jöttünk meg kedves mamával egy utazásból, s hajónk úgy emelkedett és süllyedt éppen, mint Erzsiek határában a dombok gerincén a lovasszekerek. Ha szomjasak vagyunk, itt a szeder vagy a som, ha éhesek, akkor meg itt a búza, magyarázta Erzsi, amikor azon csodálkoztam, hogy bírják ki étlen-szomjan a parasztok gyerekei. Aztán megmutatta a csordakutat, meg a barlangot is, ahová a meleg elől lehet elbújni, úgy vezetett körbe, olyan büszkén, mintha minden az övé lenne, és én el is hittem, hogy övé a végtelen föld és még kicsit az ég is, és sokért nem adtam volna, ha cserélhetek vele, mert szerettem volna otthon lenni, legalább egy pillanatra. Mostanában egyre többet fekszem nyitott szemmel a sötétben, hallgatom az éjszaka neszeit, s várom azt az egyetlen pillanatot, amikor utoljára veszem a levegőt, és gyűjtöm a jeleket, ahogy kezeink között gyűltek a vadvirágok, azon a régi nyári réten.

SZÉP IDŐK OTT A VÖLGYBEN

Az az utca már nem létezik, hiába van rajta a város térképén, hiába áll meg most is a hetes busz éppen a törpés ház előtt, ahonnan már fel lehet látni egészen a völgy végéig, hiába jönnek-mennek az emberek, mintha mi sem történt volna. Nem létezik, mert úgy belekapott az idő, ahogy a szél belekap a gyanútlan felhőkbe, és repíti őket kényére-kedvére, hogy végül a kedves, szelíd formájú fehér pamacsokból alaktalan, buta gomoly legyen valahol a világ másik táján, és észrevétlenül szétoszoljon, miután könnyeit kisírta. Azt az utcát is addig görgette, forgatta az idő, mígnem széthullt sok kicsi darabra, egész pontosan annyira, ahány ember lakott benne, s mindegyik vitte magával a maga darabját ahová csak került a világban. Nagy örökség, valakinek csak egyetlen öröksége, s olyan féltve őrzi, hogy még álmában is alig meri elővenni.

Elza

Elza úgy volt ezzel, ahogy nagyanyja a stafírungjával. Időnként elővette, nézegette, ült fölötte egy darabig, simogatta a szép hímzéseket, aztán gondosan visszapakolt mindent a szekrénybe. Elza meg az emlékeit porolgatta, fényesítgette, aztán visszazárta őket szépen oda, ahol voltak, soha nem illesztgette őket egymáshoz, mert azt tartotta, külön-külön is olyan szép mindegyik, minek fáradozna. Nemrégiben azonban álmában a völgyben járt, és bizony, furcsa dolog az álom, mire nem képes, megborzongott bele. Olyan valóságot képes teremteni, ami nagyobb hatással van rád, mint az igazi, ha felébredsz, nem érted, miért vagy ott, ahol vagy, mikor minden porcikáddal azt a másik helyet érzed, miért azok az emberek vesznek körül, mikor te egész más emberekkel voltál ezidáig, s velük lenne még dolgod továbbra is, s csak sajog mindened, tested, lelked, mire nagy nehezen megadod magad, elhiszed végre amit láatsz, aztán lassan beletörődnek sejtjeid is, teszed tovább a dolgod, de már semmi sem olyan, mint volt az előző napon. Így magyarázta furcsa hangulatát mindenkinek, aki csak elébe került aznap. Elza fodrász volt, s a szakmájában azt szerette a legjobban, hogy beszélgethetett bárkivel, bármiről. Mondom, ott voltam a völgyben, és találkoztam mind az emberekkel, akik ott éltek régen. Milyen völgy volt az Lizikém, mondta akkor egy kövérkés asszonyság, kihajolva a búra alól, meséljen már, úgy szeretem magát hallgatni. Hát, válaszolt Elza, nagyon jó kis völgy volt az. Tudja, ott nőtem fel, ott ábrándoztam mindenféléről, azt hittem, soha el nem hagyom. Ha visszagondolok micsoda terveim voltak, aztán semmi nem úgy lett. Nézte magát a tükörben, ahogy egy ismeretlent fürkészt az ember, aztán sarkon fordult, és elővette a söprűt. Csak azt ne mondja, hogy nem fodrász akart lenni mindig is, nevetgált a hölgy, és babrálni kezdett a fején. Jöjjön, nézze már meg, úgy csíp itt valami. Elza kitekert, betekert néhány csavarót, most már jó lesz, mondta, még tíz perc, aztán kivesszük. Mindig énekesnő akartam lenni, amióta az eszemet tudom, de nem mertem senkinek elmondani. Anyám meg is halt volna a rémülettől, ha megtudja, de valószínűbb, hogy el sem hitte volna. A hölgy összecsapta a kezét, ne beszéljen, Lizikém, ez igazán különös, ha nem meséli el, megöl a kíváncsiság. Nem sok mesélhivaló van ezen, ez volt az én titkos vágyam, szerintem már így születtem, ezzel az akarattal. Egyszer aztán, lehettem vagy hétéves, fent énekeltem a cseresznyefán, és akkor a szomszéd, a Varga bácsi ott szántott éppen szinte alattam, mert a fa messze kinyúlt az ő szántóföldjére, én meg pont azon a kinyúló ágon hintáztam, szóval Varga bácsi felkiáltott, de nem is nekem, csak úgy bele a világba, hát énekesnő lesz ebből a lányból, vagy mi! No és akkor tudtam, hogy hiszen én is éppen ezt akartam mindig, s ennek így is kell lenni. De azt

már sem a drága jó Varga bácsi, sem én nem tudtam, hogyan kell azt csinálni, hogy valaki énekesnő legyen. Ugyan Elza, mondta rosszallóan anyám, amikor elmeséltem neki, hogy az egyik osztálytársam nővére énekel és táncol, ugyan Elza, sopánkodott, ez olyan komolytalan dolog, nem tudom mit szólnak a szülei. Ezek után hogyan is beszélhettem volna az én titkos vágyamról? Hát ezt megértem, mondta a hölgy, és szép lassan szedegetni kezdte a hajából a csavarókat, nekem volt egy nagynéném, az táncosnő volt, és otthon csak úgy emlegették, hogy az a táncosnő, mintha neve sem lett volna, s mindig volt a szó körül valami gúnyosság, vagy sajnálat, nem is tudom, de nekem rossz volt hallani. De hát ez régi eset, magának Lizike csak nem kellett volna hagyni magát, pláne, ha szép hangja volt. Szép volt nagyon, nézegette magát megint a tükörben Elza, szép volt, de aztán lassan valahogy eltűnt, hogy hová, ki tudja? Megvonta a vállát, ezt is figyelte, aztán fintorgott, persze, odalett, ahová minden, a karcsú derék, a hosszú haj, meg a pisze orrom. Tényleg már alig jut eszembe. Ránevetett a tükörképére, és tudta, hogy nem mondott igazat, hiszen állandóan eszébe jut, még csak nem is kell álmodnia, nem is kell a tükörbe néznie, elég csupán a lépései ritmusát figyelnie az utcán, mert azt járják ki, nem az vagyok, aki lehetnék. Mert az igaz, hogy nagyon szerette, amit csinált, ügyes keze volt, sok-sok ötlete, de hiába ez a munkája vagy húsz éve, egyáltalán nem érezte magát fodrásznak. Igazából nem is tudta, minek érzi magát. Lizikém, márpedig maga vérbeli fodrász, arany ujjai vannak, dicsérte a testes hölgy, aki minden harmadik nap ott ült nála, hogy énekesnek milyen lett volna, azt nem tudom, de például gyóntatónak tudnám még elképzelni, mert szép finoman kiszedi az emberből még azt is, amiről nem is sejtette, hogy tud róla beszélni, na és aztán, ahogy meg tudja az embert vigasztalni, az kész áldás! Köszönöm, hogy ezt mondja, nevetett Elza, nem voltam én mindig ilyen, sőt, de talán lassan változom. Legálább másnak legyek hasznára, ha már a magaméra nem tudok, gondolta magában, s újból a tükröt figyelte, látszik-e valami az arcán, de semmi nem látszott. Lizike, lelkendezett a hölgy, a maga élete biztosan kész regény! Kié nem az, Margit néni, kié nem az, mindnyájunknak lenne mit mesélni, nem igaz? A legszörnyűbb, ha az ember egyszer rájön, hogy egy másik regényt szeretne, mert ebből a mostaniból elege lett annyira, hogy már a végére sem kíváncsi. Ne mondjon már ilyet, teljesen megijeszt, sopánkodott Margit néni, maga még nagyon fiatal. Igaz is, helyeselt Elza, még annyi minden lehet, még annyi minden érhet, még annyi oldallal bővíülhet a regény, csak kár, hogy bizonyos részeket nem lehet kitörölni és újra megírni. Vannak olyan részek, drágám, nyitotta tágra szemeit Margit néni, alig hiszem. Nekem minden úgy volt jó, ahogy volt, elégedett vagyok. Hát nagyon kevés ilyen ember van, nem mondom, de nekem mindig is ilyen volt a természetem. Jó magának, Margit néni, de jó magának, sóhajtotta Elza, tényleg alig van ilyen ember. Bár talán a szüleim ilyenek, pontosabban öregkorukra ilyenné váltak. Ahogy hallgatom őket, mintha minden rendben lett volna, különös. Nekem persze megvannak erről a magam emlékei.

Anyus, Apus

Itt van például amikor kiderült, hogy fodrász akar lenni. Csak azért csinálta ezt, hogy engem bosszantson, magyarázta az anyja mindenkinek, mert ilyen makacs embert még nem hordott hátán a föld. Nem akart vele vitatkozni, anyust úgysem lehetett semmiben megingatni, amit a fejébe vett. Az igazság az, hogy függetlenné akart válni minél hamarabb, s azok közül, amiket a szülei javasoltak semmi nem tetszett. Legyél jogász, mondta az apja. Én is az lettem volna, ha hagyják. De ő nem akart jogász lenni, nem akart civakodó embereket látni, elég volt neki a családja, azt se tudta, hogy bujkáljon előlük, ha rájuk jött a panaszkodhatnék. Apádat semmi nem érdekli, egy ember fontos neki, saját maga, tette fel a folyton játszott lemezt anyja, ha

éppen megint elege lett mindenből. A minden, az maga az élete volt, a sorsa, abból lett elege, és olyankor napokig dúlt a vihar a lelkében. Látszólag egy apróság robbantotta ki, de hát ez csak az utolsó csepp volt a pohárban. Sajnos sem Elza, sem az apja nem vette észre, mitől és mikor telik be a pohár, így azt sem érezték meg, mikor jön az utolsó csepp. Csak arra eszméltek fel, amikor már rájuk zúdult az a bizonyos pohár, akkor aztán csuromvizesek lettek mindketten. Elza nagyon szerette az anyját, védte is körömszakadtig, de ilyenkor sosem értette. Ijesztő volt a harciassága, könyörtelennek látszott, szinte gonosznak, ahogy sérelmeit sorolta, pedig minden igaz volt, amit felsorolt, mégis: egy idő után már apust kellett sajnálni, olyan védtelennek látszott, ahogy lehajtott fejjel, szinte roskadtan ült, miközben hulltak fejére a bűnei. Jóval később tudta meg, hogy milyen szoknyabolond is volt az ő apuskája, addigra jobbra már csak a vén diófa alatti széken üldögélt, s a nap nagy részében oldalra billent fejjel aludt, s boldogan tűrte, hogy felesége úgy dajkálja, mint egy kisbabát. Öregkorukra már egyáltalán nem veszekedtek, úgy éltek, mintha egymás gyerekei lennének. Elza gyakran gondolt arra, mi lett volna, ha nem teszik tönkre egymás életét, aztán az jutott eszébe, talán így csiszolódtak egymáshoz, ezért lettek olyanok, mint két sima kavics. Amikor egyszer beszélgettek erről, anyja nevetett, és azt mondta, hát volt mit csiszolni az biztos, s látszott, hogy úgy gondol vissza régi önmagukra, mint két rakoncátlan ismerős gyerekre, elnézően, de mindenképpen idegenül. De nézzük most már a te életedet, biztatta Elzát, ám ő elhárította, azon nem volt mit nézni. Olyan amilyen, vonta meg a vállát, bárki kérdezte erről. Zűrzavaros, de csak letisztul egyszer. Eszébe sem jutott, hogy a maga életét összehasonlítsa a szüleiével, más kor, más világ. Még azt sem lehetett mondani, hogy kapott tőlük egy mintát. Soha nem akart úgy élni, mint ők, sem példa, sem ellenpélda nem voltak a számára. Egyetlen egy dolog miatt azért bosszús volt az anyjára. Állandóan azt sulykolta belé, Elzikém, te más vagy, mint a többi. Ezt nem kellett volna, hiszen pont ettől szenvedett, ettől a másságtól, s egyetlen vágya sem volt, amióta az eszét tudta, hogy olyan legyen, mint a többiek. Nem tudott mit kezdeni furcsa gondolataival, a fejében megjelenő képekkel, a mai napig nem érti, csupán megszokta őket. Olyan vagy, mint az apád, ijesztgette őt oly sokszor az anyja, mész a magad feje után. De hát ez sem volt igaz, legalább is így nem, apusnak tartása volt, ugyanakkor örökölt némi gátlástalanságot gavallér őseitől, nem volt benne egy szemernyi szorongás vagy aggodalom. Elbánt már párszor velem az élet, most én következem, fenyegetőzött ha csitígtatták, mondaná halkabban a véleményét. Elvették mindenünket, nem tanulhattam, börtönben csücsültem, mit tudnának még ugyan csinálni velem, s ilyenkor anyus nem győzte csendesíteni. Legyen már eszed, János, hallgass már el kérlek, és csak tördelte a kezét, rágta a száját idegességében. Kár volt. Nem olyan idők jártak már akkor, hogy veszélyesek lehettek volna apus szavai, s különben is a kutya sem figyelt oda, mit beszél egy egyszerű hivatalnok. A lelke mélyén ezt apus is tudta jól, ám bátorságának értékéből ez semmit nem vont le Elza szemében. Apusra sosem lehetett haragudni, talán mert egész életében megőrzött valamit gyerekségéből, s valahányszor rosszat tett, mindig ez a gyerek bűjt elő belőle, és megadóan várta a büntetést. Elég sokszor félrelépett, de talán nem annyiszor, ahányszor a felesége vádolta. Hogy mi az igazság, az már soha nem derül ki, mert mintha mind a ketten sajátos amnéziában szenvednének, ezekre a dolgokra nem akartak emlékezni. Pedig mennyi sírást, ajtócsapkodást, különköltözést, fenyegetőzést élt meg Elza, hányszor aludt anyjával a kiskonyhában neszekre fülelve! Mennyire szörnyű volt ilyenkor a kinti világ! Később álmaiban gyakran előjöttek azok a rémes érzések. A nyári konyhát csak egy egyszerű ablakos ajtó választotta el a külvilágtól, Elza úgy érezte, mintha a falak is sokkal vékonyabbak lennének. Nem is hallotta, inkább sejtette, mi lehet odakinn. Soha máskor nem rettegett annyit, mint ezeken a kiskonyhában töltött éjszakákon, amikor anyja a gyötrelmekről kimerülve, félrebillent fejjel aludt, s hiába szólongatta, rázogatta, képtelen volt visszahozni őt abba a világba, amelyből az álomba menekült. Emlékszik, egyszer egy ilyen éjszakán ijesztő, zúgó hangot hallott, s amikor kilesett

az ablakon, látta, hogy egy hatalmas jármű mászik fel a domboldalon, sárga fénynyalábot imbolyogtatva maga előtt, s ezt egy másik is követte, föl-le jártak a dombon, s ő azt gondolta, kitört a háború, más nem lehet, s majdnem bepisilt félelmében. Sóváran nézett át a nagy házukra, amely olyan erősnek és biztonságosnak látszott, s amelyben ott aludt nyugodtan az apja. Át akart szaladni, dörömbölni, de akkor megsajnálta az anyját, nem hagyhatom cserben, gondolta, ezért csak alaposan kisírta magát, aztán fülére kispárnát szorítva elaludt. Másnap kiderült, hogy a lenti szomszéd szántatta éjszaka a földjét két láncfalpas traktorral. Kis butám, mondta anyus, hát a háború nem ilyen, s úgy nevetett, mintha valami igen jó viccet hallott volna, s akinek csak tehetne elmesélte. Elza nem örült ennek. A felnőttek annyit beszéltek a háborúról, s ő is ahány filmet csak látott az mind arról szólt, miért ne félhetett volna tőle. Irigyen nézte anyját, milyen vidám, nem látszik rajta, hogy az éjjel a kiskonyhában aludt, hogy órákig sírt, s rekedtre veszekedte magát apussal. Elzának, ha sírt egy kiadósat, napokig vörösek voltak a szemei, de még az arca is ott, ahol a könnyei végigfolytak, marták az arcát ezek a könnyek, anyus pedig ártatlan, tiszta kék szemekkel nézett a világra, és nem létezett senki, aki el tudta volna róla képzelni, hogy képes válogatott durvaságokat vágni a férje fejéhez, nem riadva vissza tányérok és vázák csapkodásától sem. A cirkuszok mindig nőügyek miatt voltak, nőügyek, amelyeket apus szóval sosem ismert be, de anyus mindig megérzett. Azok a nők! Titkárnők, ügyintézők, pincérnők, fiatalok és idősebbek. Úgy tűnt, mintha apusnak egészen különös, senki által nem követhető szisztémája lett volna a kiválasztásuknál, bár az is lehet, nem is ő választott, hanem kiszemelt áldozat volt, aki egyszerűen nem tudott nemet mondani. S ha így volt, sosem hazudott, amikor azt mondogatta, hogy ő csak egyetlen nőt akart egész életében, és ez pont anyus, hát miért bánik vele oly kegyetlenül. És anyus tényleg kegyetlenül bánt vele ilyenkor. Pontosan tudta, mi fáj legjobban a férjének, s azt cselekedte. Tüntetően nem beszélt hozzá, szabályosan semmibe vette. Megjegyzéseket tett rá, úgy beszélt róla, mintha ott sem lenne, Elzával üzengetett neki, holott ott ült a szobában, s ez Elza számára igazi kínszenvedés volt, nagyon szégyellte magát, nem is tudta miért. Amíg egészen kicsi volt, csupán egy furcsa játéknak tűnt, amit időnként játszani kell azzal a két emberrel, akiket a legjobban szeret, aztán szégyellni való lett, végül nevetséges. Kérdezd meg apádat, kér-e még a levesből, mondd meg apádnak, hogy keresték, tudasd apáddal, hogy kinőtted a cipőt, venni kéne egy újat. Elza nem ismételtette el ezeket a mondatokat, csak az apjára nézett, aki ilyenkor sosem nézett vissza, látszólag nem is hallott semmit, aztán nagy sokára csendesen válaszolt. Persze ilyenkor már túl voltak a nagy cirkuszon, innen már közel volt a kibékülés, s ezt mindenki tudta jól. Az egész azzal volt nyakonöntve, hogy minderről csupán ők hárman tudtak, senki más. A te szüleid, mondta barátnője, aki a szomszéd völgyben lakott, úgy élnek, mint a galambok, sose veszekednek. Sose, hagyta rá Elza, és még hozzátette, igen, nagyon szeretik egymást. És ez így is volt, szerették egymást, különös, kisajátító szeretettel. Mintha mindkettőnek az lett volna a fontos, hogy a másik felől biztos lehessen, maguknak könnyen meg tudtak bocsájtani bármit, a másiknak pedig csak nagyon nehezen. Harcaik rendre Elza előtt zajlottak, nem törődtek azzal, mit halljon, mit ne halljon, nem titkolóztak, mégis Elza tudta, telistele vannak titkokkal, ezért nem igazán örült, amikor meséltek neki magukról. Miközben hallgatta őket, állandóan az motoszkált a fejében, hogy biztos most hagynak ki valami lényeges részt az életük meséjéből, s milyen jól érezte, milyen jól! Például anyus, aki soha nem volt hűtlen a férjéhez, már ha ezen egy rendes, szerelmi viszonyt értünk, de volt egy másik férfi, akit egész életében szeretett, akié egyszer régen volt, még apus előtt, aztán már csak annyi, hogy időnként látta, beszélt vele. És mégis, Elza tudta, ha ez a férfi megfogná a kezét, elmenne vele akár a világ végéig, hogy aztán ott éljen vele, még ha teljes boldogtalanságban is. Hogy honnan tudta ezt a nagy titkot Elza? Hát onnan, hogy néhányszor tanúja volt annak, amikor ez a két ember egymásra nézett. Látta, hogyan zuhannak bele egymás tekintetébe, hogyan szűnik meg ilyenkor körülöttük a világ, hogyan

változik meg anyus arca, tartása, hogyan borzong meg, s tépi ki magát végül ebből a bódító, érintés nélküli ölelésből, hogyan oldalog el szégyenkezve, s hirtelen kivirágzó szépsége hogyan tűnik el egy pillanat alatt. Egyszer meghallotta, amint anyus azt mondja a barátnőjének, ma éjjel megint vele álmodtam, aztán mindketten sokáig hallgattak. Olyan kétségbeesítő, mondta még anyus, s látszott, hogy valóban kétségbeesett, annyira szörnyű, hogy napokig nem találom ilyenkor a helyem, még az étel is keserű. Megint hallgattak, később másról kezdtek beszélni, de Elza tudta, ki volt az, akiről beszéltek, aki még az álmaiba is belopakodik anyusnak, hogy ott se hagyja békén. Hogy apus mindebből mit sejtett, ki tudja, egy biztos, hogy nem szerette azt a férfit. Ha csak tehette gúnyos megjegyzéseket tett rá, s Elza látta, milyen nehezebbre esik anyusnak, hogy megállja szó nélkül. Egyszer, nem olyan régen történt, végre meg merte kérdezni az anyját, mit jelentett számára az a férfi. Félve kérdezte, mert még emlékezett, milyen állapotba került anyus, amikor értesült a haláláról. Jó barátom volt, szerettem, válaszolta, persze, nem úgy, ahogy te gondolod, tette még hozzá, aztán zavarba jött, mert érezte, hogy ezzel vált igazán gyanússá. Tudott-e erről apus, kérdezte Elza, és anyus azt felelte, nem volt miről tudnia, s látszott, hogy többet nem hajlandó erről beszélni. Elza pedig elszégyellte magát. Mit kutakodik ő, mi után kotorászik a múlt hamujában? Gyakran elnézte őket mostanában, a két kicsi öreget, mert kicsik lettek, egészen aprók, még apus is, pedig őrá mindig azt mondták, szép, derék ember, nézte őket, ahogy tesznek-vesznek, kapálgatnak a kertben, kísérelnek a temetőbe, és sokáig üldögélnek a kispadon, szemben a sírral, ahová nemsokára majd ők is kerülnek, nézte békéjüket, ragaszkodásukat egymáshoz, s arra gondolt, talán ezért, az ilyen napokért, évekért érdemes mégis végigcsinálni, s azonnal meg is bocsájtotta nekik viharos, félelmekkel teli gyerekkorát, s amikor a régi időkről beszélgettek, sohasem igazította meséiket a valósághoz, hagyta, hogy úgy emlékezzenek mindenre, ahogy az a legjobb nekik. Azok szép idők voltak, ott a völgyben, emlékezett apus, igen, felelte anyus, akkor szépen, csendben éltünk, igaz Elzi, s Elza rábólintott, s mosolyogva figyelte, hogyan írják lapról lapra újra azt nagy közös regényt, ami az életük.

A völgy

Az igazság egyébként is az, hogy a völgyben töltött évek valóban szépek voltak. Azt nem tudta Elza, milyen lehetett a völgy, mielőtt emberek költöztek oda. Lehet, hogy bozótos erdő borította, mint a többi ilyen hasadékok, s bizonyára a homokkő sziklát, s a barlangot sem lehetett látni, ha a vasút felől fürkészte valaki. De az is lehet, hogy mindig is selymes, hosszú szárú fűszálak ringtak a dombtetőn, amit egyébként nemcsak Elza, de mindenki más is hegytetőnek mondott. Selymes füvek, mézillatú virágok, kanyargó ösvények, amit a gombázó, szedret, szamócát, csipkét gyűjtögető emberek jártak ki, keskeny vízmosás, amiben felhősza-kadás után nem víz, hanem sárga, sűrű iszap hömpölygött, ez volt a völgy, Elza völgye, egy a sok közül, amik egészen a határig, de lehet, hogy még azon is túl, keresztben, hosszában barázdálták a hullámozó dombokat. Amikor Elza egyszer elmesélte egy pszichológus vendégének, milyen gyakran álmodja azt, hogy szorosan hozzátapad egy mohazöld hegyoldalhoz, s aztán egyik hegyről a másikra szökell, vagy éppen suhan fölöttük, a pszichológus felnevetett, és azt mondta, mindezek szexuális töltésű álmok. Tényleg, csodálkozott akkor, s úgy tett, mintha elhite volna, aztán együtt nevettek tovább, de tudta ő jól, nem arról van itt szó, sokkal inkább a biztonságot jelképezik ezek az álmok, a biztonság utáni vágyat, ami azóta hiányzik, amióta eljöttek onnan, az egyetlen helyről, ahol oltalom alatt állt, különös, nem embertől való oltalom alatt. Hogy tudtatok erre az isten háta mögötti helyre költözni, mondta Ica néni, amikor egyszer eljutott hozzájuk. Ica néni Pestről jött, apusnak volt a nagynénje, s olyan

hosszú vörös körmei voltak, olyan égő vörös haja, hófehér bőre, s még hófehérebb bundája, hogy a völgyben egy pillanat alatt elterjedt, hogy valami nagy híresség érkezett. Elza lehetett vagy tizenkét éves, amikor a művésznő, mert egymás között így hívták, bezörgetett a kapun, nyomában a káromkodó sofőrrel. Ica néni is elég ideges volt. Neki az volt a baja, hogy a túsarkú cipőjével nem bírt sértetlenül átjutni azokon a hatalmas kátyúkon, amik teljesen szeszélyesen keletkeztek, majd tűntek el aszerint, hogy a gyakori felhőszakadások hogyan látták célszerűnek átalakítani az emberek által olyan unalmasan elegyengetett utat, a sofőr pedig azért dühöngött, mert kénytelen volt két hatalmas bőröndöt cipelni, hisz a kocsiját lent kellett hagynia. Ica néni nem is volt művésznő, hanem művészfelenség, még hozzá többszörösen. Akkor éppen Amerikából érkezett, aztán ment tovább Olaszországba, egyik férjétől a másikhoz, a régitől az újhoz. Csodálatos lesz, áradozott az elképedt anyusnak, Amerika is szép volt, csak már kissé unalmas, de Olaszország, Róma, Nápoly, Velence, álmaim városa, már alig várom. Mintha Ica nem férfiakhoz, hanem országokhoz, városokhoz menne hozzá, mondta anyus a férjének, mikor egyedül maradtak, s olyan szemrehányóan mondta, mintha legalábbis apus tehetne erről. Apus pedig a vállát vonogatta, ő már csak ilyen, védte meg, mindig is ilyen volt. Hát Ica néninek semmi sem tetszett. Hogy tudtok itt élni sopánkodott, itt minden, minden olyan lehangoló, olyan szegényes, és úgy nézett apusra, olyan részvétellel, ahogy csak reménytelenül beteg emberre szoktak. János, sóhajtozott, istenem, hát ide jutottál, te a te képességeiddel, kint már milliomos lehetnél, vagy tudom is én. Még szerencse, hogy ezt szegény anyád már nem látja. Elza viszont látta, hogy anyus ideges lett, annyira utálok, mondta később, amikor Ica így affektál. Beállít a fehér bundájában, a gyerekek nem hoz egy szem cukrot sem, és csak beszél, beszél. Bohócot csinál magából, benne van már a korban jócskán, hogy veszi ki magát ez a stílus. Ica már csak ilyen, ismételte apus, anyám húga, hát hadd mondja, ha így jobb lesz neki. De Elzának tetszett Ica néni, tetszett rajta minden, az is ahogy beszél, kicsit idegen akcentussal, tetszett, ahogy végigsuhant a lakáson, a kerten, parfümjének illatát még a szabadban is órákig lehetett érezni, ez is annyira kellemes volt, és Elza azt is megértette, hogy egy ilyen gyönyörű, elegáns hölgy nem érzi itt jól magát, mit is kezdene egy ilyen helyen, ki csodálná, kinek mesélhetne azon az érdekes, éneklő hangján, ugyan kit érdekelnének itt azok a nevek és helyek, amiket ő olyan élvezettel emleget? Figyelte milyen elegáns mozdulattal hajította le magáról a bundát, úgy terült szét, mint valami hatalmas legyező, s szinte teljesen betérítette a dupla ágyat, amin anyusék aludtak. Nem akarom, hogy koszos legyen, mondta könnyedén. Miről beszélt ez, hápogott még órák múlva is anyus, hallottad, mit mondott, mi az, hogy nehogy koszos legyen?! Hát koszosak vagyunk mi, na, koszosak? De apus erre már semmit nem felelt, csak tehetetlenül széttárta a kezét. Akkorra már Ica néni nem volt sehol, illetve bizonyára a város egyetlen szállodájának ablakából nézegette gyanakvóan a tájat, az óriási füstölő kéményeket, s talán éppen akkor határozta el, hogy soha többé nem jön vissza. Elza sajnálta, hogy csak ilyen rövid ideig láthatta, néhányszor álmodott is vele ezután. Egyszer éppen azt, hogy kimennek együtt a hegy tetejére, s elnéznek messzire. Ica néni sikongat a gyönyörűségtől, meg tapsikol, hogy olyan szép onnan fentről minden. Mint a tenger, mint a tenger, azt sikongatja, s valóban, a végtelen kékségébe vesző dombok egyszer csak megmozdulnak, mintha hullámok volnának, s lágyan ringani kezdenek. Először örül Elza is nagyon, de aztán észreveszi, hogy a hullámok közelednek, s mindjárt eléri a völgyet, össze akarják nyomni, el akarják nyelni. Ica nénihez fordul segítségért, de rémülten látja, hogy megváltozott, olyan lett, mint egy gonosz tündér, hófehér bundája lebeg körülötte, s kinyújtott karjaival messzire mutat. Itt nem lehet élni, ezt mondogatja, s mintha húzná magával őt, vinné messzi tájak felé. Aztán hirtelen beleszökken a hullámokba, s egyre messzebb, messzebb kerül, végül már csak egy legyezőforma fehérség látszik, amint imbolyogva távolodik a kék vizen. Szörnyű álom volt, mai napig sem tudta elfelejteni, emlékszik arra is, hogy napokig teljesen a hatása alatt állt, s különösebben meg

sem lepődött, amikor megjött a hír, hogy Ica nénivel baleset történt a nászútján. A hajó, amellyel szép, új tájak felé igyekeztek viharba került és elsüllyedt. Iszonyú, mondta anyus, ő pedig újból megállapította, hogy minden hely veszélyes lehet, ami a völgyön kívül van. Nagyon sajnálta Ica nénit, s azt is sajnálta, hogy nem mert tőle semmit kérni, még valami emléket sem. Amikor kimentek a kertbe, akkor Ica néni hirtelen magához ölelte, majd elartotta jó messzire, aztán újból megölelte, és azt mondta, istenem, mintha Hédit látnám, mit adjak neked, mondd csak, könnyezett, kérj amit csak akarsz! És ő azt mondta illedelmesen, köszönöm, nem kérek semmit, s Ica néni nem csodálkozott, nem erősködött, hanem rögtön belenyugodott, hogy semmit nem kér. Letörölte könnyeit, elővette a púdertartóját, s rózsaszín felhőt pamacsolt az arca fölé. Na menjünk, karolt bele Elzába, s még csak pillantásra se méltatta a kertet, a roskadozó gyümölcsfákat, sem a dombokat körben, görcsösen kapaszkodott, és a földet nézte, nehogy kitörjön a cipő sarka, vagy megránduljon a bokája. Mi lesz már naccsád, meddig várjak, pörög a taxióra, kiabált a sofőr, aki még mindig ott állt a két hatalmas bőrönd között, de akkor lett csak igazán ideges, amikor Ica néni azt mondta, fogja a bőröndöt, visszamegyünk. Ne haragudjatok, fordult anyusék felé, látom itt nem lehet aludni, hisz csak két szobátok van. Apus mondott volna valamit, de Elza látta, hogy anyus megrántja a karját. Hát sajnos, mondta anyus gyorsan, sajnos ilyen kevés a hely, s ágynemű is alig. Na igen, forgolódott egyre türelmetlenebbül Ica néni, megyek is, nem hiszem persze, hogy lenne még vonat, de majd a szállodában alszom egyet. Mindnyájan lekísérték, a sofőr ment elől, Ica néni apusba kapaszkodott, Elza anyjával hátul. A szomszédok mind kint álltak már, s nézték őket leplezetlen kíváncsisággal. Anyusék mindenhová odaköszöntek, váltottak pár szót. Miféle népek laknak itt, kérdezte Ica néni a völgy aljában, s úgy nézett visszafelé, olyan viszolyogva, mintha pókokat, vagy csúszómászókat látna közeledni. Válaszolni már nem maradt idő, mert a sofőr szörnyű szentségelésben tört ki. A kocsit rejtélyes módon valami az árokba taszajtotta, két kerekével kapaszkodott csak az úton, az oldalát pedig vastagon végigkarcolta. A sofőr az öklét rázta, majd apussal valahogy kiemelték az árokból az autót, bepakolták a bőröndöket, besegítették Ica nénit, aztán integettek egészen addig, míg el nem tűntek a temető utáni kanyarban. Az öreg Buro volt, mondta apus, persze, hagyták rá, ki más is lehetett volna, ilyenkor már mindig részeg, úgy fordul be a szekérral a völgybe, hogy kevés minden hely neki, ezért általában a szamarára bízta magát. Baj csak akkor van, ha ki kéne valamit kerülni, olyankor ő akarja kézben tartani a gyeplőt. Erősen alkonyodott, a völgybe már nem értek el a nap sugarai, de a dombok tetejét körben megvilágították. Annyiféle zöldet lehetett látni ilyenkor, ahányfélét kikeverni lehetetlen, s ez úgy változott szinte percenként, mint a kaleidoszkóp színes üvegcserapei, amíg csak nem lett egészen sötét. Még hogy miféle népek, dohogott anyus, hogy tud ez az Ica ilyen lekezelő lenni, szinte fáj az embernek. Ő már csak ilyen, mondta apus az egyetlen mentséget, amit tudott, ilyen, így kell elfogadni, s erre már anyus sem szólt egy szót sem. Mentek fölfelé, újból beköszöntek az udvarokba, s Elza azon gondolkozott, mit értett azon Ica néni, hogy miféle népek, meglepődött, hogy népeknek lehet mondani azokat, akiket ő olyan jól ismer, akiknél minden nap megfordul, s akiket annyira szeret.

A völgy lakói

A völgyben hét ház volt, s mindegyiket valami titok lengte körül. Olyan titok, amit csak suttogva lehetett elmondani, s utána rögtön lakatot tenni a szájra, nehogy továbbadják. A titkokat anyus súgta hol ennek, hol annak az ismerősnek, s Elza sokszor nem is értette, éppen mi a titok. Ott volt rögtön az első két ház, a völgy bejáratánál két oldalt. Az egyiket csak törpésháznak hívták a sok kerti törpe miatt. Egy középkorú házaspár lakott benne, nagyon

akkurátus, rendszerető emberek voltak, a vendéget nem is engedték beljebb a verandánál. Elza is csak onnan kukucskált be a nyitott szárnyasajtón, s majd megette a kíváncsiság, mert kintről úgy látszott, hogy egy nagy előszobából sok-sok ajtó nyílik ki tudja milyen más szobákba. Időnként Lenke néni felugrott, és eltűnt a félhomályos előszobában, aztán hol egy nagy tál süteménnyel, hol egy kancsó bodzaszörppel jött elő, máskor régi babákat hozott ki Elzának. Látom, hogy unatkozik ez a csöpp lány, mondta, a fiam szobája meg tele van a játékaival, a férje pedig bólogatott, és biztatta, hozzád csak, hozzád, hadd játsszon. Elza hát a babákkal játszott, amíg anyus beszélgetett. Különös, régi babák voltak ezek, súlyosak és az arcukat kézzel festették. Fűrészpor van bennük, magyarázta anyus, vigyázz, nehogy megrepedjen az anyag, mert akkor kiszóródik az egész. Lenke néniékhez azért jártak, mert olyan gyúrttészát senki nem tudott csinálni, mint ő. Anyusnak mindig megmutatta a tojást is, nézze csak aranyom, mondta, ezek olyan sárgák, mint a nap, és mindig felajánlotta azt is, hogy nézzék, hogyan készíti. Anyus azonban megbízott benne, s minden hónap első péntekjén ott volt a tésztaért. Ilyenkor minden ugyanúgy zajlott, le kellett ülni az üveges verandán, megenni pár finom süteményt, iszogatni a szörpöt, s meghallgatni Lenke néni meséit. Szegény Lenke, sóhajtott nagyokat anyus, kit érdekelnek ezek a történetek, dehát muszáj meghallgatni, nem lehetek olyan tapintatlan! De Elza szerette hallgatni, mert Lenke néni úgy tudott mesélni, hogy mindent látni lehetett abból, s nemcsak látni, de még hallani és érezni is, igen, még a szagát is érezte a hideg, sötét hajnaloknak, amelyeken a kis Lenkének lyukas cipőben, vagy mezítláb kellett gyalogolnia nap mint nap egészen addig, míg a nagy szegénységből ki nem segítette őt a Jóisten, s férjhez nem adta ahhoz a jótét emberhez, aki tényleg nagyon szelídek és jóságosnak látszott. Csak ott üldögélt folyton a verandán, s mindig elismételte, amit a felesége mondott, aztán időnként lement a lépcsőn, s egy vizes kendővel megtörölgette a törpéket. Nem normális, súgta anyus, állítólag a háborúban érte valami, na és a fiuk szegény, az meg intézetben van, súlyosan fogyatékos, azt mondják. Felnőtt már, s még mindig babázik, ha néha hazajön. Elza nagyon szerette volna legalább egyszer látni, de nem sikerült, anyusék nem engedték olyankor látogatóba. Egyszer messziről sikerült meglátni, de olyan messziről, hogy az arcát nem is látta. Ott ült a kerti padon, a karjában ringatta a babáját. Előre-hátra is mozgott közben, s mintha énekelt volna valamit, hangfoszlányokat hozott a szél. A másik házban egy olyan házaspár élt, akik nem jószántukból választották ezt a helyet. Kulákok, súgta ezt is anyus, állítólag rengeteg földjük volt, elég rátartiak, különösen az asszony. Elza csak azt látta, hogy nagyon egyenes derékkal jön-megy, s a fejét is felveti. Hozzájuk csak olyankor ment, amikor ott vendégeskedtek az unokáik, s szaladgálhattak, bújócskázhattak pincétől, padlásig, aztán ha megéheztek mindig peccsenyezsíros kenyeret kaptak, s hozzá hagymaszárat lehetett tépni a kertből. A két ház után szántóföldek következtek, általában kukoricát termesztettek rajtuk, amelyek mindig óriásira nőttek, el lehetett bújni bennük szépen, már ha valaki nem félt attól, hogy összeszabdalgják az éles levelek. Elza félt, s nemcsak ettől, hanem az átláthatatlanságától is, attól, ahogy az ember egyre közelebről hallja a közeledő surrogását, látni pedig még mindig nem lát senkit. Ha csak tehette kikerülte a kukoricást. A szántóföldek után Gere bácsiék háza jött, ők is csak ketten éltek, mert volt ugyan két fiuk, de egyik sem Magyarországon. Elza nagyon szerette őket, Gere bácsi igen vicces ember volt, a viccein ő maga is nagyokat nevetett, s olyankor Elza belátott egészen a torkáig. Elég sok foga hiányzott, Elza szerette volna tudni, miért. Egyszer meg is kérdezte, s hiába látta, hogy anyus elsápad ijedtében, megkérdezte újból, mire Gere bácsi kihozott egy fényképet, ahol ő meg a felesége állnak egymást átkarolva, valamit nagyon nevetnek, s látszik, hogy megvan még az összes foguk. No ezután egy évvel már nem így néztem ki, nevetett Gere bácsi, aranyfogam volt, itt, meg itt, kellett nekik, hát elvették, nevetett tovább, de Elza látta, hogy a feleségének meg könnyes a szeme. Ezt a titkot is anyus súgta meg, akkor hallotta először Elza azt a szót, zsidó, s hogy Gere bácsiék is zsidók, s hogy mi történt velük. Egyszer, később, amikor már divatba

jött a televízió, Gere bácsiéknak lett először. Így esténként náluk gyűltek össze egy-egy filmet megnézni, hát akkor látott Elza egy háborús filmet, ahol egy fogolytábort mutattak. Mindenki csendben nézte, ő pedig arra gondolt, milyen rossz lehet most Gere bácsiéknak, s lopva feléjük nézett. Látta, hogy mindkettőjük arca fénylik, s akkor neki is sírni kellett. Emlékszik, azon töprengett sokáig, hogyan tudnak úgy nevetni azok után, amiken keresztül mentek. Még följebb ismét két ház állt egymással majdnem szemben. Az egyikben egy kedves házaspár lakott, régi házások voltak már, mégis mintha még mindig a mézesheteiket élnék, mondta anyus, s mintha irigykedve mondta volna, megbicsaklott a hangja. Valóban, kéz a kézben, vagy átölelkezve jártak, ilyet Elza nem is látott, csak a filmekben. Valahányszor elváltak, vagy összetalálkoztak szájszókkal köszöntötték egymást, fintorgott is anyus eleget, ez nem való, mondta mindig, ki kíváncsi erre, de azért ő is szerette őket, recepteket adott át a fiatalasszonynak, s ellátta mindenféle tanáccsal. Nem lehet gyerekük, róluk ezt kellett súgva elmondani, pedig már mindent megpróbáltak. Elza sokat ült a kertjükben. Szép nagy köveket helyeztek el a virágágyások mellé, ő ott kuporgott ezeken a köveken, és figyelte Mandika finom mozdulatait, ahogy dédelgeti a növényeit, s közben folyton a kapu felé kapdossa a fejét, mikor tűnik már fel élete párja. A párom, így hívták egymást, ezt Elza megjegyezte, mert tetszett neki nagyon. Anyus időnként hazaparancsolta tőlük, és megígértette vele, hogy elfordul, ha látja, hogy enyelegnek, így mondta, s Elzának fogalma sem volt mit jelent ez a szó, de azért megígérte. Mandika párját Ernőnek hívták, vékony, hosszú kezű ember volt, úgy néztek ki, mint két madárka, egyik félénkebb volt, mint a másik. Szörnyű volt látni őket, amikor a lövöldözés megkezdődött, mennyire féltek. Persze félt akkor mindenki az öreg Buro kivételével. A szomszéd völgyben lakott egy ávós, azt keresték, bementek minden lakásba, félrelökdösték a rémült embereket, aztán felfutottak a hegyre, s onnan lövöldöztek vaktában még akkor is, amikor már besötétedett. Az öreg Buro szemben lakott Mandikáékkal. Ő nem bújt el, hanem az öklét rázta, hol az egyik, hol a másik oldal felé, a felesége próbálta berángatni, de nem sikerült. Voltam én már annyi háborúban, nem ijedek meg néhány nyamvadt puszkagolyótól, kiáltozta, és tovább fenyegetőzött. Apus mindig elszórakozott az öregben, Elza azonban félt tőle. Megijesztette már a külseje is. Teljesen kopasz volt, a szemöldöke viszont fekete, szúrós, az egyik szemére nem látott, a lábát erősen húzta, szakadt, koszos ruhákban járt, s elviselhetetlen szaga volt, fokhagyma, pálinka és mosdatlanság szaga. Pedig a felesége igen tiszta asszony, nála minden, mint a patikában, mondta anyus, istenem, mennyit szenvedhet ettől az embertől. Az öregről azt mesélték, hogy megeszi a kutyákat. A gyerekek csúfolták is, valahányszor megjelent a szamárfogat a nagy völgy aljában, egészen a fordulóig kísérték és hangosan ugattak, nyüszítettek, néha meg is dobálták. Ha eltűnt egy kutya, mindjárt mindenki arra gondolt, na, az öreg Buro ette meg. A felesége gombázni járt, aztán egyszer az öreg is elkísérte. Közel volt a határ, néha még a gyerekek is áttévedtek hol az egyik oldalról, hol a másikról, nem volt veszélyes, ha néha arra ment egy határőr szépen visszatessékelte őket. Hogy eshetett, hogy nem, az öreg elkeveredett az asszonytól, s az hiába kereste, nem akadt a nyomára. Egy egész hétig nem került elő, tán csak nem ette meg a fene, panaszkodott anyusnak a felesége, volt már úgy, hogy el-eltűnt, de olyankor mindig részeg volt, most meg nem ivott egy kortyot se. Már azon tanakodtak, hogy menni kéne a rendőrségre, amikor egy éjszaka megérkezett. Arról, merre volt, mit csinált, senkinek nem volt hajlandó beszélni. Pár hónapra rá jöttek érte, és elvitték, többet nem is látták a völgyben. A dolog annyira titokzatos volt, hogy még anyus sem tudott róla semmit, de még a felesége sem. Valami bűne van, mondta szűkszavúan, én aztán nem tudom, miféle. Megint eltelt pár hónap, s az asszony fogta magát, elköltözött a lányához. Ettől kezdve a ház üresen állt, s még titokzatosabb lett, mint mikor az öreg Buro ott lakott. Egyszer valaki azt mondta, hogy az öreg kém volt, azért tűnt el a hegyen, s azért is vitték el, de apus csak legyintett, ugyan, majd pont ő, aztán miféle titkokat tudott volna megszerezni. Mégis, voltak, akik elhitték, s mindenféle történeteket kanyarítottak

még hozzá. Voltak, akik azt is tudni vélték, hogy a házban éjjelente valami mozgolódás van, fényeket láttak imbolyogni, titkos találkozókról beszéltek, s igen gyanúsnak tartották azt az asszonyt, aki hetente járt, hogy szellőztessen, meg enni adjon a kutyának. Elza szent borzongással nézett a házra, a világ minden kincséért nem ment volna be a lassan elvaduló kertbe, pedig más völgybeli gyerekek rendszeresen dézsmálták a gyümölcsfákat. Idővel egyre szemtelenebbek lettek, odaszoktak játszani, valóságos utakat jártak ki a kertben, míg egy alkalommal valamelyikük bele nem esett egy verembe. Nagy baj lett belőle, a többiek elszaladtak, és nem is mertek róla szólni senkinek. Elzáék kicsit följebb, szemben laktak, s az éjjel arra ébredtek, hogy messziről, mintha a föld alól szólna, óbégat valaki rettenetesen. Éjjel egy óra, ugrott fel apus, itt valami baj van, suttogta, mintha nem lettek volna már mindnyájan ébren. Ne menj ki, súgta vissza anyus, ne menj ki, könyörgött, még valami bajod talál lenni, de apus már öltözött, s indult a fejszéért, meg a lámpáért. A lámpát nagyon szerette Elza, sokat játszott is vele, ha senki nem látta. A lámpa nagypapjéé volt, aki a bányában használta. A vastag üveget sűrű drótháló borította, és valami sárgászöld por volt benne, azt kellett meggyújtani, persze ezt már végképp nem volt szabad. A szaga olyan fojtó volt, hogy köhögésre ingerelt. Karbidlámpa ez, mondta anyus, a háló azért kell, hogy a bányagáz szét ne vesse. A lámpa ott állt mindig az előszobában, hogy kéznél legyen, s ott volt a fejsze is az ajtó mögött, bárki jönne gonosz szándékkal, az ellen. Mire apus kiért, már Gere bácsi ott állt az öreg Buroék kapuja előtt, s a kutyát szólongatta. Elég vad jószág volt, nem lehetett csak úgy bemenni tőle. Innen jön a hang valahonnan, mondta apusnak halkan, hangja mégis szétfutott a völgyben, a nagy éjszakai csendességben. Anyus és Elza az ablakból figyelték, ahogy apusék átmásztak a kapun, s eltűntek a sötétben. Elza remegett a félelemtől, biztos volt benne, hogy nemsokára valami iszonyú dolog fog történni, s apust élve már nem is látják ebben az életben. Anyus a körmét rágta, és magában beszélt, szidta apust, miért ilyen vakmerő. Egy ideig nem történt semmi, az óbégatás hallatszott csak, meg a kutya ugatása, de nem mérgesen ugatott, csak úgy kedvtelésből, s Elzában ez tartotta úgy ahogy a lelket. Megbízott az állatokban, remélte, ha nagyobb baj lenne, azt a kutya másként jelezné. Aztán egyszerre csend lett, majd három alakot láttak előbukkanni a sötétből. Anyus fellélegzett, apusék pedig diadalmasan hozták a verembe esett gyereket. Elza hajnalig nem tudott elaludni. Hiába végződött jól a történet, a félelem nem hagyta, s amikor végre elaludt, álmában a sötét kertben bolyongott a hang után kutatva. Másnap már az egész völgy arról beszélt, amit a gyerek látott a veremben, s a férfiak el is mentek megnézni. Az öreg készült a háborúra, mesélte apus, tele van a verem liszttel, cukorral, zsírral, szalonnával úgy, hogy egy évig ehetnénk belőle. Mikor legközelebb jött az asszony, szóltak neki, mondaná meg a gazdának, tegyen valamit, mert a verem most ott van szabadon, bár apusék úgy ahogy betakarták. A gyerekeknek pedig ettől kezdve szigorúan tilos volt odamenni.

A völgy végében csak egy ház volt, kicsit már a domb oldalába építve. Hosszú lépcső vezetett fel a házhoz, persze előbb a hatalmas zöld kovácsoltvas kapun kellett bejutni. Itt laktak Vargáék, és Elza ide járt a legtöbbit. A család minden tagjához sajátos kapcsolat fűzte, amiért anyus néha már féltékeny is volt. Még a végén egy napon odaköltözöl, mondta szemrehányóan, s noha ez nyilvánvaló képtelenség volt, gyakran valóban hajnaltól késő estig ott tanyázott. Vargáéknál nemcsak a család volt nagyobb, de nagyobbak látszott a kert, a kertben a fák, s egyáltalán minden szebb is volt, jobb is, mint otthon. Elza azt is szerette, hogy mindenhová bemehetett, mintha családtag lenne. Eljössz a mi lányunknak, kacsintgatott rá Varga bácsi, az én lányom már úgyis felnőtt. Nem szeretném, ha ennyire odaszokna, dohogott anyus, de apus engedékenyebb volt megint, hadd menjen már, mi van abban, majd elhajtják, ha terhükre van, mondta. Elza pedig boldogan rohant, tudta, bármikor megy, mindig talál valakit, aki olyat csinál, amit neki feltétlenül meg kell néznie. Az öreg mamát Zsofka néninek kellett szólítani. Fekete kendős, fekete ruhás, hajlott hátú vékony asszony volt. Hát őt nagyon szerette nézni.

Az arca annyira ráncos volt, hogy a sok ránc közül alig lehetett kiválogatni a szája vonalát, s a teste olyan valóságosan vékony, hogy Elza gyakran arra gondolt, no most fog eltörni valahol. Ha nyaranta Elza korán ébredt, és felszökött, végignézhette, hogyan fésülködik. Kint ült a nagy lapos kövekkel kirakott lejtős udvaron egy szál fehér kombinéféleben, és türelmesen fonta a haját. A haja fehér volt és nagyon hosszú, Elza szerint a földig ért, s olyan kevés, hogy nem lehetett vastagabb a fonat egy kisujnál. Amikor a fonással megvolt, szépen feltekerte, s megtűzte jó erősen. Közben be-beszólt az istállóban mozgolódó állatokhoz, na, jövök már, nyugodj már, ilyeneket mondott, s egyáltalán nem látszott rajta, hogy sietne. Amikor teljesen felöltözött, kikészített magának az asztal szélére egy kis tálat, teleöntötte tejeskávával, a tálhoz támasztott egy fél karéj kenyeret, aztán ment az istállóba. Elza pedig utána. Imádkozta az istálló szagát, a friss szénáét, meg az alomét, szerette az állatok szagát is, szerette a párás meleget, a félhomályt, szerette a tárgyakat is, a sajtárt, meg a nagy piros kancsókat, a háromlábú széket, amit Zsofka néni esténként úgy kötött a derekára, hogy azonnal rá tudjon ülni fejéknél, ne kelljen külön hurcolászni. Amikor az állatokat megetette, visszament a konyhába, beleaprította a kávéba a kenyeret, megvárta, amíg jól szétáznak a darabkák, majd lassan beszűrölte az egészet. Elza nem tudott betelni a látvánnyal. Amikor otthon egyszer ő is így akarta meginni a reggeli kávéját, anyus nem kapott levegőt. Ez nem illik, fintorgott, mint ahogy fintorgott arra is, ha Elza a tarhonyáskrumpliról és más finomságról áradozott. Főzni nem Zsofka néni főzött, ő addigra már kint kapált a földön, hátán ott ringott ilyenkor a vajköpülő, ezzel is előrébb vagyunk, mondta, amikor délután leszedte magáról, s belekanyarította ujját a habos vajba. Az ebédet Zsófi néni főzte, s mindig énekelt közben, énekelt és mesélt, Elza tátott szájjal hallgatta. Sajnos a meséket nem adhatta otthon tovább, mert egytől egyig olyan mesék voltak, amikről tudta, hogy anyus nem örülne, ha hallaná. Csupa régi, hátborzongató történet boszorkányokról, szemmelverőkről, ördöggel cimboráló emberekről, megesett asszonyokról, angyalcsinálókról. Volt olyan történet is, amit nem értett teljesen, de azt tudta, hogy szörnyűséges dolgokról van benne szó. Mi az hogy angyalcsináló, kérdezte egyszer ártatlanul anyustól, s akkor egy jó hónapig nem mehetett föl. Ezért álmodik mindenfélét, mondta anyus apusnak, amikor azt hitte, hogy Elza már alszik, aranyos, jóra való emberek, de nem tudnak átlépni bizonyos dolgokon. Különben majd szép finoman szólni fogok, ne traktálja ilyesmikkel a gyereket. Elza aztán csak megtudta, ki az az angyalcsináló, sőt a saját szemével látta, amikor megérkezett Varga bácsival a nagy oldalkocsis motoron. Elzának nagyon tetszett ez a motor, s az is, ahogy Varga bácsi ült rajta, bőrsapkában, motoroszemüvegben, égő cigarettával a szájában. Gyakran lement elé a völgy aljába, ott beült az oldalkocsiba, és így mentek egészen hazáig. Néha majd elharapta a nyelvét, akkorát dobott rajta a csónak, így hívta az oldalkocsit Varga bácsi. No ugorj csak be a csónakba, mondta, és berúgta a motort. Amikor az az asszony megérkezett, nem törődött senki Elzával. Varga bácsi letette a motort, s már ült is át a szekérré, indult ki a sógorához az új csikóért. Majd a fiam, Karcsi megjön, aztán visszaviszi, magyarázta az asszonynak, s úgy eltűnt, mintha menekülne. Zsófi néni bent feküdt a tiszta szobában. Akkor már napok óta csak hevert sápadtan és szürkén, az anyja meg nagy fazék forró vizekkel futkosott, s csak jajgatott, sápitózott egyfolytában. Elza nagyon kíváncsi volt, mi történhet ott bent, s úgy állt meg az előszobában, hogy a nagy háromszárnyas tükröt lássa, ami szemben állt az ágygal, s különben telistele volt szebbnél szebb porcelánfigurával, s ott volt ezek között a legnagyobb kincs, egy átlátszó üveggömb, benne egy havas táj egy bögő szarvassal, s ha az ember felrázta a gömböt, gyönyörűen hullott a hó. Ettől szebbet Elza el sem tudott képzelni. Giccs, mondta anyus, nem veszünk ilyet, ne is kérj. Elza nem tudta, mi az, hogy giccs, de nem szólt egy szót sem. Most azonban nem a kincseket nézte, hanem azt, ami az ágyon történik. Sajnos a hajlongó asszonytól alig látott valamit, de amikor Zsófi néni jajgatni kezdett, akkor már tudta, hogy valami nagyon rossz zajlik odabent. Amikor a jajgatás erősebb lett, Zsofka néni kivett a tükör

melletti szekrényből egy rongydarabot, s valószínűleg a lánya szájába tömte, mert onnantól csak tompa nyögéseket lehetett hallani. Elza már régen nem akart semmit látni, de elmenni sem tudott. Aztán egyszerre vége lett mindennek, Zsofka néni megjelent egy lavórral, ami tele volt vérrel és még valamivel, s az a valami olyan furcsa volt, rózsaszín, öklömnyi micsoda. Elza rémülten meredt a lavórra, Zsofka néni meg azt mondta sírva, ez már a hatodik letétje, csoda lesz, ha megússza, és kirohant a lavórral, Elza pedig végre rájött, hogy mi történt ott bent a szobában, s hogy kit hívnak angyalcsinálónak. Igaza is lett Zsofka néninek, a lánya már nem jött rendbe. Még Icus esküvőjét megérte, aztán olyan gyorsan fogyott, mint a jégcsap, ha tűzi a nap. Rákos volt, súgta anyus apusnak, de addigra Elza már mindent tudott, s bánta nagyon ezt a tudását. Valahányszor ezután bement a házba, állandóan azt a véres lavórt látta, meg annak az asszonynak a hátát, ahogy hajlong, s hallotta Zsofka néni jajveszékélését. Meg kellett ígérnie, hogy senkinek nem mondja el, amit látott. Még Icusnak se, senkinek, kérte sírva Zsófi néni, ezt senki se tudhatja, érted, mert akkor nagyon nagy baj lesz. Elza megígérte, és tényleg nem mondta el még Icusnak sem, Zsófi néni szépséges lányának, akiért pedig úgy rajongott, hogy minden titkát megosztotta vele. Icus szép volt, fekete haja csigákban omlott a vállára, járás közben hasonlított a vízen ringó hattyúra. Elzának különösen az tetszett, hogy ha lehajolt, sem hajtotta le a fejét, egyébként minden egyéb is tetszett rajta, a neve is, meg a nevetése. Icus tizennyolc éves volt, éppen befejezte a gyors- és gépíró iskolát, máris férjhez készült, s utána Elza nagy bánatára rögtön el a völgyből. A völegénye katonatiszt volt, Icust Ilonának hívta, s messzire szándékozott elvinni magával. Zsófi néniék több okból nem örültek ennek a házasságnak. Olyan lesz, mintha nem lenne lányunk, sorolta Zsofka néni, aztán meg nem jó, hogy ez katonaféle. És ha jön a háború? De a legnagyobb baj akkor lett, amikor kiderült, hogy nem esküdhettek templomban. Értsék meg, könyörgött a tisztt, nekem nem lehet, kitörök a nyakam, ha megtudják. Márpedig itt akkor nem lesz esküvő, jelentette ki Varga bácsi, s az asszonyok is elszántan néztek maguk elé. A vége az lett, hogy a fiatal pap eljött a házhoz, s gyorsan összeadta őket, mielőtt a tanácsházára indultak volna. A tisztt sápadt volt, idegesen nézett szerteszét, keresett valami gyanús arcot, de hiába, csupa jóakarátú ismerős állta körül őket, aki könnyezve hol a szép mennyasszonyt, hol pedig az egyre hervadó Zsófi nénit figyelte. Elza nagyon izgult, ő lett ugyanis az egyik koszorúslány, fehér szegfűkkel tűzdelt rózsaszín ruhájában várta a vőfélyt, aki nem volt más, mint Karcsi, Icus testvére, s karonfogva vezette föl a lakodalmas házhoz. Elzának majd kiugrott a szíve, mert régóta szerelmes volt belé, s miközben mentek, olykor behunyta a szemét, s elképzelte, hogy most ők ketten a saját esküvőjükre vonulnak, s ez olyan jó érzés volt, hogy legszívesebben ki sem nyitotta volna többet a szemét. A lagzi hatalmas volt, igazi sátoros mulatság, Elza végül mégsem érezte jól magát. Anyusék még otthon összevesztek, s látta rajtuk, hogy ennek lesz folytatása, no és első szerelmében is csalódnia kellett, mert mire a menyecsketánc kezdődött annyira berúgott, hogy alig állt a lábán, s egy festett arcú ismeretlen lányt fogdosott. A lány idétlenül vihogott, egy ideig ellenállt, aztán hagyta magát bevonszolni a kertbe, a sötét fák közé. Elza nem mert utánuk gondolni, sírás fojtogatta, és amikor körülnézett, látta, hogy más is szomorú. Zsófi néni ott ült az egyik asztalnál, a szeméből ömlött a könny, nem is igyekezett titkolni. Elza annyira megsajnálta, el is feledkezett a saját bánatáról. Addigra már mindenki beszélte a völgyben, hogy Zsófi néni nemsokára meg fog halni, s Elza szerette volna tudni, vajon miért sír valójában, hogy a lányát siratja-e, vagy inkább saját magát. Aztán Icus odaszaladt az anyjához és elvitte táncolni. Ott forogtak sokáig az udvar közepén, Zsófi néni már nevetett, aztán sikoltozott, hogy elszédül, nem bírja tovább, ekkor egy széket toltak alája, és elkezdték körbetáncolni. Valaki Elzát is kézenfogta, s ott köröztek tovább a végtelenségig, legalábbis valahányszor eszébe jutott, mindig a szünni nem akaró, örök táncra emlékezett, ami nem tud abbamaradni.

Elza végül nem mesélt a völgyről sem Margit néninek, sem másnak. Az után a valóságos álm után valamiért olyan nehéznek érzett mindent. Megijesztette, hogy ez megtörténhet. Megijesztette, hogy a jelen hirtelen elvesztheti a színét, és kifakulhat, s közben az emlékei pedig egyre színesebbek és elevenebbek lesznek. Félni kezdett. Mit akarnak tőle ezek a régi emberek? Miért tolakodnak be az álmaiba, miért hívják őt vissza olyan erősen abba a régi völgybe? Olyan gyakran álmodom mostanában a régi időkről, mesélte anyusnak, s annyira, annyira felkavar. Érdekes, tűnődött anyus, én sosem álmodtam még a völgyről, dehát nem vagyunk egyformák. Talán el kéne látogatnod oda, hátha abbamaradnának az álmok, s megnyugodnál. Talán, hagyta rá Elza, talán, ismételte, s közben egyre biztosabban tudta, hogy nem is akar megnyugodni.

.oOo.